

БА174418

45555

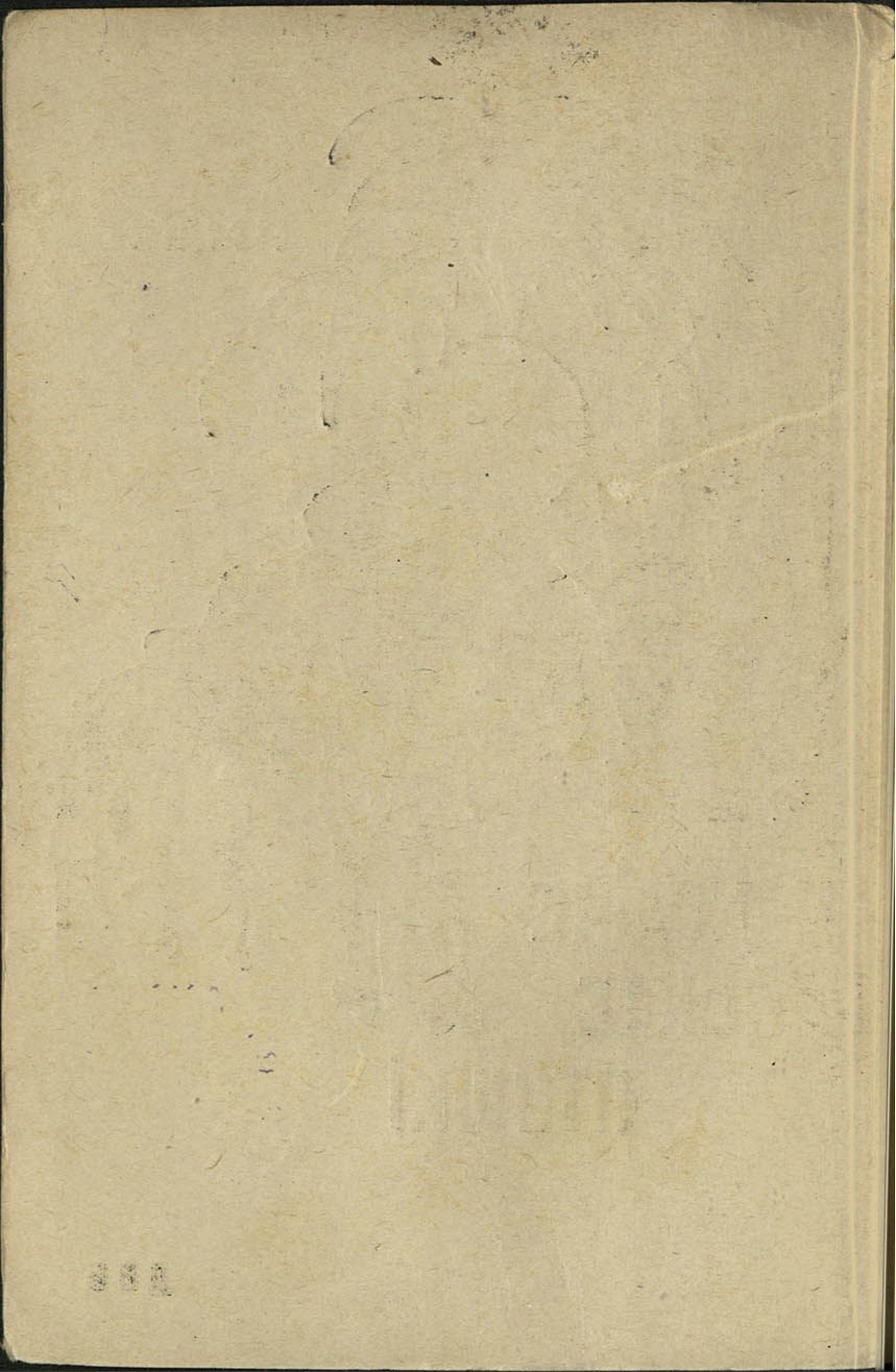
Я. МАЇР

Абрам
1921

У КРАЇНЕ
РАЙСКАЕ
ПТУШКІ

ДВБ

Ба 174418

Я. МАЎР

Не видаецца
до дому

Бел. адзел
1904 г

К. л.

У КРАЌНЕ РАЙСКАЕ ПТУШКІ

МАЛЮНКІ
А. АБРАМАВА

ВЫДАЊНЕ ДРУГОЕ

206468

Б. 45555

19 2333 р.

III

ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА БЕЛАРУСІ
ЮНДЗЕТСЭКТАР

М Е Н С К

1932

Беларуская
бібліятэка
БСБ

Заказ № 1636.

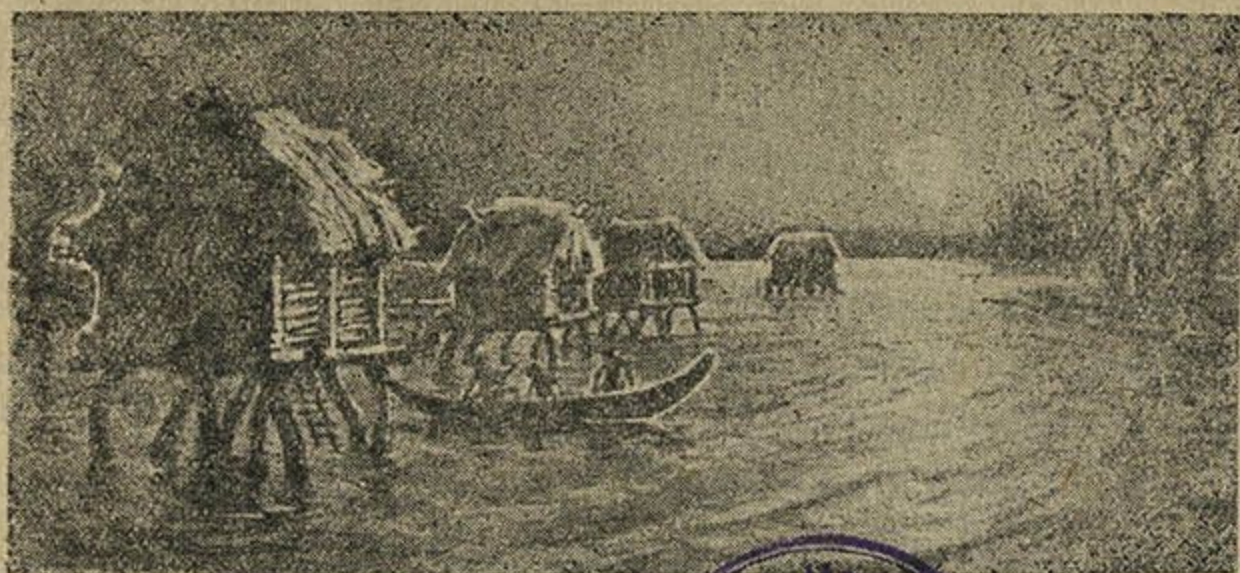
3.000 экз.

(9³/₄ арк.)

Галоўлітбел № 3518.

Друкарня імя Сталіна.

10.12.2009

„Земны рай“.—У мангравым лесе.—Кітаец Чунг-Лі.—У гасьцёх у папуасаў.

Далёка-далёка ад нас, на другім баку зямлі, можна сказаць, супроць нашых ног, на поўнач ад Аўстраліі,—ляжыць вялікі востраў Новая Гвінэя. На $2\frac{1}{2}$ тысяч кілёметраў працягнуўся ён у даўжыню і больш за 600 кілёметраў—у шырыню.

Гэта самы вялікі востраў на зямлі. Сем такіх рэспублік, як наша Беларусь, змясьціліся-б на ім.

Ляжыць ён каля самага роўніка; значыцца, там стаіць вечнае лета. Ня трэба дбаць ні аб апале, ні аб цёплым адзенні, ні аб шчыльнай хаце.

І ўвесь год растуць і цвітуць там розныя дзіўныя расьліны. Ня трэба рабіць там на зіму запасаў. Круглы год можаш карыстацца сьвежымі пладамі, гароднінай, збожжам і інш.

І па чырвоных кветках, даўжынёю і шырынёю з наш ручнік, лётае райская птушка, якая толькі і жыве ў гэтай краіне ды на некалькіх бліжэйшых выспах.

Хто з вас не хацеў-бы жыць у гэтым раі?

Але чамусьці гэты рай нікога ня вабіць.

Народу там жыве ў 30 разоў меней, чым у нас. Ды і тыя лічацца самымі дзікімі на сьвеце, і назва іх—папуасы—ужываецца ў нас, як лаянка. У гэтым раі яны, кажуць, і цяпер ядуць людзей.

Эўропэйцаў-жа жыве там усяго некалькі сот чалавек. Ды і тыя размясьціліся толькі на морскіх берагох, а ў сярэдзіне ня толькі ніхто ня жыве, але нават у некаторых мясцох ні разу ня была нага белага чалавека.

Спрабуем заглянуць у гэту невядомую цікавую старонку.

Сонца паліла так, як толькі можа паліць пад зваротнікам. Гарачыя праменьні быццам праразалі наскрозь усё, што ім траплялася па дарозе,—і лісьце дрэў, і ваду, і зямлю. Здаецца, яны хацелі выссаць з зямлі ўсю вільгаць, але ўсюды было столькі вады, што ня сушэй рабілася, але нібы яшчэ вільгатней.

Здавалася, што паветра стаяла якоесь густое, як у лазьні, толькі пары ня было відаць. Розныя пахі адчуваліся ў ім—і кветкавыя, і пладовыя, і разам з тым нейкія гнілыя, душныя, шкодныя.

Гэта і ёсьць тое першае, галоўнае, што перашкаджае прыезджым людзям жыць у гэтай старонцы.

Такая цёплая вільгаць і зьяўляецца галоўнай прычынай самай распаўсюджанай у гарачых краінах хваробы—жоўтае трасцы.

Гэта ёсьць тое самае, што ў нас малярыя, толькі ў горшым стане.

Але-ж затое расьлінам усё гэта вельмі спрыяе. Яны так шпарка растуць, што, здаецца, каб прыслухаўся, дык мог-бы ўчуць, як яны прuć з зямлі.

Кожнае дрэва, куст ці трава цягнуцца ўверх, да сонца, быццам навывперадкі. Кожная расьліна стараецца адпхнуць свайго суседа і захапіць як мага больш месца пад сонцам. Слабейшыя застаюцца ўнізе, заглушаюцца і паступова марнеюць.

Вышэй за ўсіх уздымаюцца пальмы. Ёх верхавіны, з лісьцем даўжынёю да 4 мэтраў, выглядаюць як памёлы.

А там, ніжэй, ідзе ўжо такая гушчыня, што і не пазнаеш, што там расьце. Праўда, большасьць дрэў для нас зусім і невядомыя. Лісьце вялізнае, яскрава-зялёнае, здаецца, тлустае, а кветкі проста гараць рознымі колерамі. Нават наша папараць расьце тут як дрэва, велічынёю з сасну. Бліжэй да вады разьмясьціліся так званыя мангравыя дрэвы, карані ад якіх уздымаюцца ўверх вышэй за рост чалавека, так што можна пад імі хадзіць.

Некаторыя расьліны, з-за недахватку месца і сьвятла, прыладзіліся на чужым карку і п'юць сок з другога дрэва. Самымі распаўсюджанымі з іх зьяўляюцца ліяны, якія, як вяроўкі, таўшчынёю з руку, пераблыталі ўвесь лес. Нават адна парода пальмаў, так званая ротангавая, таксама прыладзілася на чужы кошт.

Можна было толькі адзначыць, што жывёл мала ў гэтым лесе. І праўда, на новай Гвінэі зьвяроў амаль што няма, калі ня лічыць некалькі парод, з якімі мы яшчэ сустрэнемся.

Сярод гэтага лесу, на поўдзень, цячэ рэчка, павольна, ціха. Розныя затокі і адтокі разыходзяцца ва ўсе бакі,— відаць, што рака канчаецца, што блізка павінна быць мора.

Па бакох, як сьцяна, стаіць высокі бамбук. Дзікія качкі кашацца там. На мангравым карэньні тырчыць белая чапля. Відаць, ніхто іх тут ня нішчыць. Нікога няма навакол.

Але вось з завароту ракі паказаўся човен, прости, выдзеўбаны з бервяна. У ім сядзеў чалавек сярэдняга росту, жоўты, з вузкімі касымі вачыма. Відаць было, што

гэта кітаец. Толькі як ён сюды трапіў з другога канца сьвету?

Аднак-жа, гэта быў сапраўды кітаец, мужчына гадоў 25.

Адзеньне яго складалася толькі з парток і кашулі, але і ад іх засталася толькі назва, бо гэта былі адны анучкі, зьвязаныя рознымі сьцябельчыкамі і карэньчыкамі.

Веславаў і руляваў ён нейкай жардзінай, а на дне чаўна ляжала торба і невялічкая піка.

Ехаў ён ціха, асьцярожна, увесь час азіраючыся, быццам баючыся кагось. Ён баяўся выяжджаць на сярэдзіну ракі і ўсё трымаўся берагу. Худы, замораны твар сьведчыў, што падарожны многа перацярапеў.

Адзін, другі заварот—і перад ім адкрылася мора. Але нельга было вызначыць, дзе яно пачыналася і дзе канчалася, бо ўсё навакол было заліта вадою, а мангравы лес выдаўся далёка ў мора.

Ды і мора было няглыбокае. Нават далёка відаць было, як пенілася і разьбівалася вада аб падводныя рыфы.

Гэта была Торэсава пратока, якая аддзяляе Новую

Гвінэю ад Аўстраліі. У гэтай частцы Вялікага акіяну, на паўночны ўсход ад Аўстраліі, даўно ўжо працуюць каралевыя паліпы і хутка*), мусіць, зусім забудуюць мора.

Да гэтага часу кітаец лёгка плыў уніз па рацэ, але цяпер ён стаў адчуваць, што вада пачынае цячы наадварот, уверх. Вось ужо і човен пачало адносіць назад, і кітаец павінен быў напружваць усе сілы, каб пасоўвацца ўніз.

Тымчасам і зверху вада таксама прыбывала. Вось сустрэліся дзьве хвалі, зверху і знізу, і закруцілі човен. Становішча рабілася ўжо небяспечным.

Пакруціўшыся некаторы час пасярэдзіне ракі, кітаец неяк здолеў вырвацца з віру і як мага хутчэй накіраваўся да берагу, правільней сказаць, у лес, бо ніякага берагу ня было.

Ён праціснуўся паміж мангравых карэньняў і стаў чакаць. У працягу гадзіны вада ўсё падымалася, а потым пачала спадаць. Але кітаец, відаць, ня мерыўся далей ехаць. Ён пашукаў яшчэ большага гушчару і ўехаў туды так, што зусім схававўся. Потым сваім нажом адрэзаў кавалак ліяны і прывязаў човен да карэньняў.

Вада тымчасам усё спадала ды спадала. Вось ужо сподчаўна дакранаўся да зямлі. Вось пачалі паказвацца чорныя плямы зямлі. Вось вада зусім адышла. Засталася толькі з боку спалая рака. Ды мора блішчэла дзесь далёка скрозь дрэвы.

Кітаец вылез з чоўна, узяў сваю торбу і дзіду, яшчэ раз аглядзеў човен, ці добра ён схаваны,—і пашоў налева, уздоўж берагу мора. Ісьці было вельмі дрэнна. Зямля была гразкая, усюды пазаставалася шмат лужын.

*) Праз некалькі сот тысяч год. У жыцьці зямлі гэта вельмі кароткі час, як у нашым жыцьці якая-небудзь хвіліна.

У аднэй з іх кітаец заўважыў значнага краба. Ён быў велічынёю з шапку, і быў-бы вельмі падобны да нашага рака, каб ня быў такі круглы.

Гэта была добрая спажыва, і кітаец ня мінуў яе. Ён узяў галіну і сунуў яе ў крабаву клюшню. Той зараз-жа крэпка ўчапіўся, і кітаец бяз клопату выцягнуў яго і паклаў у сваю торбу.

Але не пасьпеў ён прайсьці некалькі крокаў, як раптам закрычаў і заскакаў: гэта краб ухавіў яго сваёй клюшняй за бок. Кітаец тады зняў торбу і некалькі разоў стукнуў ёю аб дрэва.

Кітаец ішоў наўкос, набліжаючыся да берагу. Відаць было, што гэтае месца яму знаёмае. Але пасоўваўся ён вельмі марудна, бо цяжка было праціскацца праз карэньні. Тымчасам сонца ўжо пачало спускацца на захад. Няцікавая будзе справа, калі ноч захопіць яго тутак. Тым болей, што ён ведаў і другую небясьпеку, якая пагражае яму, калі ён замарудзіцца.

Як на злосьць, лужыны пачалі трапляцца ўсё часьцей, а потым ён заўважыў, што некаторыя зноў злучыліся з морам істужкамі вады.

Кітаец зразумеў: гэта зноў пачынаўся прыліў мора. Калі ён не пасьпее, прыдзецца на дрэве чакаць шэсьць гадзін, пакуль вада зноў спадзе.

Ён пашоў як мага хутчэй, але неўзабаве пераканаўся, што не пасьпее. Мора набліжалася, а яму трэба было яшчэ прайсьці некалькі кілёметраў да месца, куды прыліў не дасягае.

Каб дарэмна ня траціць сілы, ён пачаў выгледжваць зручнае месца, каб прыладзіцца на гэтыя шэсьць гадзін. І ўжо быў час, бо навакол былі ўжо вазёры.

Ён выбраў сабе больш прыгульнае дрэва і палез на яго.

Няпрыемная была пэрспэктыва сядзець на дрэве да поўначы. Але і далей ня лепш: альбо ісьці сярод начы, альбо прапусьціць час, і тады чакаць новага прыліву і адліву.

Але ўсім вядома, што кітайцы самы цярплівы народ. І наш падарожнік, здавалася, не адчуваў ніякай прыкрасьці. Спакойна прыладзіўся на дрэве, выцягнуў з торбы некалькі бананаў*) і павячэраў імі.

Было яшчэ сьветла. Навакोल цішыня: бо ня любяць жывёлы і нават птушкі гэтых вадзяных вільготных лясоў. Затое любяць іх камары і розная паганая машкара. Яны больш шкодзяць чалавеку, як самы вялізны драпежны зьвер.

Кітайцу нават прыемна было адпачыць. Ён сядзеў сабе і думаў аб сваёй бацькаўшчыне, далёкім Кітаі, аб сваёй сям'і.

Звалі яго Чунг-Лі. Радзіўся ён у Шанхаі. Бацька яго быў кулі, як звычайна завуць кітайскіх рабочых. Чунг-Лі меў брата Хунь-Чжы, які быў малодшы толькі на адзін год, і яшчэ маленькіх брата і сястру.

Сям'я іх была такая бедная, што нават ня мела месца на зямлі, а жыла на „сампане“, г. зн. на маленькім пляце, мэтраў пяць даўжыні і два шырыні. Цэлыя вёскі з такіх сампаноў знаходзяцца на рацэ, побач вялікіх кітайскіх гарадоў.

На гэтых сампанох былі пабудаваны будкі, у якіх туліліся сем'і. Добра яшчэ, калі гэтыя будкі мелі саламяныя сьцены і шчыльную столь. Увесь-жа будынак сям'і Чунг-Лі складаўся з некалькіх кавалкаў дошак на калкох, і праз шчыліны між гэтых дошак можна было прасунуць руку.

*) Салодкія плады, крыху падобныя да гуркоў.

Можна сабе ўявіць, як жылося ім у халоднае данджыстае надвор'е, якое там бывае заместа нашае зімы.

Бацька, а потым і Чунг-Лі з братам падраблялі тым, што нагружалі і разгружалі караблі. Але ахвотнікаў-беднякоў было так шмат, што і такая выпадковая праца рэдка здаралася.

Адзін раз з'явіліся на сампаны нейкія агенты і сталі ўгаварваць пайсьці на сталую працу ў далёкі край. Яны абяцалі плаціць па 300 даляраў за год і ўзяць на сябе ўсе іншыя выдаткі. Трэба толькі падпісаць контракт на 5 год. Праз 5 год можна будзе мець чыстых 1.500 даляраў, калі дарэмна ня траціць грошай.

Тысяча пяцьсот даляраў (каля 3.000 рублёў)! Гэта такі капітал, аб якім ніхто на сампане нават ня сьніў. І ўсяго толькі трэба папрацаваць пяць год.

Чунг-Лі меў 21 год; значыцца, калі ён будзе мець 26 год, ён будзе ўжо багатым чалавекам. Перабярэцца на зямлю, набудзе гаспадарку, гародчык, дом, адным словам, будзе самы шчаслівы чалавек у сьвеце. І бацькі пад старасьць спакойна пражывуць пры ім.

Для гэткай справы варта рызыкнуць. А працы ён не баіцца. Брат Хунь-Чжы таксама захачеў ехаць, і гэта было яшчэ лепш, бо на чужыне вельмі многа значыць свой чалавек. А ўдвох яны праз пяць год будуць мець 3.000 даляраў!

Пайшлі ў кантору, дзе ў прысутнасьці ангельца і нейкага важнага кітайца ў акулерах падпісалі ўмову.

Падрабязнасьцяй умовы яны не зразумелі, але аб 300 далярах у год яны добра чулі нават ад самога кітайца ў акулерах. Значыцца, справа пэўная.

Потым іх, у ліку 200, пагрузілі, як гурт быдла, на карабель і зьмясьцілі ў труме. Потым шматтыднёвая дарога.

Ад задухі і дрэннага харчаваньня пачалася хвароба, людзі сталі мерці, як мухі.

Гаспадары спалохаліся, што іх „тавар“ згіне, зрабілі ў дарозе прыпынак, падчысьцілі, падлячылі людзей, і прывезьлі на месца 150 чалавек.

Там іх пачалі разьмяркоўваць па розных мясцох. Быў момант, калі братоў ледзь не разлучылі. Але неяк пашанцавала, і ўрэшце яны абодва апынуліся на гумавай плянтанцы ў Новай Гвінэі.

Пачалася служба. Ад цямна да цямна павінны былі яны працаваць пад палючымі праменьнямі сонца. Аніводнага дню адпачынку ня было вызначана. Адпачывалі толькі тады, калі гаспадары бачылі, што людзі ня вытрымаюць і што можа быць страта.

За самую нязначную хібу бізун гуляў па сьпіне. Скардзіца ня было каму, а каб і было, дык усё роўна нічога ня вышла-б, бо, згодна контракту, у працягу пяці год яны былі ўласнасьцю гаспадара. Апрача таго, свой свайго заўсёды пакрые.

Адно толькі суцяшала—гэта мары аб тым, што праз пяць год яны будуць багатымі. Ах, каб хутчэй праляцелі гэтыя пяць год!

Але выявілася, што і гэтаму багацьцю пагражала небяспека. Выходзіла, што выдаткі па ўтрыманьню клаліся на рабочых, і ва многіх выпадках гэтыя выдаткі перавышалі заробкі.

Так, напрыклад, па разрахунку Чунг-Лі выходзіла што яму праз тры гады належыць заместа 900 даляраў толькі 130. Нават дарога і лекі былі пастаўлены ў рахунак.

Найгорш-жа за ўсё былі зьдзекі і біцьцё. Асабліва вызначаўся ў гэтай справе кіраўнік працы, містэр Брук.

Адзін раз Чунг-Лі браў з-пад дрэва гаршочак з гумавым сокам і неяк вывернуў яго. Якраз ішоў міма містэр Брук.

Убачыўшы такое злачынства, містэр Брук аж пачырванеў.

— Як сьмееш ты, сабака, псаваць гаспадарскае дабро? — закрычаў ён не сваім голасам, і, ня доўга думаючы, моцна штырхануў ботам у зубы Чунг-Лі, які стаяў, па-корна схіліўшыся перад ім.

Чунг-Чі і да гэтага часу добра ня ведаў, як гэта здарылася; толькі памятае, як гаршочак разьляцеўся на кавалкі аб... галаву містэра Брука, а рэшта гумавага соку заляпіла яму ўвесь твар. Брук зароў, як бык, выхапіў рэвольвэр, але ня мог страляць, бо нічога ня бачыў: гума заляпіла яму вочы. Ён стаў церці, але ад гэтага рабілася яшчэ горш.

Рабочыя зарагаталі ад радасьці. Брук пачаў страляць ня гледзячы. А Чунг-Лі падбег да брата, абняў яго і ўцёк. Уцёк у той самы мангравы лес, дзе ён цяпер сядзеў.

І добра зрабіў, бо за такое „злачынства“ ён трапіў бы на катаргу можа гадоў на дзесяць. Такі ўчынак быў бы растлумачаны, як замах на забойства „белага“. А гэта ў тых краёх азначае тое самае, як у нас раней, напрыклад, замах на цара.

Калі-б справа тычылася „каляровага“—жоўтага або чорнага,—тады зусім іншае, а падняць руку на „белага“ ды пры гэтым яшчэ „цара зямлі“—ангельца, тады ўжо лепш таму і не нарадзіцца на сьвет.

Затое для ўсіх „каляровых“ рабочых гэтае здарэньне зьявілася першай радасьцю за ўсе тры гады.

Але пасья гэтага ім стала яшчэ горш, асабліва Хунь-Чжы, на якога злажылі адказнасьць за брата, г. зн. ён павінен быў адпрацаваць усю „шкоду“, якую зрабіў Чунг-Лі. Адносіны да другіх таксама зрабіліся яшчэ больш жорсткімі, каб усе адчувалі, што азначае замах на белага.

Ды і становішча ўцекача было ня лепшае. Куды было яму дзецца? Каб вярнуцца дамоў, яму, па-першае, трэба было мець шмат грошай, а па-другое—ля берагу, дзе толькі і жывуць белыя, яго зараз-жа злавілі-б.

Заставалася толькі ісьці, куды вочы глядзяць, далей ад берагу.

І ён пайшоў...

Пайшоў у сярэдзіну вострава, туды, дзе яшчэ ніхто ня быў, туды, дзе віднеліся таемныя горы, дзе жывуць людзі, якія і самі ня ідуць да белых і іх да сябе ня пускаюць.

Пайшоў адзін, бязбройны, ня ведаючы куды ісьці і што рабіць.

І праз год чамусьці вярнуўся назад у тое самае месца, адкуль уцёк і дзе яму пагражае небяспека.

Успамінаючы цяпер свой родны сампан, ён лічыў яго за самы найлепшы куток на зямлі. Цяпер яму здавалася, што тамака аkurat і жывуць найшчасьлівейшыя людзі, што дарма яны лічылі сябе ўжо такімі няшчаснымі.

Ён так задумаўся, седзячы на сваім дрэве, што нават не пачуў, як пад'ехала досыць вялікая лодка і спыніліся пад ім.

У лодцы сядзела чалавек шэсьць папуасаў, узброеных лукамі і пікамі. Усё іх адзеньне складалася з аднаго толькі хвартуха. Яны былі высокага росту, моцныя і здаровыя. Чорнае цела іх блішчэла, як бот.

Яны былі кірпатыя, з вялікімі лупамі і выступамі шчок. Але дзіўней за ўсё былі іх кудлатыя галовы. Кучаравыя валасы ўздымаліся на галаве, як стог сена, і надавалі ім вельмі люты выгляд.

Яны нешта загаргаталі паміж сабой. Чунг-Лі здрыгнуўся і зашуршэў. Папуасы паднялі галовы і ўбачылі яго.

Яны ўзяліся за лукі і грозна сталі яму нешта казаць. Пры гэтым паказвалі рукою, каб ён зьлез да іх у лодку.

Чунг-Лі за гэты год часта сустракаўся з папуасамі, але ён цяпер лічыў-бы за лепшае застацца ноч на дрэве, чымся карыстацца іх гасьціннасьцю.

Хто іх ведае, што яны сабе думаюць? Праўда, узьбярэжныя папуасы, якія часьцей сустракаюцца з другімі людзьмі, якія бліжэй бачаць сваё начальства—ангельцаў,—цяпер ужо не нападаюць, як раней, але усё-ж такі аднаму трапіць да іх няпрыемна.

Чунг-Лі зрабіў салодкую міну, заківаў галавою і сказаў:

— Кавас! Кавас!—Што азначае: „прыцель, прыцель“.

Папуасам, відаць, гэта падабалася. Яны апусьцілі лукі, але ўсё роўна чакалі яго да сябе. Ня было чаго рабіць—трэба было злазіць.

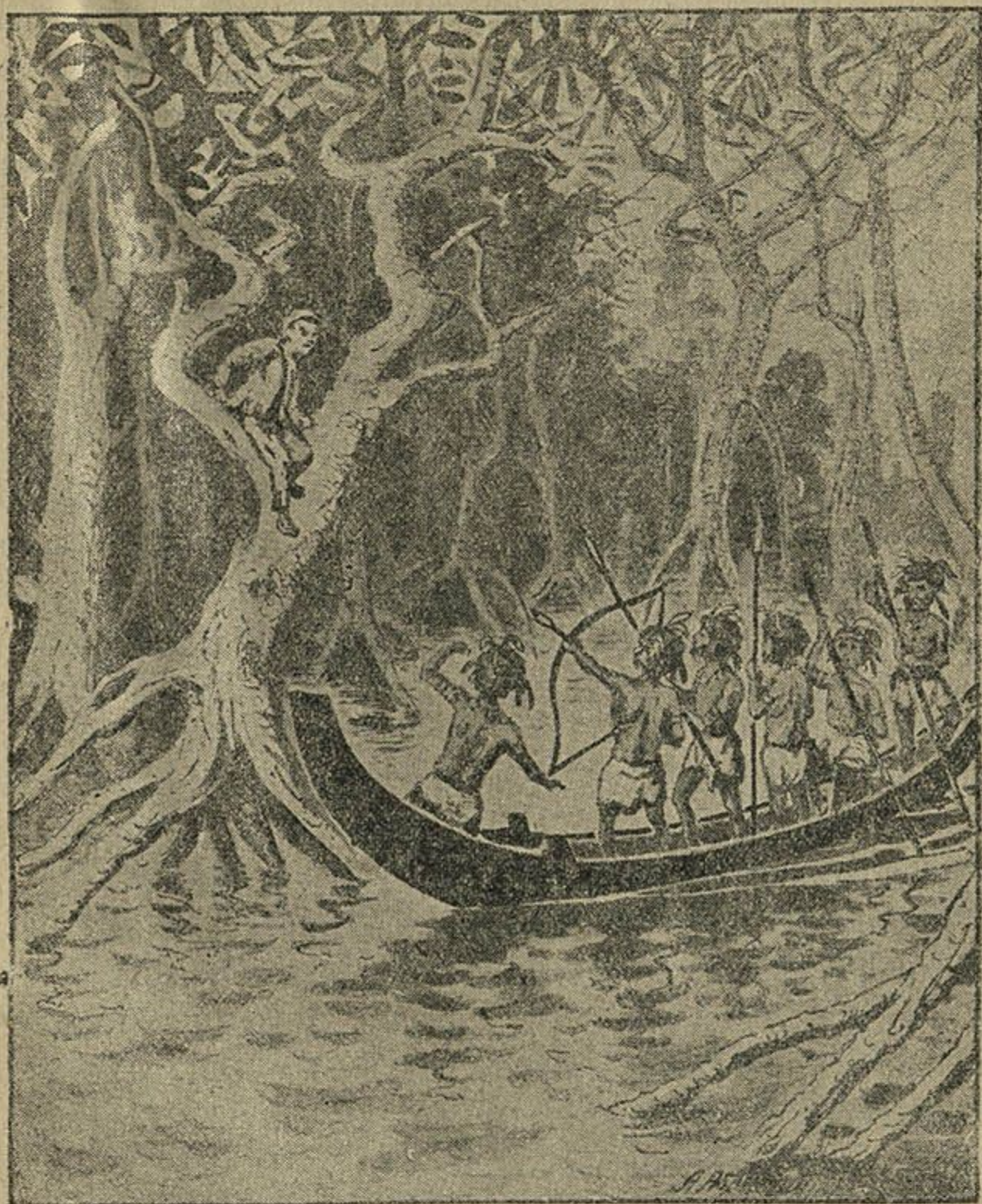
Чунг-Лі ўлез у лодку, зрабіў выгляд, што ён вельмі ўдзячны за іх ласкавасьць і ўсё паўтараў:—Уян, уян (добра, добра)!..

Потым выцягнуў з торбы краба і аддаў ім.

Папуасы ўбачылі, што гэта сапраўды „кавас“ і зрабіліся мяккімі. А калі Чунг-Лі пачаў выкладаць усе свае веды па папуаскай мове, з якою ён азнаёміўся ў часе сваіх вандраваньняў, тады ўжо зусім зрабіўся сябрам. Але трэба зазначыць, што ведаў гэтых у Чунг-Лі зусім не хапала. Папуасы жывуць паасобку, сталых зносін паміж сабой ня маюць, дзеля гэтага няма ў іх і адзінай мовы. Часта здараецца, што дзьве суседнія вёскі гавораць парознаму.

Папуасы не разумелі і паловы таго, што казаў Чунг-Лі, але з некалькімі словамі ды мігамі ўсё-ж такі дагаварыцца можна было.

Папуасы выехали з лесу ў мора. Сонца заходзіла. Чунг-Лі ўбачыў у моры, недалёка ад берагу, над вадою вёску, да якой яны і накіроўваліся.

У лодцы сядзела чалавек шэсьць папуасаў.

Халупы былі пабудованы на мангравых карэньнях, на якіх былі пасланы жэрдкі. Дах быў зроблены з плеченага пальмавага лісьця, а сьцен зусім ня было.

Там ужо заўважылі, што едзе чужы чалавек. Насельніцтва згуртавалася на краі насыцілу і з цікавасьцю чакала госьця.

Лодка пад'ехала „пад вёску“. З насыцілу зьвешваліся плеченыя сходні, па якіх прыехаўшыя і падняліся ўверх.

Паміж усіх халуп асабліва адзначалася адна, даўгая, вялікая,—туды і павялі гасьця. Чунг-Лі адразу пазнаў, што гэта быў нібы клюб, дзе жывуць нежанатыя папуасы і дзе звычайна прымаюць гасьцей.

Чунг-Лі супакоіўся: значыцца, яго прымаюць, як госьця.

Увайшлі ў сярэдзіну. Па бакох цягнуліся нары, дзе кожны чалавек меў сваё месца. Над галовамі віселі розныя прылады, галоўным чынам для лову рыбы. Цікава было, што сярод розных рэчаў можна было знайсці разам і каменную сякеру і жалезную, і касьцяны нож і сталёвы; сярод лукаў і стрэлаў была адна старая стрэльба.

Адным словам, відаць было, што гэтыя дзікуны хоць і жылі па першабытнаму, але ўжо карысталіся і сучаснымі прыладамі.

Пасярэдзіне халупы была насыпана зямля, дзе гарэў агонь. Зараз-жа дадалі гальля, паклалі ў попел рыбу, загорнутую ў зялёны ліст, сунулі туды і краба.

Паселі навокал і пачалі, як маглі, гутарыць з Чунг-Лі. Чунг-Лі пачаў тлумачыць, што ён ідзе да белых, але разам з тым асабліва стараўся паказаць, што ён сам не належыць да іх, што ён ня любіць белых і лічыць іх ворагамі.

Відаць было, што папуасы зразумелі, ухмыляліся, ляпалі яго па плячы і казалі „уян, уян“.

Ля дзвярэй стаялі жанчыны і дзеці і здзіўлена глядзелі на рэдкага госьця.

Чунг-Лі цяпер ужо быў здаволены, што так здарылася, і што ён будзе магчы адпачыць і паспаць, як мае быць. Бо назаўтра яго чакала вельмі небяспечная справа...

Тымчасам зусім стала цёмна. У гэтых мясцох ноч на-
дыходзіць адразу, раптам. Увесь год цямнее а сёмай га-
дзіне, і ноч і дзень маюць па 12 гадзін, з невялікім ухі-
лам, бо Новая Гвінэя ляжыць крыху далей ад роўніка.

Мора было чорнае; аніводнай хвалькі ня было на ім.
Але далей, ля рыфаў, яно ўсё шумела.

Аднак жа, папуасы ня мерыліся ісьці спаць. Яны зноў
сталі рыхтаваць свае лодкі.

І мора загарэлася!.. Ад кожнага руху лодкі, асабліва
вясла, вада запальвалася, бруілася бледным полымем.
Здавалася, што ўсе лодкі плывуць у вагні, а ў некалькіх
кроках некранутая вада ад гэтага здавалася яшчэ чарнейшай.

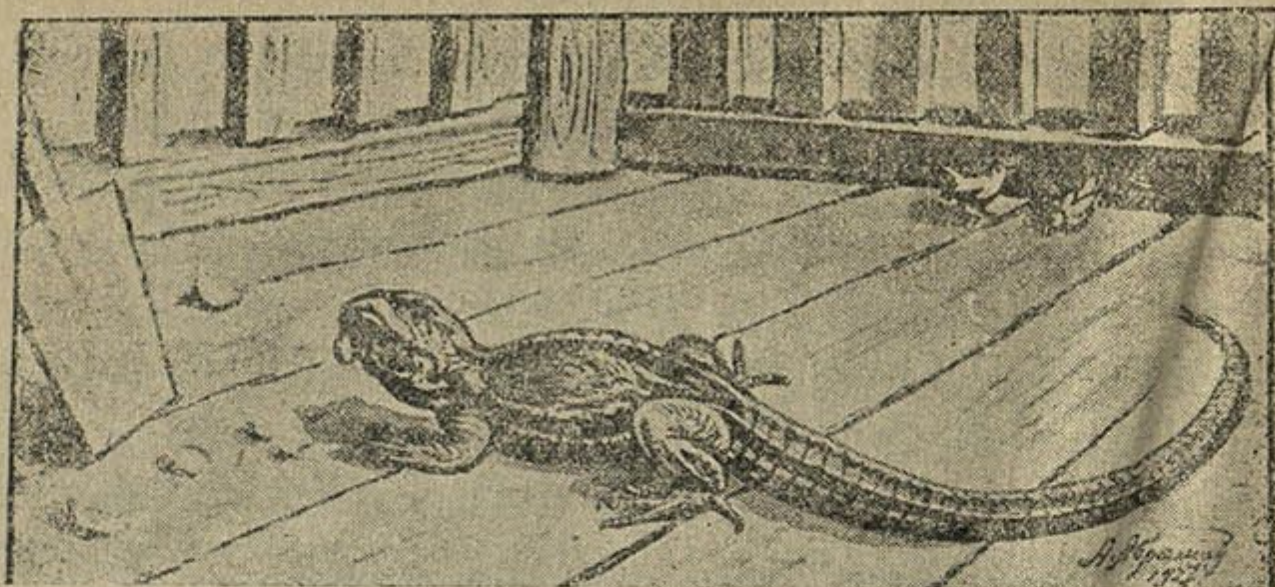
Але ніхто з тубыльцаў не звараचाў увагі на гэтае
прыгожае зьявішча. Усе ўжо з маленства прызвычаліся
да яго. Чунг-Лі таксама ня раз бачыў гэта сьвятло, хоць
і ня ведаў, што яно паходзіць ад мікроскопічных жывё-
лінак, якія сьвіцяцца, як, напрыклад, нашыя чарвячкі-
сьветлячкі або гнілое дрэва.

У кожную лодку села па 3-4 чалавекі. У левай руцэ
яны трымалі гарэўшы факел з сухога пальмавага лісьця,
а ў правай—піку з некалькімі вострымі канцамі, прызна-
чаную спэцыяльна на рыбу. Пасярэдзіне лодкі быў раскла-
дзены агонь, ад якога яны запальвалі свае факелы. Яны
запрасілі і Чунг-Лі ехаць з імі, але ён адмовіўся, бо быў
вельмі змораны.

Вось на моры, у цемры рассыпаліся і заварушыліся
агні; вось адзін дзікун кінуў сваю піку ў ваду і зараз-жа
выцягнуў рыбіну, якую спрытна зьняў сваёй нагой.

Доўга глядзеў Чунг-Лі на гэты прыгожы малюнак,
але трэба было ісьці спаць. Ён увайшоў у халупу і лёг
на нары. Пад бокам было паслана пальмавае лісьце, а за-
мест падушкі прыстасаваны некалькі бамбукавых жэрдак.

Ён зараз-жа заснуў і нават ня чуў, калі вярнуліся лаўцы.

II

Эўропэйская станцыя.—Выгядны гандаль.—Гумовая плянтацыя.—„Каляровыя“ рабочыя.—Паны і падпанкі.—Зварот Цунг-Лі.—Папаўся!..

На кілёметраў дзесяць ад вёскі папуасаў, на ўзвышшы, стаяла „станцыя“, альбо „факторыя“, як звычайна завуць сялібы эўропэйцаў у такіх дзікіх мясцох.

Звычайна такія станцыі зьяўляюцца прадпрыемствамі капіталістых.

Напрыклад, перад вайной амаль што чвэрць Новай Гвінэі была ў руках аднае нямецкае гандлёвае фірмы. Другая чвэрць—у руках ангельцаў, а палова—у голяндцаў.

Пасьля вайны нямецкую частку адабралі ангельцы, і цяпер Новая Гвінэя дзеліцца напалам паміж ангельцамі і голяндцамі.

Наогул трэба сказаць, што капіталістычныя дзяржавы гандлююць гэтымі астравамі, як таварам: мяняюць, купляюць, прадаюць адзін аднаму са ўсімі жыхарамі і іх ван-тробамі.

А людзі жывуць, працуюць ці грызуцца паміж сабой, і нават ня ведаюць, што можа дзесьці ў Лёндане ці Парыжы ў гэты самы час іх хтосьці камусьці прадае.

У розных зручных мясцох фірмы закладваюць плянтацыі і гандлёвыя пункты.

Тая станцыя, аб якой тут ідзе гутарка, належала да адной ангельскай фірмы, якая шмат іх мела ўздоўж усяго ўзьбярэжжа. На гэтай станцыі разводзіліся гумавыя, альбо каўчукавыя дрэвы. Але, як гандлёвае прадпрыемства, яно не адмаўлялася і ад іншых гандлёвых спраў.

Пасля гумы галоўнае месца займала „копра“. Копра—гэта разрэзаная і высушаная какасавае арэхі. У Эўропе з яе робяць какасавае алеі, які ўжываецца ў рознай вытворчасці, напр., у мыльнай.

Яе прывозілі галоўным чынам з суседніх выспаў, якіх шмат было навокал.

Станцыя і сама вырабляла копру і купляла ў папуасаў. Раней за якую-небудзь шкляную цацку можна было атрымаць мех копры, але цяпер папуасы паразумнелі патрабавалі сякеру, нож і іншае.

Бліжэй да мора стаяў галоўны дом, у якім жыў начальнік станцыі містэр Скотт і яго памоцнік містэр Брук.

Дом быў лёгкі, з дошак, і стаяў таксама на слупох, як і папуаскія халупы, толькі, зразумела, інакш пабудованы.

Навокал усяго дома ішла вэранда, на якую выходзілі вялікія вокны. У некаторых вокнах заместа шкла былі густыя сеткі. Яны абаранялі ад камароў і разам з тым прапускалі сьвежае паветра.

Каля дому расьлі пальмы, бананы, эўкаліптусы і розныя другія дрэвы гарачых краін.

На вэрандзе, на плеченых крэслах сядзелі містэр Скотт і містэр Брук, апранутыя ва ўсё белае, як звычайна ходзяць у гэтых краях.

Містэр Скотт быў высокі мужчына, гадоў 40. Чысты-голены твар яго выказваў гордасьць і самаўпэўненасьць. Ён заўсёды быў спакойны. Спакойна выслухоўваў няпрыемнасьць, спакойна загадваў біць на сьмерць якога небудзь слугу, калі той завінаваціцца ў чым. Быў спакойны і ў вясёлы час. Ніколі ня крычаў і не злаваў, бо яго крык быў-бы вялікім гонарам для таго чалавека, на якога ён крычаў-бы.

Самае большае, што ён мог сабе дазволіць,—гэта ўсьміхнуцца, размаўляючы з сваім братам-эўропэйцам. Ды і то толькі тут, а там у Ангельшчыне ён з больш-менш простым чалавекам і не размаўляў-бы.

Ён быў шляхетнага пахаджэньня і марна страціў усе свае грошы. Сюды прыехаў таму, што, па-першае, ён тут атрымліваў вялікую пэнсію, а па-другое, што ў гэтай невядомай старонцы наогул можна пажывіцца.

Яго памочнік, містэр Брук, быў зусім другога складу: нізкі, таўсты, зласьлівы. Ён меў 45 год, і за свой век зьмяніў шмат профэсій: і вайсковым быў, і на моры служыў, і казані ў царкве гаварыў, і ў тэатры працаваў,— і нідзе ня меў удачы праз свой характар.

Толькі тут ён быў прыгодны. Тыя рабочыя, якімі ён распараджаўся, не маглі нічога яму зрабіць, а містэра Скотта ён вельмі паважаў і баяўся.

Ангельцы сядзелі моўчкі і пілі каву.

Раптам Брук дакрануўся да рукі містэра Скотта і ціханька паказаў у кут вэранды. Там, асьцярожна азіраючыся, паўзла яшчарка, даўжынёю з мэтр. Яна трымала ў роце досыць значны кавалак мяса.

Гэтыя стварэньні вельмі часта крадуць тут спажыву ў людзей, як у нас пацукі. Толькі яны больш палахлівыя. Ледзь толькі людзі паварушыліся, як яна пакінула мяса і зьнікла.

— Хутка прыдзе карабель,—сказаў Скотт:—ці хопіць нам гумы і копры, каб нагрузіць яго?

— Павінна хапіць,—адказаў Брук,—але вось рабочых мала. Учора зноў памёр адзін. Трэба яшчэ выпісаць.

— Колькі мы іх маем цяпер?

— Дзев'яноста тры. Восемдзесят шэсьць памёрла за паўгода, ды два зноў уцяклі некалькі дзён назад.

— Гэта невялікая бяда, выпішам другіх,—спакойна сказаў Скотт.

І сапраўды, гэта была не бяда. Наадварот яшчэ: гэта была карысная справа.

Уцекачы, парушыўшы ўмову, нічога не атрымлівалі. Іх заробкі, часам за некалькі год, заставаліся ў кішэнях гаспадароў.

З гэтага боку містэру Скотту заставалася толькі жадаць, каб больш уцякалі, і ў глыбіні душы ён быў удзячны Бруку за тое, што той дапамагаў у гэтай справе сваёй жорсткасцю да рабочых.

Але ўцякалі толькі тыя, якія ўжо ні на што не спадзяваліся і выбіралі сьмерць. Вядома, такіх было мала.

Трэба адзначыць, што сярод гэтых дзев'яноста—стачалавек толькі дзiesiąтак быў з тутэйшых папуасаў. Усе іншыя былі кітайцы, японцы, малайцы, нават нэгры.

Прычына была тая, што, па-першае, папуасы ня былі прывычныя да сталай рэгулярнай працы, а па-другое, яны хутка ўсе ўцяклі-б ад такога жыцця, бо яны былі, як гаворыцца, дома. А з прывезенымі з далёкага краю рабочымі можна было рабіць, што хочаш.

На вэранду ўзышоў новы чалавек, грэк Кандаракі. Гэта быў немалады ўжо, але юркі, хітры, дасьціпны чалавечак, з бегаючымі вочкамі і казьлінай бародкай.

Адкуль ён узяўся, як сюды трапіў—алах яго ведае, але для Скогга ён быў вельмі карысны. Ён быў гандлёвым агентам, усё ведаў, што трэба і нават чаго ня трэба, ашукваў усіх і для ўсіх быў патрэбен. І містэр Скотт заўсёды карыстаўся яго радаю.

— Містэр Скотт!—сказаў грэк, нізка схіліўшыся,—тамака прышлі два папуасы, відаць, з сярэдзіны. Яны прынеслі скуркі райскае птушкі і кавалак золата, велічынёю з курынае яйка.

— Што яны патрабуюць за гэта?—запытаўся Скотт.

— Дзьве стрэльбы.

Містэр Брук аж падскочыў на сваім крэсьле:

— Што? Як? Стрэльбы? Ня можа быць! Яны-ж ня ведаюць, што з імі рабіць!

— Мусіць ведаюць, калі просяць,—сказаў Кандаракі.

— Гэта справа нядобрая,—разважаючы, сказаў Скотт,—калі яны захацелі стрэльбаў, гэта кепскі знак.

— Мабыць, іх наўчыў хтось,—сказаў грэк.

— Паклічце іх сюды,—загадаў Скотт.

Кандаракі махнуў рукой. Падышлі два папуасы. Відаць было, што яны рэдка сустракаліся з белымі. Глядзелі неяк спадылба, як загнанья зьвяры.

— О, гэтыя малайцы мне не падабаюцца!—сказаў Брук.

І сапраўды, яны значна адрозьніваліся ад бліжэйшых папуасаў. Асабліва цікавая была іх зачоска. Усе валасы былі падзелены на мноства кос, і каб гэтыя косы ня злучаліся, яны былі аблеплены гразьцю. Гэтыя косы зьвешваліся з усіх бакоў і нават бразгаталі пры кожным руху.

На руках і на нагах былі бранзалеты, штучна зробленыя з травы і аздобленыя чарапашкамі. На шыі віселі каралі з зьвярыных зубоў.

Адзін трымаў вязку птушыных скурак бяз ног, а другі—кавалак золата. Асабліва цікавы былі скуркі птушак. Райскія птушкі невялікія, прыблізна, як верабей, альбо крыху больш. Сама назва іх паказвае, што яны нейкія асаблівыя. І сапраўды: такога прыгожага, яскравага і рознастайнага колеру ніхто нават ня мог-бы выдумаць!

Іх ёсць некалькі парод, але больш вядомая адна, якая мае хвост каля 30 см. даўжыні з такім тонкім, далікатным і яскравым пер'ем, што імі вельмі ахвотна ўпрыгожваюць сябе як дзікуны, таксама і эўропэйскія жанчыны. Для апошніх і вывозяцца гэтыя скуркі ў Эўропу, і вельмі дорага цэняцца.

З прычыны таго, што тубыльцы звычайна адразаюць ногі ад скурак, у Эўропе склалася легенда, што гэтыя птушкі ўсё сваё жыццё трымаюцца ў паветры, жывяцца толькі расой і маюць нейкую цудоўную сілу. Адсюль і назва іх—райскія.

Кандаракі з дапамогай некалькіх слоў, а больш за ўсё мігамі запытаўся, што яны хочуць за свой тавар.

Папуасы зразумелі, паказалі рукамі, як страляюць і сказалі: „Пуф! Пуф!“ Нават Скотт усміхнуўся.

— Вось чаго захацелі! — сказаў ён; — але шкодна даваць вам такія цацкі. Прынясеце і пакажэце ім лепш другое, — загадаў ён Кандаракі.

Кандаракі зараз-жа прынёс сякеры, нажы, рыдлёўкі і г. д. Відаць, што такія багатыя прылады зрабілі на іх уражаньне, але ўсё-ж такі яны адмоўна ківалі галавой.

— Падазроная справа—сказаў Скотт.

— Ці не пачаставаць іх гарэлкай?—прапанаваў Кандаракі;— можа тады яны зробіцца мякчэйшымі.

— Сьпірытусам лепш!—дадаў Брук, — што значыць гарэлка для гэтых чарцей!?

Скотт згадзіўся.

Кандаракі прынёс бутэльку і наліў поўшклянкі сьпі-
рытусу. Падышоў да папуасаў, ласкава папляскаў іх па
плячы і працягнуў шклянку. Недаверліва паглядзеў папуас
і не хацеў браць.

Кандаракі сам дакрануўся губамі, сьмяяўся і ласкава
запрашаў. Дзікун узяў і крыху глымнуў. Спачатку ён

спалохаўся; відаць было, як захапіла яму дух. Але праз
хвіліну, адчуўшы прыемную цяплыню, засьмяяўся. Тады
ўжо яго таварыш выпіў блізка што ўсю шклянку. А за ім
першы зноў выпіў.

Тады ўжо гандаль пайшоў шпарчэй. Папуасы забыліся
ўжо аб зброі і цікавіліся ўсё цудоўнай „вадой“. Ім пака-

залі дзьве поўных бутэльнікі. Яны ўхапіліся за іх і пакінул свае тавары.

Трымаючыся за свае бутэльнікі, хістаючыся ды весела гаргочучы, пайшлі яны дадому.

— Ха-ха-ха!—зарагатаў містэр Брук,—вось гэта дык гандаль!

— Дай бог часьцей так,—соладка дадаў Кандаракі.

І яны весела пачалі падлічваць, колькі на гэтым „зарабілі“.

А шчасьлівыя гандляры тымчасам адышліся крыху ад будынкаў, спыніліся, зноў выпілі і паваліліся на зямлю, як мёртвыя. Бутэльнікі пакаціліся, рэшта вылілася,—справа пакуль што на тым скончылася.

На поўкілёметра ад будынкаў, у балацістай нізіне была плянтацыя гумавых, альбо каўчукавых дрэў.

Ёсьць некалькі дзесяткаў выглядаў такіх дрэў, але найлепшыя паходзяць з Паўднёвай Амэрыкі, з нізіны ракі Амазонкі. Адтуль іх сталі вывозіць і разводзіць у розных другіх гарачых краінах і ў тым ліку на Новай Гвінэі.

Гэтыя дрэвы належаць да аднаго роду з нашай травой малачаем, але тут яны дасягаюць велічыні дуба.

Тры тысячы дрэў былі пасаджаны правільнымі радамі, і паміж іх завіхаліся рабочыя.

Гуму дае сок гэтых дрэў, і здабыча яго падобна да таго, як у нас увесну здабываюць сок з бяроз. Каўчукавы сок падобны да малака, толькі гусьцейшы.

Каля плянтацыі было раскладзена многа вогнішчаў. Рабочыя з лесу прыносілі сюды гаршчкі з сокам. А другія мачалі ў сок дошчачкі і трымалі іх над дымам. Сок гусьцеў. Тады зноў мачалі гэтую самую дошчачку і зноў капцілі і г. д., пакуль не набіраўся вялікі камяк. Тады

яго разразалі, адкладвалі кавалкі гумы, а дошчачку зноў мачалі.

Ля вогнішчаў ляжалі вялізныя кучы гумы. Сок з лесу ўсё падносілі ды падносілі. Паміж рабочых хадзіў дазорца, малаец Файлу, і паддаваў духу бізуном.

Гэты Файлу быў сам рабочы, але за тое, што вельмі дагаджаў гаспадаром, ён быў зроблены старшым над рабочымі і выконваў свае абавязкі не за страх, а за сумленьне.

Ён усё выгледжваў, падслухваў, сачыў за кожным крокам рабочых і паведамляў гаспадаром. Рабочыя яго ня любілі нават больш як містэра Брука, бо Файлу быў бліжэй да іх і больш шкодны.

Разы са два рабочыя яго пабілі, але гэта ім вельмі многа каштавала: адзін з іх быў так зьбіты, што праз некалькі дзён памёр, а другі ледзь застаўся ў жывых.

Усе рабочыя былі „каляровыя“: жоўтыя кітайцы, карэйцы, японцы; цёмныя малайцы, чорныя нэгры, але ня з Афрыкі, а з Амэрыкі, бо ім там вельмі дрэнна жывецца. Асабліва многа было кітайцаў.

Нездаровы клімат, дрэннае харчаваньне і бязупынная праца адбіліся на ўсім іх выглядзе. Трымала ўсіх толькі адна надзея, што вось яны скончаць свой тэрмін і вернуцца дадому „багатымі“.

Падышлі Брук і Кандаракі. Файлу падскочыў і пачаў скардзіцца, што сушыльшчыкі вельмі марудна працуюць, не пасьпяваюць.

— А навошта ў цябе ў руках бізун?—адказаў Брук.

— Не дапамагае: сама праца ўжо такая марудная.

— Гэта праўда,—сказаў Кандаракі:—я даўно ўжо кажу, што трэба перайсьці на хэмічнае згушчэньне соку. У другіх мясцох даўно гэта робіцца.

— Калі гэта больш выгодна, трэба будзе абмеркаваць, —
адказаў Брук.

Увайшлі ў лес. Рабочыя яшчэ больш зацікавіліся.
Каля аднаго дрэва Брук раптам спыніўся і, паказваючы
рукой, сурова запытаўся Файлу:

— Што гэта такое? А?

Брук, падняўшы бізун, спусьціў яго на сьпіну Файлу.

Файлу замармытаў:

— Я... я... ня бачыў... Гэта Чык-Чу.

— А ты дзеля чаго тутака?—крыкнуў Брук і, падняўшы бізун, апусьціў яго на сьпіну Файлу. Той толькі схіліўся да зямлі і жалобна залапатаў:

— Выбачайце, дарагі пан... больш ня буду...

Тымчасам сюды сьпяшаўся небарака Чык-Чу, якому была даручана гэтая частка дрэў. Падбег і зьбялеўся.

Гаршчок быў ужо даўно поўны, і гумавы сок даўно ўжо цёк праз верх.

Брук нават не паглядзеў на кітайца і, адыходзячы, толькі сказаў Файлу:

— Глядзі ў другі раз...

Файлу яшчэ больш схіліўся; твар яго глядзеў на Брука як поп на абраз, але як толькі Брук адышоў, Файлу сам зрабіўся ў сто раз больш паважным і грозным, як Брук.

— Ну,—прасіпеў ён, зьвярнуўшыся да Чык-Чу:—а цяпер мы з табой палічымось.

Кітаец кінуўся на калены і пачаў прасіцца:

— Выбачай... паночку... ня буду... не пасьпеў... паночку...

Але „паночак“ ня зьмілаваўся... Бо яму пагражаў другі паночак, які ў свой чарод баяўся трэцяга пана.

А самы галоўны пан сядзеў у гэты час у Лёндоне, у рэстаране, піў шампанскае і нават ня ведаў, як там далёка розныя паночки клапоцяцца, каб ён мог смачна папіць і паесьці.

Надыходзіў вечар. На вільготнай плянтацыі пачаў зьяўляцца туман. Гэта самы нездаровы час у гарачых краінах. Эйропэйцы звычайна ў такі час сядзяць дома і ня выходзяць на двор.

Работу скончылі і пайшлі дадому. Для рабочых быў пабудованы асобны вялікі будынак, але не на слупох, як для гаспадароў, а проста на зямлі.

На дварэ нэгра-кухар, альбо „кок“, як усюды на моры завуць кухароў, зварыў ужо вялізны казан чорнага варыва з бобу. Боб і рыс, прыпраўленыя какосавым алеем, былі амаль што адзінаю страваю рабочых. Мясa яны ніколі ня бачылі.

Праўда, яго і ня было. Кароў на Новай Гвінэі зусім няма. Некалькі галоў былі прывезены на станцыю; вядома, яны былі прызначаны для белых, ды і то, галоўным чынам, на малако. Гаспадары, вядома, мелі і дзічыну, але не для рабочых. Толькі рыба была даволі часта.

Пасёрбалі варыва і пайшлі спаць. Памяшканьне было вялізарнае; па бакох стаялі нары, на якіх ляжаў сухі чарот, і больш нічога. Дзе-ні-дзе ляжала рызьзё—адзеньне рабочых—альбо заместа падушкі ляжаў клуначак. Аніякіх рэчаў больш ня было відаць.

Рынуліся рабочыя на свае нары і скоро паснулі.

Ня спаў толькі Чык-Чу, бо цяжка яму было прыставаць свае раны да жорсткай пасьцелі; ды яшчэ енчыў у трасцы адзін карэец.

Ня спалася і Файлу.

Ён жыў у гэтым жа самым памяшканьні, але, як дзорца, меў асобны адгароджаны куток каля ўваходу.

Ні на адну хвіліну ён ня мог забыцца аб удары, які сёньня атрымаў ад Брука. Праўда, ня першы раз ён быў біты; у свой час ён досыць атрымаў бізуноў. Але вось ужо два гады, як ён сам зрабіўся старшым; сам мог біць сваіх таварышоў, як яго самога калісьці білі; часта здаралася, як, напрыклад, сёньня, што яго нават называлі „панам“,—яго, цёмнаскурага, ніжэйшай пароды чалавека.

З цягам часу ён ужо пачынаў лічыць сябе „чалавекам“, спачатку сярод даручаных яму рабочых, а потым крыху і сярод „іх“, белых.

І вось сёння яму напамнілі, што ён яшчэ не чалавек.

І ўсё праз гэтага праклятага Чык-Чу! Каб ня ён, дык можа назаўсёды прывыклі-б, што Файлу—чалавек.

Шкода, што мала даў яшчэ гэтаму паганаму кітайцу. І Файлу гатоў быў зараз-жа пайсьці і дадаць яму яшчэ.

Тымчасам знадворку, каля будынку зьявілася нейкая постаць. Асьцярожна тулілася яна каля сьцяны і набліжалася да дзьвярэй. Дзьверы ціханька адчыніліся, і фігура ўвайшла ў памяшканьне.

Відаць было, што чалавек быў свой, бо ня блытаўся ў цемнаце. Ён ціханька пачаў красьціся ўздоўж нар да таго канца, дзе ляжаў Чык-Чу. Незнаёмы схіліўся над суседам Чык-Чу і стаў прыгледжвацца.

— Хто тут?—запытаўся Чык-Чу.

— Тсс!..—прашаптаў незнаёмы;—гэта я: Чунг-Лі.

— Ты?!—крыкнуў Чык-Чу і, забыўшыся аб сваіх больках, ускочыў з пасьцелі.

— Ціха! Што ты робіш? Ты загубіш мяне!—засіпеў Чунг-Лі.

І сапраўды, Файлу пачуў і заварушыўся.

— Кладзіся!—прашаптаў Чунг-Лі, і сам лёг на зямлю.

У гэты самы момант адзін з рабочых голасна забалбатаў нешта праз сон. Файлу супакоіўся.

Пачакаўшы некаторы час, Чунг-Лі запытаўся:

— Дзе брат?

— Няма.—адказаў Чык-Чу.

— Памёр?

— Не, уцёк.

Чунг-Лі ажна застагнаў ад распачы.

— Куды? Чаму?

— Пасьля таго, як ты ўцёк,—пачаў шаптаць Чык-Чу,— уся злосьць Брука накіравалася на твайго брата. Брук ніяк ня мог і цяпер ня можа забыцца, галоўным чынам, на тое, у якім ён быў сьмешным становішчы перад усімі рабочымі, і што ён ня мог пакараць цябе. Яму ўвесь час здавалася, што рабочыя сьмяюцца з яго. Калі ён бачыў, што хто-небудзь усьміхаецца, зараз-за пускаў у ход бізун. Асабліва даставалася Хунь-Чжы. Ня было таго дня, каб яго ня былі. Вядома, каб дагадзіць Бруку, сабака Файлу стараўся яшчэ больш. Хунь-Чжы зусім немагчыма стала жыць, тым болей, што і ў будучым ён нічога добрага ня мог чакаць: Брук проста сказаў, што, Хунь-Чжы павінен будзе працаваць хоць дзесяць год пакуль не адпрацуе за цябе. Акурат у гэты час зьбіраўся ўцякаць папуас Качу. Хунь-Чжы надумаў уцячы разам з ім, бо, як тутэйшы, Качу быў вельмі карысны. І вось ужо чатыры дні, як яны ўцяклі,—скончыў Чык-Чу.

— Толькі чатыры дні?—падскочыў Чунг-Лі.

— Толькі; спазьніўся ты крыху,—спачувальна сказаў Чык-Чу.

Чунг-Лі апусьціў галаву і быццам скамянеў. Такі жаль ахапіў яго, што ён гатоў быў плакаць. Цэлы год ён вандраваў, толькі нібы цудам ухіліўся ад сьмерці, урэшце зарабіў столькі, колькі яны абодва не зарабілі-б за дзесяць год, рызыкнуў сваім жыцьцём, каб забраць з сабой брата і вярнуцца дадому,—і вось усё гэта дарэмна! Як ён адзін будзе прабірацца дадому, пакінуўшы тут брата? Ці шукаць яго? А прыдзі ён на чатыры дні раней...

— Чаму ты вярнуўся сюды? Ці ты ня ведаеш, што табе пагражае?—пытаўся Чык-Чу.

— Ведаю, добра ведаю. Але я прышоў, каб узяць брата і з ім уцячы дадому. Я цяпер ужо маю столькі грошай, што хопіць нам на двух.

— Адкуль?

— У сярэдзіне вострава ёсьць невядомыя горы, дзе яшчэ не была нага беллага сабакі. Там я знайшоў золата...

Нешта мільганула каля іх; праз некаторы час ціханька рыпнулі дзьверы...

— Вось шчасьлівец!—зайздросьліва сказаў Чык-Чу.

— Хто табе забараняе таксама шукаць шчасьце?— адказаў Чунг-Лі.—Але, трэба праўду сказаць, што гэта толькі шчасьлівы выпадак, на які спадзявацца нельга. Я не дзеля гэтага ўцякаў, а быў прымушаны. І раіць нікому ня буду, бо не заўсёды пашанцуе. Але калі каму-небудзь з вас нічога ўжо не застанеца рабіць, як тады было мне,—скажы, хай шукаюць месца Абу на 100 кілёмэтраў на захад ад пачатку ракі Фляй. Ну, бывай здароў!

— Што-ж ты цяпер будзеш рабіць? Куды пойдзеш?— сказаў Чык-Чу.

— Ня ведаю яшчэ,—адказаў Чунг-Лі і пачаў ціханька паўзьці, але спыніўся і зноў падышоў да Чык-Чу.

— Вось што, Чык-Чу. Ты такі самы, як і мы. Ты не захочаш скрыўдзіць нас.

— Вядома, ці трэба аб гэтым казаць!?—горача сказаў Чык-Чу.

— Можа здарыцца, што ты раней за нас вернешся дадому, альбо я зусім не вярнуся,—дык вось табе кавалак золата, аддай яго маім бацьком. Калі трэба будзе, і сабе вазьмі на выдаткі. Памятай, што можа яны атрымаюць гэты кавалак замест двух сыноў. А калі і мы вернемся, дык тады ўжо і ты атрымаеш. Сыцеражыся толькі, каб ніхто не даведаўся, што маеш.

Ён вынуў з торбы кавалак золата і аддаў Чык-Чу.

— Добра, будзь упэўнены, усё будзе зроблена, калі

я буду жывы і вярнуся,—сказаў Чык-Чу.—Хай бароняць цябе добрыя духі.

— І цябе таксама,—адказаў Чунг-Лі і пасунуўся да выхаду. Ціханька адчыніў дзьверы, пераступіў парог і пачуў... як некалькі пар рук абхапілі яго і скруцілі.

— Калі ласка, адважны Чунг-Лі!—пачуўся насьмешлівы голас Файлу.—Містэр Брук даўно жадае вас бачыць.

— У-у, сабака!—сказаў Чунг-Лі,—дачакаешся і ты свайго часу!

— Ці будзем будзіць містэра Брука альбо Скотта?—запытаўся адзін з мужчын.

— Дзеля такога госьця ня варта,—сказаў Файлу,—заўтра ўбачаць.

— Ну, хадзем!—сказалі мужчыны і павялі Чунг-Лі ў суседні будынак.

Чык-Чу чуў, як Чунг-Лі папаўся. Шкода яму было свайго сябра. Але мімаволі ён падумаў, які ён, Чык-Чу, шчасьлівы: ніхто яго ня ловіць, ніхто не арыштуе, жыве ён ціха, пакойна, засталася яму працаваць толькі адзін год; гэты год праляціць няпрыкметна, і ён сабе паедзе дадому багаты, вольны. А неспакойны Чунг-Лі павінен пакутваць...

Нельга апісаць, што рабілася з містэрам Брукам, калі ён даведаўся, што Чунг-Лі злоўлены. Ён то рукі паціраў ад радасьці, то рыкаў, як зьвер, ад злосьці.

— Трэба паказаць усім,—крычаў ён,—што значыць падымаць руку на белага! Трэба яго перад усімі павесіць! Містэр Скотт аднёсься да гэтага зусім спакойна.

— Павесіць мы ня маем права,—гаварыў ён,—а трэба адаслаць яго ў Морэсбі *) і засудзіць. Усёроўна яго не пашкадуюць.

*) Галоўны пункт ангельскай Новай Гвінэі.

— Гэта занадта будзе проста і мякка, — прэрэчыў Брук, — прынамсі, хоць скуру садраць з яго трэба.

— Ну, гэта ўжо ваша справа, — сказаў Скотт.

Увайшоў Кандаракі. Увесь яго выгляд сьведчыў, што ён ведае нешта цікавае.

— Ці ведаеце, панове, — пачаў ён, — што справа з гэтым няшчасным кітайцам можа мець інтарэс для нас усіх? Я толькі што даведаўся аб усім падрабязна, — і вось вам довад.

Пры гэтым ён паклаў на стол два кавалкі золата: адзін велічынёю з кулак, а другі — крыху меней.

— Што гэта значыць? — запытаўся Скотт.

— Гэта знойдзена пры Чунг-Лі. Ён, аказваецца, знайшоў у сярэдзіне вострава месца, дзе знаходзяцца вось такія рэчы. Прышоў ён сюды, каб забраць свайго брата і ўцячы дадому.

— Ну, што-ж! — сказаў Скотт. — Значыцца, будзе з чаго ўзяць няўстойку як за яго, так і за брата.

— Толькі няўстойку? — закрычаў Брук. — Гэтага мала! Дайце мне спачатку палічыцца з ім!

— Я-б параіў палічыцца з ім зусім другім чынам, — сказаў Кандаракі: — нічога яму не рабіць, абяцаць яму поўную свабоду за тое, што ён завядзе нас у тое месца.

— Як? — стукнуў кулаком Брук. — Пакінуць яго зусім непакараным? Ня можа гэтага быць!

Скотт глыбока задумаўся, а Кандаракі падышоў да Брука і ціха шапнуў яму:

— Не прэрэчце. Калі ён пакажа нам месца, тады вы заўсёды будзеце мець магчымасьць палічыцца.

— Ага! Гэта іншая справа, — сулакоіўся Брук.

— Гэта добрая ідэя, — сказаў Скотт, — але-ж вы самі павінны ведаць, як цяжка наладзіць экспэдыцыю ў сярэдзіну вострава.

— Ведаем,—адказаў Кандаракі,—але-ж трэба таксама прыняць пад увагу, што, калі ён адзін дасягнуў, дык добра падрыхтаваная экспедыцыя—тым болей, а па-другое, трэба памятаць, што ня шукаць мы пойдзем, а на пэўнае месца.

— Гэта праўда,—задуменна сказаў Скотт,—прывядзецца яго сюды!

Праз некалькі хвілін прывялі Чунг-Лі. Ён увайшоў пад даглядам двух салдат-сіпаяў.

Сіпаямі называюцца тубыльцы Індыі—індусы, якія нясуць вайсковую службу. Трыста мільёнаў насельніцтва Індыі знаходзяцца ў руках 600 тысяч ангельцаў. Дасягаецца гэта тым, што ангельцы больш за ўсё клапацяцца, каб не дапусьціць аб'яднаньня народу, каб насельніцтва грызлася паміж сабой. У гэтым ангельцам шчыра дапамагаюць тамашнія князі—„раджы“, якім ангельцы не перашкаджаюць эксплёатаваць народ і нават яшчэ грошы даюць. І гэтай-жа справе служаць сіпаі—войска з асяродку таго-ж самага насельніцтва. Гэтых сіпаяў так выхоўваюць, што яны верай і праўдай служаць сваім гаспадаром.

І як мы бачым, сіпаі таксама абараняюць прыватныя прадпрыемствы ангельскіх капіталістых у чужых краях. Іх тутакра было 12 чалавек, пад кіраўніцтвам сэржанта Ханубі.

Індусы належаць да тэй самай расы, што і эўропэйцы. Высокія, складныя, прыгожыя, з смуглым тварам і чорнымі, бліскучымі вачыма, яны тут, сярод розных папуасаў і кітайцаў, адчувалі сябе вышэйшымі людзьмі і нават ня ведалі, што яшчэ вышэйшыя—ангельцы—глядзяць на іх таксама, як яны на гэтых папуасаў.

Чунг-Лі са зьвязанымі рукамі стаяў перад Скоттам і чакаў, што будзе. Брук сядзеў, вылупіўшы вочы, і ляскаў зубамі. Скотт даў знак, каб сіпаі вышлі, потым зьвярнуўся да Чунг-Лі:

— Ты ведаеш, што па закону, за тое, што ты хацеў забіць ангельца, ты можаш быць прысуджаны на сьмерць.

— Зусім я ня думаў і не хацеў забіць, — сказаў Чунг-Лі.

— Суд ня можа ведаць, што ты думаў; ён будзе судзіць па тым, што ты рабіў. І тваё дзеянне лёгка назваць замахам на забойства. Разумееш?

Чунг-Лі маўчаў.

— Ты бачыш, — прадаўжаў Скотт, — што ты знаходзішся ў нашых руках. Мы можам з табою зрабіць, што хочам.

Скотт спыніўся і пачакаў, каб Чунг-Лі лепш адчуў сэнс апошніх слоў.

— Але ты можаш атрымаць поўную волю, сваё золата, зьнішчэнне кантракту і нават дапамогу вярнуцца дадому, калі ты нам пакажаш тое месца, дзе ты знайшоў золата. Згодзен?

Чунг-Лі маўчаў. Па-першае, ён не вельмі хацеў зноў пачынаць гэту цяжкую і небяспечную дарогу, па-другое, не хацеў служыць сваім ворагам і, па-трэцяе, — самае галоўнае — ня быў упэўнены, што яны выканаюць сваё абяпаньне. Але што яму заставалася рабіць? Яны маглі-б і зараз яго забіць, і нічога ім за гэта ня было-б.

— Ну, адказвай! — сказаў Кандаракі.

— Ці сапраўды вы мяне тады адпусьціце? — сказаў Чунг-Лі, каб толькі адразу не паказаць, што ён згодзен.

— Я сам даю ганаровае слова, — паважна сказаў Скотт.

„Мала карысьці ад гэтага“, падумаў Чунг-Лі.

„Чакай“, падумаў Брук.

„Паглядзім яшчэ, што будзе“, падумаў Кандаракі.

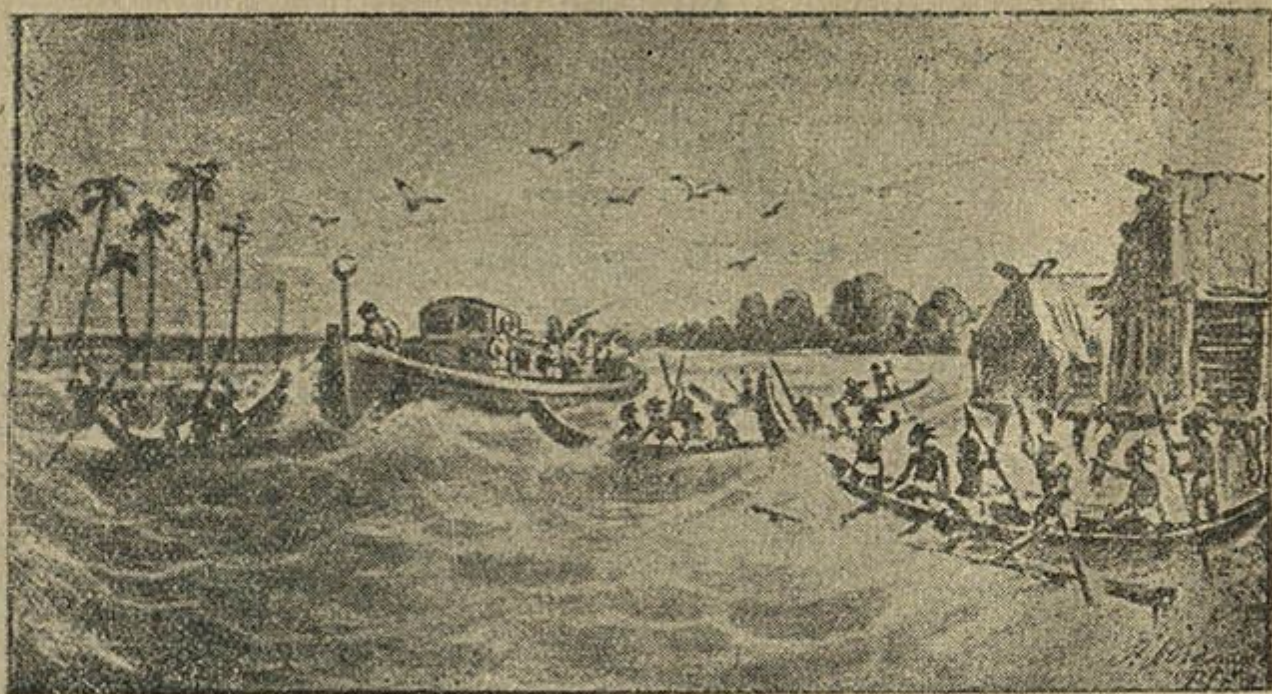
І толькі адзін Скотт верыў у сваё слова, бо яму ня было аніякай патрэбы ашукваць гэтага кітайца.

— Добра,—згадзіўся ўрэшце Чунг-Лі.

Скотт паклікаў сіпаяў і сказаў:

— Разьвяжэце яму рукі, добра даглядайце, кармеце, ні ў чым ня сьціскайце, толькі пільнуйце, каб ня ўцёк, бо тады адкажаце сваімі галовамі.

III

У моры.—Сустрэча з папуасамі.—Станцыя Доэр.—
Чорны місіонер.—Па рэцэ Фляй.—Жывыя плады.—
Какаду і асва.—Конь!..—Экспедыцыя ў папуаскую
вёску.—Кэнгуру на дрэве.—Ноч на высьпе.

Уздоўж паўднёвага берагу Новай Гвінэі, на ўсход-хутка ляцела моторная лодка, альбо катэр. Ён быў досыць вялікі, меў каюты, змяшчаў 14 чалавек і шмат розных прылад і запасаў, асабліва зброі.

Наперадзе сядзелі Скотт, Брук і Кандаракі. Кіраваў катэрам стары боцман Старк, машыну даглядаў мэханік Гуд. Галоўную сілу экспедыцыі складаў Ханубі з сваімі шасьцю сіпаямі. Сярод усіх іх знаходзіўся і Чунг-Лі.

Файлу быў узяты ў якасьці кухара. У такой экспедыцыі кожны чалавек павінен мець рознастайную вартасьць. Нэгра-кок быў-бы толькі кокам, а Файлу, апрача гэтага, быў верны чалавек ва ўсіх справах.

Мора было ціхае і блішчэла ад сонца, як люстра. З правага боку ўздоўж берагу цягнулася белая града, то набліжаючыся да берагу, то аддаляючыся. Гэта былі каралевыя рыфы, аб якія разьбіваліся хвалі. Дзякуючы гэтаму, паміж рыфамі і берагам заставалася ціхая паласа, як вуліца.

Праз дзьве гадзіны ўбачылі наперадзе папуаскую вёску на слупох. Яна выходзіла ў мора так далёка, што прыходзілася праяжджаць зусім побач яе.

Там даўно пачулі, што трашчыць і набліжаецца дзіўная лодка, заварушыліся, палезьлі ў свае чаўны, і хутка на спатканьне катэру выехала восем вялікіх чаўноў, у якіх сядзела па чалавек дванаццаць.

Чаўны іх мелі тую асаблівасьць, што побач, на некаторай адлегласьці, былі дароблены бярвеньні, злучаныя з чаўном жэрдкамі. Дзякуючы гэтаму, чаўны былі ўстойлівыя і не маглі перавярнуцца.

Папуасы крычалі, махалі рукамі. Чутно было слова „кос, кос“ (тытунь).

— Чаго яны хочуць, што яны думаюць рабіць?—трывожна сказаў Скотт.

— Чорт іх ведае,—сказаў Брук,—але ў кожным разе гэтая арава для нас небясьпечная. Надта іх многа.

— Яны нават з ласкі могуць нашкодзіць нам,—дадаў Кандаракі.

• Катэр набліжаўся, а дзікуны згрудзіліся і не давалі дарогі.

— Трэба распудзіць іх,—сказаў Скотт.—Страляйце ўверх!

Сіпаі пачалі крычаць і страляць. Папуасы замітусіліся, некаторыя кінуліся ў ваду і далі нырца. Катэр тымчасам урэзаўся ў сярэдзіну, зачাপіў са дзьве лодкі, адламаў прылады, а адну лодку дык зусім перавярнуў.

Падняліся крыкі, выцьцё. Праўду кажучы, яны ня мелі намеру нападаць, бо, жывучы ля берагу мора, яны ня раз сустракаліся з белымі і ведалі, што нападаць на іх небяспечна, але цяпер яны раззлаваліся і гатовы былі сапраўды распачаць бойку, ды катэр быў ужо далёка.

Ехалі ўвесь дзень. Краявід быў аднолькавы і, можна сказаць, нудны. З левага боку—нізкі бераг, заросшы лесам, большаю часткаю мангравым. Дзе-ні-дзе зьяўлялася ўзвышша; там часамі ўздымаўся дымок. Мінулі яшчэ некалькі вёсак на вадзе.

З правага боку—белая града. Часамі далёка ледзь значыліся выспы.

— Глядзецце, глядзецце!—раздаліся галасы на катэры. І сапраўды было на што паглядзець. Сярод мора, быццам з вады, правільным колам падымалася 15—20 какосавых пальмаў. Ня відаць было аніякай зямлі, усё тая самая вада, і пальмы стаялі, калыхаліся нібы ў паветры.

У рачаіснасьці-ж яны стаялі на грунце, але ён так нязначна высоўваўся з-пад вады, што з боку не заўсёды можна было заўважыць. Гэта быў так званы „атолл“, якіх так многа ў гэтай каралевай частцы Ціхага акіяну.

Потым рыфы паступова сталі адыходзіць далей ад берагу. Катэр уваходзіў у адкрытае мора, і разам пачулася хваляваньне, тое звычайнае хваляваньне, якое завуць „мёртвае калыханьне“ і якое заўсёды бывае ў адкрытым моры нават пры самым ціхім надвор'і. Караблі яго не адчуваюць, а лодкі часам добра калыша.

Бераг павярнуў на поўнач; стала цішэй. Ехалі ўсю ноч, і раніцою прысталі да станцыі Доэр, якая стаіць недалёка ад утокі ракі Фляй.

Станцыя Доэр зьяўляецца ўжо дзяржаўным пунктам. Тут ёсьць ужо некаторыя ўстановы: пошта, судзьдзя, школа і нават царква.

Экспэдыцыя мела намер прастаяць тут цэлыя суткі, бо гэта быў апошні культурны пункт, дзе можна было канчаткова падрыхтавацца, набыць бэнзыны і г. д.

Зразумела, ніхто з удзельнікаў экспэдыцыі нікому не казаў, куды і чаму яны едуць.

Каманда катэра па чарзе выходзіла на бераг, і Чунг-Лі таксама было дазволена пагуляць па беразе, вядома пад доглядам сіпаяў.

Між іншым, Скотт і Брук захацелі зайсьці ў царкву. Там якраз таўсты, голены місіонэр гаварыў казаньне. Слухала яго чалавекі са два белых і 20—30 цёмных. Місіонэр казаў, што хоць чорныя і малодшыя браты белых, але ўсё-ж такі браты, і бог любіць іх усіх. Затое трэба таксама любіць бога і выконваць яго загады. Вось, напрыклад, чаму белыя вышэйшыя, дужэйшыя, багацейшыя і разумнейшыя? Таму, што яны пакланяюцца адзінаму сапраўднаму богу і слухаюцца яго закону. А чаму чорныя ніжэйшыя? Зразумела, таму, што яны ня ведаюць хрысьціянства. І першы наказ хрысьціянства—гэта любіць усіх і слухацца старшых. Але сярод вас часта здараецца, што вы ня любіце і нават ня слухаеце сваіх старшых братоў—белых, і г. д., і г. д.

Тут-жа стаялі і вучні, чорныя, стрыжаныя, досыць чыстыя, усе ў кашулях, зусім не такія, як голая „бяспрытульныя“ папуасікі. Іх і кормяць, і даглядаюць, і адзяваюць, і вучаць дарма. А праз год дзесяць з іх робяць памоцнікаў сабе, таксама місіонэраў.

І нарэшце выходзіць „рэжым эканоміі“: выхаваньне і праца чорных місіонэраў патрабуе менш паловы тых грошай, якія трэба было-б даць на белых місіонэраў.

А з другога боку, праца чорных місіонэраў сярод сваіх братоў зьяўляецца больш прадукцыйнай, чымся праца чужых, белых.

Пасьяля малебства місіонэр падышоў да Скотта і Брука і, даведаўшыся, што яны едуць уверх па рацэ Фляй, стаў прасіць, каб яны павязьлі аднаго з іх чорных місіонэраў, які адпраўляўся да папуасаў на „асьветную“ працу.

Скотт згадзіўся.

У гэтай старонцы прыезд белых зьяўляецца заўсёды вялікім здарэньнем, бо бывае яно ўсяго некалькі раз у год; вядома, начальнік пункту адразу даведаўся аб прыездзе гасьцей, і Скотт быў прымушаны наведацца і да яго.

Начальнік пункту, містэр Сьміт, сустрэў Скотта радасна, і, першым пытаньнем яго было, куды і чаму яны едуць.

Скотт падрыхтаваўся да адказу і сказаў, што ён едзе лавіць сваіх уцекачоў-рабочых.

— Добрая справа, містэр Скотт!—абрадваўся Сьміт.— Нам было-б значна лягчэй, каб усе гэтак рабілі. А то вось бачыце, колькі ў нас абвестак аб уцекачах, нават па 25 даляраў абяцаем за кожнага, а толку мала. Можа вам трэба дапамога? Я магу даць людзей.

„Дзякую табе“, падумаў Скотт і сказаў:— Ня трэба, я ўзяў столькі людзей, колькі можа зьмясьціць катэр. Папросім дапамогі, калі будзе бяда. А што чуваць там у сярэдзіне?

— Як заўсёды—нічога. Наша ўлада дасягае толькі кілёмэтраў на 25 ды па рацэ кілёмэтраў на 50, а там яны жывуць сабе самі, як жылі тысячу гадоў назад. Ня раю і вам далёка ехаць.

— Я маю некаторыя пэўныя весткі,—адказаў Скотт,— датуль і паеду.

Каля катэра тымчасам сабраліся разявякі і чорныя, і белыя, і жоўтыя. Каманда пагружала апошнія запасы.

Пад вечар прышоў пасажыр місіонэр. Гэта быў малады чалавек гадоў 22, убраны ў чорнае адзеньне, ціхі, сьмірны.

Цераз плячо вісела торба, а ў руках ён увесь час трымаў біблію. Звалі яго Саку.

Дзіўна было глядзець на гэтага папуаса, які па добрай ахвоце ішоў служыць на карысьць сваім белым гаспадаром.

Ледзь золак катэр пайшоў да ракі Фляй.

Бераг усё заварочвае налева. Вось ужо катэр ідзе на захад. З правага боку ідзе цэлы шэраг выспаў, на якіх жыве нямала народу. Гэта відаць па тым, што ўсюды відны плянтацыі бананаў і какосавых і сагавых пальмаў. Але ні людзей, ні будынкаў сярод гушчару ня відаць.

Асабліва прыемны пах ішоў ад мушкатных дрэў. Тыя мушкатныя арэхі, якія нам вядомы, зьяўляюцца ўнутранай косткай плада, крыху падобнага да сьлівы, а тут разам пахнуць і кветкі, і плады.

Па кветках лёгалі яскравыя матылі, з якіх адны, бліскача-чорныя, былі ў далонь велічыні.

На аднэй высьпе было так многа какосавых пальмаў, і катэр праяжджаў так блізка ля берагу, што нельга было ня спыніцца, каб набраць какосавых арэхаў.

— Будзьце асьцярожны, — сказаў Скотт, — можа гаспадар гэтае плянтацыі запусьціць стралу з-за дрэва.

Але нікога ня было. Гаспадароў ці зусім ня было, ці пахаваліся.

Сіпаі зараз-жа разьбілі некалькі арэхаў і пачалі піць і частаваць другіх.

Кожны арэх зьмяшчаў каля дзвёх бутэлек соку, так звананага какосавага малака, толькі ня белага, а вадзяністага.

— Вось гэта дык пітво! — сказаў Брук, абціраючы губы, — трэба як мага больш узяць у запас.

— Знойдзем яшчэ, — адказалі яму.

Какосавая пальма мае тую асаблівасць, што адначасна на ёй могуць быць і кветкі, і зялёныя плады, і сьпелыя. І кожны месяц адно дрэва дае па 20-25 арэхаў у працягу 200 год.

Так мінавалі яны адну выспу за другой і ўвайшлі ў самую раку. Бег ракі значна затрымліваў катэр, і ён ішоў ужо ня так хутка, як раней.

Місіонэр сядзеў моўчкі і чытаў біблію на ангельскай мове.

— Скажы... скажэ... це... — пачаў было Скотт, але ўстрымаўся, ня ведаючы, як зьвярнуцца да яго, ці на „ты“, ці на „вы“. З аднаго боку зварачацца да чорнага чалавека на „вы“ было сорамна, а з другога — неяк няёмка было казаць і „ты“ адукаванаму чалавеку.

Але тымчасам Брук пачаў гутарку.

— Ты куды едзеш? — запытаўся ён місіонэра, не разважаючы аб далікатнасьці ў адносінах да чорнага.

— Да вышніявіны ракі Фляй, — ціха адказаў Саку.

— Ці ты калі быў там? — зноў запытаўся Брук.

— Быў, але даўно, у часе дзяцінства.

— Як-жа ж ты трапіў да місіонэраў?

— Калі я меў дзесяць год, суседняе племя напала на нас, перабіла шмат людзей, многа забрала ў палон, у тым ліку і мяне з маткай. Бацька быў забіты.

— Як-жа ж гэта вас ня зьелі? — засьмяяўся Брук, — ці ня смачныя былі?

Гэты грубы жарт няпрыемна ўразіў місіонэра, і ён нічога не адказаў.

— А як-жа ж ты трапіў сюды, да місіонэраў? — дапытваўся Брук.

— Мы ўцяклі з маткай дадому. — неахвотна адказаў місіонэр, — але па дарозе каля гэтай самай ракі нас дагналі.

Матку схапілі, а я пабег далей, у раку. У гэты самы момант праяжджаў параход, мяне выцягнулі з вады і ўзялі з сабой.

— Чаму-ж ты зноў едзеш туды? — усё пытаўся Брук.

— Калі я пазнаў вышэйшую праўду, я мушу несцьці яе да маіх братоў, — сказаў місіонэр і падняў угору вочы. „Бачце“, падумаў пра сябе Скотт, „гаворыць акурат, як нашыя папы“.

Брук расьсьмяяўся:

— Патрэбна ім ваша праўда! Ці-ж гэта людзі, калі яны да гэтага часу ядуць чалавечыну? Цяпер, здаецца, на зямлі няма больш аніводнага кутка, дзе-б захаваліся людаеды, апрача гэтае праклятае краіны.

— Вось таму нам і трэба ісьці туды і асьвятляць іх, каб яны ня былі такімі, — сказаў місіонэр, апусьціўшы галаву: — значыцца, у другія куткі сьвятло ўжо дайшло, а сюды яшчэ не.

— Якое тут яшчэ сьвятло, — махнуў рукою Брук, — калі ў іх простага чалавечага пачуцьця няма. Мабыць, іх і зусім нельга зрабіць людзьмі.

— Усе людзі аднолькавыя, — спакойна адказаў місіонэр, — толькі парознаму выхаванья. Усе людзі маюць аднолькавую душу і ўсе яны роўныя перад богам.

Скотт усміхнуўся, а Брук нават раззлаваўся.

— Ну, ну, лягчэй! — сказаў ён, — адкуль ты ўзяў, што гэтыя людаеды браты нам?

Місіонэр уважліва паглядзеў проста ў вочы Бруку і выразліва прамовіў:

— Вашы місіонэры навучылі мяне гэтаму.

Скотт і Кандаракі адварнуліся ў бок, быццам разглядаючы бераг, а Брук саромліва прамармытаў:

— Але, вядома... вядома перад богам... Я толькі хацеў сказаць, што цяпер іх параўнаць ня можна. Але, вядома...

Чорны місіонер пачуў вострую прыкрасьць. Ён блізка ўбачыў, як гэтыя белыя людзі, што навучылі яго лічыць усіх людзей братамі, самі ня могуць і думкі дапусьціць аб гэтым.

Тады Кандаракі зьвярнуўся да місіонера.

— Ці падумалі вы, што пагражае вам? Вы-ж цяпер зусім чужы для іх, яны вас ня прызнаюць, а калі вы яшчэ пачнеце казаць ім аб новай рэлігіі, тады ўсё можа быць.

— Усё залежыць ад бога, — уздыхнуў Саку, — а небяспека ўсюды і заўсёды можа быць. Ня я першы і ня я апошні магу перацяраць за Хрыста.

Нашы „хрысьціяне“ былі вельмі здзіўлены, чуючы такія словы з вуснаў гэтага „папуаса“. Яны даўно ўжо лічыліся хрысьціянамі толькі па назьве. Праўда, ад рэлігіі яны не адракаліся і лічылі сябе добрымі хрысьціянамі, але рэлігійнай справай зусім ня цікавіліся і ва ўсім сваім жыцьці ім ня разу ня приходзіла да галавы накіраваць які-небудзь свой крок так, як патрабуе „закон божа“.

І вось цяпер перад іх вачыма гэты дзікун зьбіраецца праводзіць іхнюю рэлігію ў жыцьцё і нават быццам навучае іх хрысьціянству.

— Дзіўныя справы твае, божа, — прашаптаў Кандаракі.

Увечары паўстала пытаньне, што рабіць, ці ехаць наперад, ці спыніцца на начлег. Боцман і мэханік казалі, што ім будзе вельмі цяжка без перапынку ехаць дзень і ноч. Але і стаяць уначы на адным месцы таксама было нядобра: у цемры маглі падкрасьціся ворагі.

Парашылі ехаць ноч, а адпачынак зрабіць удзень, тым болей, што пакуль рака яшчэ шырокая і глыбокая, нядрэнна будзе ехаць і ўначы.

— А ўдзень можна будзе і экскурсію зрабіць у бок, — сказаў Скотт.

Ночы пад роўнікам цёмныя і доўгія. Усю ноч тарахцеў мотор, трывожачы ваколіцы. Птушкі ўздымаліся і з крыкам разьляталіся ў бакі. А ў сялібах тубыльцаў прыслухоўваліся да гэтага шуму і думалі, што, мусіць, нешта нядобрае чакае іх.

На другі дзень выгляд берагоў значна зьмяніўся. Яны сталі вышэйшыя і сушэйшыя: заместа ляснога гушчару віднеліся бязьлесныя прасторы, сярод якіх дзе-ні дзе расьлі рэдкія купы дрэў, але вёсак ля берагу ня было. Справа ў тым, што такая рака, як Фляй, зьяўляецца тут самым галоўным шляхам. А жыць пры дарозе тут ня зусім прыемна, асабліва на адкрытым месцы. Лёгка могуць заўважыць нежаданыя госьці. Лепш туліцца дзе-небудзь на вотшыбе ў гушчары, няпрыкметна, каб ты мог бачыць, а цябе—не.

Рака ішла на паўночны захад. Крайвід зьмяняўся некалькі разоў. За высокімі берагамі зноў пайшлі нізкія заросшыя бамбуком. Тут застрэлілі некалькі дзікіх качак і, выбраўшы больш сушэйшае і зручнае месца, зрабілі прыпынак. Усе былі вельмі радыя, бо ўжо ногі здрантвел ад доўгага сядзеньня.

Файлу ўзяўся гатаваць качак, а Скотт, Брук, Кандаракі і Ханубі адышлі крыху ад берагу, каб разьмяць ногі. Тут яны заўважылі шырокае, густое, вельмі зялёнае дрэва.

— Вось хлебнае дрэва,—сказаў Брук,—трэба было-б паспрабаваць „сьвежага хлеба“.

— Вядома,—сказаў Скотт,—асабліва калі сухары трэба шкадаваць, бо можа не хапіць.

Паклікалі Файлу. Той выбраў адзін плод, вагою больш поўпуда, аднёс яго, разьбіў, выбраў сярэдзіну і „замясіў цеста“, з якога потым на патэльні стаў пячы каржы. Хаця ў кніжках звычайна і хваляць такі хлеб, але мы не замьнілі-б яго на наш жытні.

Крыху далей зноў убачылі нейкае дрэва, на якім в-села шмат чорных вялікіх пладоў. Але ледзь толькі людзі падышлі да дрэва, як усе плады закрычалі і паляцелі ва ўсе бакі.

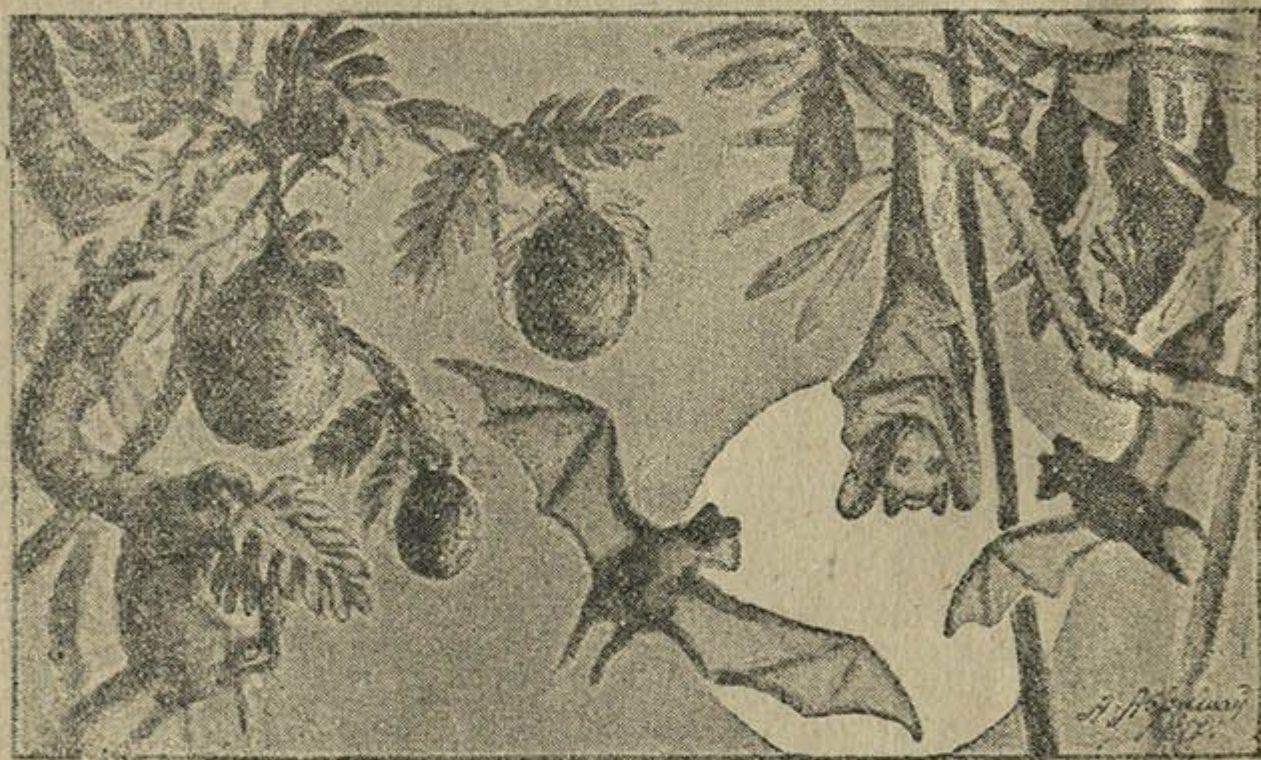
— Што за цуд такі?—крыкнуў Брук.

Кандаракі і Ханубі расьсьмяяліся.

— Гэта-ж лятучыя сабакі,—сказаў Кандаракі.

— Во яшчэ чаго не хапала,—буркнуў Брук.

Лятучыя сабакі падобны да нашых кажаноў, толькі значна большыя. Морда іх падобна да сабачае, за што і

назвалі іх сабакамі. Таксама, як і нашы кажаны, яны лё-таюць толькі ўначы, а ўдзень вісяць, зачэпіўшыся заднімі лапамі і абкруціўшыся сваімі крыльямі.

Падняліся на ўзгорак. На захад распасьцерлася бязь-леснае ўзвышша. На ўсход—заросшая нізіна. На беразе ля катэра ўздымаўся дымок. І нідзе ня было відаць ту-быльчых сяліб. Здавалася, што толькі падарожнікі і былі адзінымі людзьмі ва ўсёй краіне.

— Дзіўная рэч, — разважаючы сказаў Скотт, — такі край—і быццам нідзе ніякага насельніцтва.

Кандаракі ўсьміхнуўся.

— Ну, не кажэце, — сказаў ён, — я ўпэўнены, што ў гэты самы момант не адзін дзесятак вачэй сочыць за кожным нашым крокам.

— Чаго-ж яны хаваюцца, дурні? — сказаў Скотт. — Ці-ж мы ім хочам зрабіць якое ліха?

— Мусіць калісьці хто-небудзь і нарабіў ім шкоды, — сказаў Кандаракі.

Тут Ханубі раптоўна ўзьняў стрэльбу і нацэліўся.

— Што, што такое? — трывожна запыталіся другія, таксама схапіўшы стрэльбы.

— Во, якая птушышча бяжыць, — сказаў Ханубі.

— Гэта казуар, — сказаў Скотт, — ня варта страляць. Ён далёка і няма цяпер часу з ім важдатца. Сустрэнем яшчэ, калі трэба будзе.

Казуар нёсся па даліне, як вецер. Ён быў вельмі падобны да ўсім вядомага страуса, толькі на галаве меў грэбень, як у курэй, ды на шыі каралі, як у індыка. Апрача таго, ня меў ён на канцох крыльляў і хваста тых прыгожых белых пер'яў, з-за якіх так цэніцца страус. Наогул яго пер'е нейкае асаблівае, нібы поўсьць.

Можна яшчэ адзначыць, што ў казуараў выседжваньне як уваходзіць у абавязак самца, а ня самкі.

— Шкода, — сказаў Брук, — у гэтай дурной старонцы, апрача казуара, няма, здаецца, аніводнай жывёліны, на якую можна было-б папаляваць. Нават ніводнага драпежнага зьвера.

— Затое досыць драпежных людзей, — сказаў Скотт. — Але пойдзем ужо дадому. Файлу, мабыць, чакае з абедам.

Ідучы праз хмызьняк, яны былі аглушаны зычным, праразьлівым крыкам какаду. Значны гурток гэтых папу-

гаў сядзеў паміж галін і нібы перагаварваўся. Белыя з розавай шыяй і чырвоным чубам, яны зьзялі на сонцы, як намалёваныя.

— Вось разбалбаталіся, як папугі!—сказаў Брук за-

тыкаючы вушы, і раптам чамусьці заскакаў, пабег, замахаў рукамі, зароў і пакаціўся на зямлю.

Таварышы спыніліся ў здзіўленьні.

— Што гэта з ім здарылася?—сказаў Скотт.—Няўжо-ж крык какаду зрабіў на яго такі ўплыў?

— Памажэце! Асва! Асва!—выў Брук.

Хаця справа была і няпрыемная, але таварышы

не маглі ўстрымацца ад рогату. А тым часам і каля іх ужо загуло, і заместа дапамогі яны самі пабеглі прэч.

Здарэньне было простае: Брук трапіў нагой у асінае гняздо і пацярпеў за гэта.

Ну і лаяўся-ж пасья гэтага містэр Брук! Усім дасталося: і асьве, і какаду, і папуасам, і Новай Гвінэі наогул. І было за што, бо ўвесь твар яго спух, вочы заплылі, і, глянуўшы на яго, цяжка было ўстрымацца ад сьмеху. Асабліва радаваліся Чунг-Лі і Файлу, два ворагі, якія аднолькава жадалі добра містэру Бруку.

Так ехалі некалькі дзён. За ўвесь час яны толькі адзін раз сустрэліся з папуасамі. З затокі выехала насустрэчу некалькі чаўноў, у якіх сядзела шмат людзей, узброеных лукамі і пікамі. Па ўсяму іх выгляду і рухам відаць было, што яны выехалі на вайну.

Але як толькі загрузацела стрэльба ўверх,—яны ўсе паўцякалі.

— Мне ўжо пачынае здавацца,—сказаў Скотт,—што пры такіх умовах наша экспэдыцыя зьявіцца проста пагулянкай.

— Добра казаць, калі мы цяпер сядзім „дома“, і ў нас пад рукою ёсьць шмат зброі, нават кулямёт, бомбы і газы. А на зямлі ня так лёгка будзе,—сказаў Кандаракі.

Другі раз усіх узварушыў крык боцмана Старка:

— Глядзецце, глядзецце: на левым беразе чалавек на кані! Каб у нас закрычалі: „Глядзецце, слонь на самалёце!“— дык менш здзівілі-б людзей, чым тут словы: „чалавек на кані“.

Справа ў тым, што на Новай Гвінэі зусім няма коняў. Толькі эўропэйцы па берагох прывезьлі сабе некалькі. А каб тут, у сярэдзіне, сярод папуасаў зьявіўся конь, яны-б перапалохаліся больш, як мы ад якога-небудзь няіснуючага зьвера.

Усе кінуліся глядзец у той бок, накіравалі біноклі, але нічога ня ўбачылі.

— Гэта табе так здалося,—сказалі боцману.

Але ён кляўся, што добра бачыў, як праз узгорак праехаў коньнік і схаваўся за дрэвамі.

Як ні глядзелі, як ні пільнавалі,—ніхто больш ня бачыў яго; усе пераканаліся, што Старку толькі здалося. Той нават раззлаваўся:

— Ці я сьляпы, або п'яны?—агрызаўся ён,—пакуль што вочы служаць, і я не магу ім ня верыць.

Праўда, стары морскі воўк меў вочы, ня горшыя за іншы бінокль, але... усё-ж такі ня можа быць таго, чаго ня можа быць. Адзін эўропэец на кані ня мог-бы сюды трапіць, а папуас, не гаворачы аб іншым, адкуль возьме каня?

Яшчэ праз некалькі дзён убачылі з правага боку другую раку, якая была ня меншая за Фляй. Гэта была прытока Стрыклэнд. Уліваецца яна ў раку Фляй прыблізна пасярэдзіне яе даўжыні, значыцца, засталася яшчэ ехаць па раце паўдарогі.

Але ўжо зусім пры іншых умовах...

Тут місіонэр сказаў, што ён хоча высадзіцца.

— Вы-ж казалі, што вам трэба да пачатку ракі,—сказаў Скотт.

— Я там і буду,—адказаў місіонэр,—напрасьцень гэта ня вельмі далёка. А пакуль я пашукаю маю матку. Тут жывуць тыя, хто ўзяў нас у палон.

— Можа на ўсякі выпадак возьмеце рэвальвэр?—прапанаваў Скотт.

— Ня трэба,—сказаў місіонэр:—драпежных зьвяроў няма, а супроць людзей я маю вось гэтую зброю,—і ён паказаў на біблію.

— Ну, жадаю вам усяго найлепшага,—сказаў Скотт і першы раз у сваім жыцці працягнуў руку чорнаму.

Місіонэр узяў торбу, біблію, разьвітаўся з усімі і зьнік у гушчары.

— Дзіўны чалавек,—сказаў Кандаракі.

— Вось табе і папуас!—дадаў Брук.

За Стрыклэндам рака Фляй ужо значна зьменшылася, бо яна страціла блізка-што палову вады, якую давала прытока. Калі да Стрыклэнду калі-нікалі і ездзілі параходы, дык вышэй яны ўжо не маглі хадзіць. Сюды толькі разы са два дабіраліся дасьледцы. Нашы падарожнікі мелі толькі тую перавагу, што ехалі на моторнай лодцы, якая магла ісьці і па няглыбокім месцы.

Берагі звужыліся, сталі вышэйшымі і стромкімі. Бег вады стаў мацнейшы, так што лодка пасоўвалася яшчэ цішэй. У некаторых мясцох здаралася нават, што яе ад-

носіла ўзад. Сталі сустракацца падводныя каменны, і ўжо нельга было думаць ехаць уначы.

І вось аднаго разу на катэры зноў крыкнулі:

— Глядзецце налева: коньнік едзе!

На гэты раз ужо ўсе ўбачылі, як далёка на небасхіле нехта едзе на кані. Конь ішоў ступою і накіроўваўся таксама на захад.

Брук паглядзеў у бінокаль і здзіўлена крыкнуў:

— Дык іх-жа ўдвох едзе на адным кані!

— Што за дзіва такое?—сказаў Скотт і ўзяў бінокаль, але нічога ўжо ня бачыў: конь зноў зьнік за ўзгоркам.

Падарожнікі нават ня ведлі, што і думаць. Мала таго, што давялося паверыць у сапраўднасьць гэтага зьявішча, але яшчэ чамусьці і два чалавекі на адным кані. Хто яны такія? Адкуль? Як апынуліся тут? І чаму?

Але доўга разважаць аб гэтым ім ня прыходзілася, бо перад імі паўстаў другі, важнейшы клопат. Каб ня траціць часу, яны рэдка спыняліся і жывіліся тым запасам яды, што набралі з сабой. А запасы былі ня надта вялікія, бо перш за ўсё, лодка была малая, а затым—галоўнае месца займала зброя. Яны правільна разважалі, што калі будзе досыць ваенных прылад, тады ўсё другое лёгка будзе здабыць.

Яно так і павінна было-б быць, але ўся бяда ў тым, што дзічыны было мала. Спачатку яшчэ качак знаходзілі, а потым, калі выехалі ў больш высокую мясцовасьць, яны ўжо не сустракаліся. Рыба раней была, а цяпер у верхняй частцы ракі зусім мала і, каб злавіць рыбіну, ня варта было траціць часу.

На зямлі вадзіліся казуары, але за імі ганяцца можна толькі на конях. А каб падпільнаваць, таксама трэба шмат часу.

Што датычыцца пладовых дрэў, дык яны на волі толькі дзе-ні-дзе сустракаюцца, як і ў нашых лясох. Стала іх разводзіць толькі чалавек. Без чалавека і яго працы самая „райская“ мясцовасьць нічога ня варта. Толькі ў кніжках ды на малюнках яна добра выглядае, а падарожнікі церпяць там ад голаду больш, як у нашай самай беднай старонцы.

Праўда, нашыя падарожнікі мелі яшчэ сваёй яды, але падарожжа яшчэ толькі пачыналася, і трэба было думаць аб далейшым.

Аднаго разу з правага боку яны заўважылі вёску, якая знаходзілася за 3-4 кілёметры ад берагу. Парашылі пайсьці туды, каб выменяць што-небудзь.

Вёска стаяла на беразе невялікага возера, якое злучалася маленькаю рэчкаю з галоўнай ракой. Але як толькі жыхары ўбачылі, што набліжаюцца чужынцы,—зараз-жа пачалі ўцякаць хто куды. Эўропэйцы крычалі, давалі розныя знакі, што яны маюць добрыя намеры, але адгэтага дзікуны яшчэ больш палохаліся.

Прышлі ў пакінутую вёску, зайшлі ў адну, другую хату. Нідзе аніводнага чалавека. У халупах розныя рэчы: адзеньне, спрытна зробленае з травы, кінжалы і стрэлы з касьцей казуара.

— Вось палюбуйцеся на гэтую цацку!—сказаў Кандаракі, паказваючы на чалавечую галаву.

„Цацка“ сапраўды была цікавая. Гэта была скура, старанна зьнятая з чэрапа і напханая травой. Рот і вочы шырока расчынены ды яшчэ падмалёваны чырвонай фарбай. Апрача гэтага, былі яшчэ голяя чэрапы, таксама размалёваныя.

— Глядзецце, колькі рубцоў на іх,—заўважыў Скотт,—відаць, што яны здабыты ў бойцы.

— І зьедзены,—дадаў Брук.

— Можа і так,—сказаў Скотт,—але чаму нідзе ня відаць нічога спажыўнага? Чым яны жывяцца?

— Ядуць адзін аднаго,—злосна сказаў Брук.

Усе расьсьмяяліся.

— Далей ад жыльля, у гушчары, яны маюць гароды,—растлумачыў Кандаракі,—апрача таго, разводзяць сьвіней і сабак дзеля яды.

— Ну, ці сабак есьці, ці адзін аднаго,—усё роўна,—бурчэй Брук.

На вуліцы ўбачылі парасят. Пачалася страляніна і двох забілі.

Рэха разьняслося па ціхіх лясох, і, схваўшыся, дзікуны радаваліся, што пасьпелі ўцячы. Яны былі ўпэўнены, што гэтыя страшныя белыя ворагі зьявіліся толькі затым, каб зьнішчыць іх са ўсёй іх маемасьцю. Ці-ж ня чулі яны гэты гром, які сьведчыў аб намерах белых ворагаў?

Назад пайшлі па беразе ручая. На аднэй палянцы яны мімаволі спыніліся, як зачарованыя. Нават Брук ня вытрымаў і сказаў:

— Што за дзіўны куток!

З усіх бакоў зьвешваліся дзіўныя кветкі, так званай „муккуны“. Гэтая расьліна жыве на другіх дрэвах і наае такі выгляд, быццам усе, самыя рознастайныя дрэвы, зацвілі аднымі і тымі самымі кветкамі. Даўжыня кветкі—з поўмэтра, шырыня—больш далоні, а колер іх, чырвонажоўты, пераліваўся на сонцы, як агонь.

І таксама, як агонь, мільгалі сярод іх славутыя райскія птушкі. Здавалася, што полымя хістаецца ад іх вогненнажоўтых тонкіх пер'яў. Другія яскрава-сінія птушачкі павінны былі ўцякаць ад матылёў, якія былі ў некалькі разоў большыя за птушак. А на іх усіх пакрыквалі, быццам камандвалі, какалу, сярод якіх асабліва гдзначаліся вялікія чорныя і рэдкія папугі.

— Чорт пабяры, як у казцы!—сказаў Кандаракі, азіраючыся навокал, але раптам спыніўся, ухаліў стрэльбу і ціханька паказаў рукою на адно дрэва.

Праз лісьце ледзь значна відаць было, як нехта цёмны ціха варушыцца. Ясна, што гэта быў папуас.

Скотт даў знак, каб усе маўчалі, і асьцярожна стаў красьціся да дрэва. Але Брук ня вытрымаў і стрэльнуў.

— Што вы робіце?—крыкнуў Скотт—навошта гэта?

Тымчасам зашуршалі і затрашчалі галіны, мільганула цёмнае цела і грукнулася ў гушчары.

— Што вы зрабілі?—зноў сказаў Скотт.—Ці-ж была патрэба ў гэтым?—Усе стаялі, апусьціўшы галовы, і нават Брук адчуваў, што зрабіў нядобра.

— Чаму-ж ён сачыў за намі?—апраўдваўся ён. — Ён-жа ж мог пусьціць у нас атручаную стралу.

— Мы заўсёды маглі зьняць яго, калі было-б патрэбна,—сказаў Скотт.—Калі мы заўважылі яго, ён быў бяспечны для нас. Гэта нават шкодна для нас, бо можа яшчэ больш раззлаваць іх, і мы будзем мець зусім непатрэбны клопат. Нядобра, вельмі нядобра, містэр Брук!

Ханубі тымчасам пашоў у кусты, дзе звалілася цела.

— Сюды! Хутчэй!—раздаўся яго вясёлы голас.

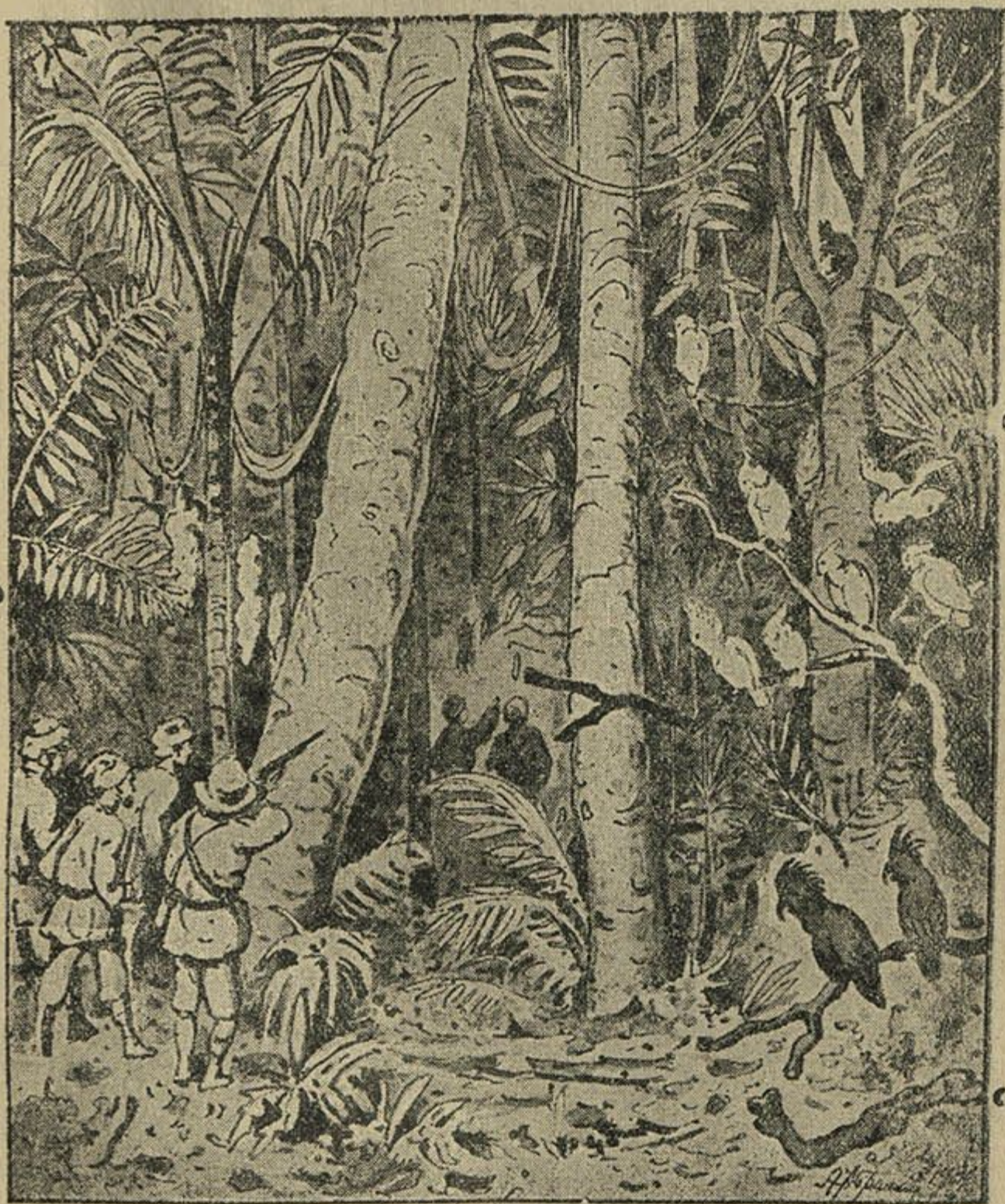
Пабеглі і... зарагаталі так, што рэха пайшло па ўсёй ваколіцы. Нават Скотт, можа першы раз у сваім жыцьці, так рагатаў. Заместа папуаса быў... кэнгуру, так званы „лазячы кэнгуру“, які можа лазіць па дрэвах і які водзіцца галоўным чынам на Новай Гвінэі.

— Ну і старонка!—казаў Брук.—Усё у ёй не палюдзку, людзі падобны да зьвяроў, а зьверы да людзей. Але добра, што так здарылася: пасьпеем яшчэ папаляваць і на папуасаў, як трэба будзе. А гэтага „папуаса“ і самі зьямо.

Весела вярнуліся на катэр, дзе ўжо трывожыліся за іх, пачуўшы страляніну. І здабычы ім хапіла на два дні.

На трэці дзень, пад вечар, прысталі да адной маленькай выспы пасярэдзіне ракі. Прыгожая расьліннасць, сухі стромкі бераг і становішча сярод ракі—усё гэта было вельмі зручна для таго, каб спыніцца тут.

З прыёмнасцю павылазілі на зямлю, бо за доўгі час язды ў лодцы ва ўсіх ногі здрантвелі. Расклалі вогнішча

Але Брук ня вытрымаў і стрэліў...

і нават спаць засталіся тут, бо ў лодцы спаць было цесна. Толькі гаспадары пайшлі спаць у сваю каюту.

На нач, зразумела, паставілі варту, але месца было такое спакойнае, што вартаўнік заснуў раней за іншых.

Чунг-Лі ляжаў пад высокім дрэвам, у дзесяці кроках ад вогнішча, прыслухоўваўся да гурчэньня вады між катэрамі і берагам і думаў аб тым, дзе цяпер знаходзіцца яго брат, ці сустрэнуцца яны калі-небудзь, можа яго і ў жывых няма, і як шкода, што ён спазьніўся...

Усе ўжо спалі. Агонь згас. Недзе далёка завуў сабака. Можа блізка жыльлё, а мо' гэта дзікі сабака, якіх шмат водзіцца на Новай Гвінэі.

Файлу павярнуўся на другі бок і ў гэты момант яму здалося, што каля Чунг-Лі мільгануў нейкі цень. Ён падняў галаву, працёр вочы—нічога. Але ён не паленаваўся нават устаць, падышоў да Чунг-Лі,—той сьпіць, як забіты; ён абышоў навокал, прыгледзеўся, прыслухаўся—нічагусенькі.

Тады ён супакоіўся. Пэўна, са сна яму нешта здалося. Падкінуў гальля ў агонь, прыладзіўся і спакойна заснуў...

IV

Племя Какаду.—Жыцьцё папуасаў.—Прыход місіонэра.—Хто зьвяры?—Правадыр Мапу.—„Культурная праца“ місіонэра.—Баль на ўвесь сьвет.

Як мы ўжо адзначалі, папуасы ніколі не складалі якой-небудзь дзяржавы. Жылі яны паасобку, сваімі родамі, ня мелі сталых зносін з суседзямі, а калі сустракаліся з імі, дык большай часткай у сварцы.

Часта дужэйшы род падуладжваў сабе бліжэйшыя ваколіцы, але хутка магло быць наадварот, і адносіны ўвесь час мяняліся.

Род Какаду налічваў чалавек 400 народу, разам з жанчынамі і дзецьмі. Халупы іх былі раскіданы па абодвух берагох маленькага ручая, на ўзгорках. Большасьць будынкаў стаяла проста на зямлі, і толькі некаторыя былі пабудованы на нявысокіх слупках. Стрэхі—з плече-

нага пальмавага лісьця, сьцены—з гальля; зразумела, ніякіх вакон ня было, толькі адна дзіра, якая служыла дзьвермі. Дзьверы гэтыя ніколі не зачыняліся, бо няма каму і чаго было красьці.

Толькі адзін больш вялікі дом меў „дзьверы“: бок скрыні ад тавараў з ангельскімі надпісамі. Як і калі трапіў сюды гэты „кавалак цывілізацыі“—невядома. Ня ведаў, мусіць, і сам гаспадар дому, правадыр роду.

Але найбольш выдатны быў другі будынак, вялізарны, на высокіх слупох і з высокай вежай нібы царква. На канцы вежы разьвяваўся пук пер'я какаду—знак усяго роду.

Гэта была цікавейшая ўстанова папуасаў—„Ум Камаль“, які можна было-б параўнаць з нашым клюбам. Тут жылі нежанатыя мужчыны, а жанчыны нават і блізка не падпускаліся.

Тут адбываліся розныя справы і нарады; сюды прыходзілі госьці і падарожнікі (вядома, толькі мужчыны); тут мужчыны праводзілі ўвесь свой час, курылі, валяліся, сьпявалі.

І цяпер тут было досыць народу, але ў другіх мясцох вёскі зусім мала.

Асабліва кідалася ў вочы адсутнасьць жанчын. Павуліцы бадзяліся сьвіньні і сабакі, якія свабодна заходзілі ва ўсе хаты. Відаць было яшчэ некалькі курэй, якіх тубыльцы трымаюць галоўным чынам для пер'я. Больш ніякіх адзнак гаспадаркі ня было відаць, нават ані кавалка апрацаванай зямлі.

Ля аднэй халупы сядзела жанчына і шукала нешта ў галаве свайго гаспадара. Час-ад-часу яна падносіла руку да роту і на зубах яшчэ нешта трашчала...

Перад многімі дамамі стаялі нейкія пляцформы на чатырох слупох. На іх ляжалі і сядзелі па аднаму ці па некалькі мужчын.

Тут яны адпачывалі, гутарылі. Гэта былі ўжо ўласныя, дамовыя месцы адпачынку для жанатых мужчын, бо ў хаце ім не давалі спакою сьвіньні і сабакі. Сюды таксама жанчыны не дапускаліся і толькі ў выключных выпадках, для пашаны ім, дазвалялася пасядзець пад пляцформай.

Вось з лесу падышлі дзьве жанчыны, відаць, матка з дачкой. Усё адзеньне іх складалася з адной спадніцы вышэй калена, зробленай з чароту.

На сьпіне, зачэпіўшы вяроўку за лоб, яны неслі па цяжкай вязцы таро, расьліны, якая тут замяняе нашу бульбу. Уся гаспадарская праца ляжыць тут на жанчынах; коняй няма, і ўсе цяжары пераносяцца жанчынамі гэтакім спосабам, так што ў іх на лобе нават выціскаюцца раўкі ад вяроўкі.

Дома яны адрэзалі карэньні таро, загарнулі ў лісьце і паклалі ў гарачы попел. Калі яно сьняклося, абчысьцілі ад гарэлых лісьцяў і растаўклі ў кашу, зьмяшаўшы з вадой. Зрабіўся вельмі ліпучы клей. Гаспадыня паставіла яго ў куток хаты, а адтуль узяла другі гаршчок з такім самым клеём-кашай, якая прастаяла ўжо два дні і ўкісла.

Гэту ўжо гатовую кашу яна панесла да гаспадара, які сядзеў на пляцформе з госьцем. Яны запусьцілі па тры пальцы ў гаршчок, а каб каша вельмі не цягнулася, накруцілі і наматалі яе на руку і пачалі павольна ласавацца.

Прышла дадому і суседка, жонка госьця, таксама з вязкай таро ды яшчэ з малым дзіцянем на руках. Сьвіньні, угледеўшы гаспадыню, кінуліся да яе, сталі верашчаць, ціскацца, як пястуны. І сапраўды яны былі пястуны. Папуаскія жанчыны возяцца і песьцяцца з імі як у нас важныя пані з сабачкамі.

Папуаска палажыла дзіцяне каля хаты, ухапіла адно маленькае парасё, пачала мілаваць яго... і карміць сваімі

грудзямі. Гэта лічыцца тут самым звычайным з'явішчам, і эўропэйскія дасьледцы ня раз наглядалі яго.

Паклапаціўшыся па гаспадарцы, жанчыны зноў пайшлі ў лес. Насустрач ім ішлі другія жанчыны і дзеці, таксама з вязкамі. Значыцца, недзе там было іх поле, ці гарод.

Папуаскія гароды звычайна знаходзяцца далёка ад сялібы, часам на 3-4 кілёметры, у больш вільготных мясцох, бо самі яны селяцца ў сушэйшых. Падрыхтоўваюць зямлю ўсе агулам, талакой, і тут ужо галоўным чынам працуюць мужчыны. Праца гэта пры іх умовах страшэнна цяжкая: трэба высечы, выкарчаваць ці выпаліць лес, перакапаць зямлю зрабіць які-небудзь плот,—і ўсё гэта блізка што голымі рукамі, калі ня лічыць розных там сукоў, каменных сякер, касьцяных нажоў і толькі можа на ўвесь род некалькі сапраўдных сякер і нажоў.

„Ворыва“ адбываецца такім чынам: мужчыны становяцца ў рад з каламі ў руках. Яны ўбіваюць гэтыя калы ў зямлю як мага глыбей, потым разам нахіляюць іх і выварачваюць груды зямлі.

За імі ідуць жанчыны. Яны разьбіваюць груды маленькімі драўлянымі рыдлёўкамі і выбіраюць карэньні і траву. За імі ідуць ужо дзеці. Яны ўжо канчаткова пераціраюць зямлю рукамі.

Гэтая праца адбываецца талакой. А потым ужо кожная сям'я робіць сабе грады паасобку.

Але зрабіўшы гэтую працу, мужчыны лічаць сябе вольнымі ад усіх гаспадарчых абавязкаў. Далей ужо працуюць толькі жанчыны, а мужчыны толькі „адпачываюць“, як мы бачылі. Жанчына лічыцца карыснаю дамоваю жывёлінай, і багатым зьяўляецца той бацька, які мае больш дачок...

Разводзяць яны какосавую пальму, таро, бананы, ямс (як проса), тытунь і інш. У кожную пару году што-

небудзь пасьпявае, так што тубыльцы карыстаюцца сьвежымі пладамі і гароднінай круглы год. Але, дзякуючы ўмовам іх працы, жывуць яны зусім бедна.

У ум-камалі тымчасам сядзела і ляжала чалавек 15 мужчын. А пранутыя яны былі адным толькі хвартухом ды на руках і нагах былі колцы. Пяць чалавек сядзелі каля агню курылі цыгарку з зялёнага тытуню. Кожны зацягваўся раз і перадаваў свайму суседу. Цыгарка не хацела гарэць і кожны раз трэба было яе запальваць зноў.

Папуаскія франты шмат часу трацяць на свае зачоскі, больш чым добрыя нашы паненкі. Так адзін з іх у працягу дзвёх гадзін працаваў, каб з дапамогай трэсачкі паставіць старчаком кожную валасіну паасобку. А каб яны тырчэлі, ён перацёр галаву мокрай чырвонай глінай.

Другі тымчасам абляпіў галаву вапнай. Праз дзень ці два вапна злазіла, і тады валасы рабіліся на некалькі дзён сьветлымі. Дзеля гэткай красы варта было папрацаваць. Старэйшыя мужчыны рабілі тое самае і са сваімі бародамі.

Потым яны панатыркалі ў валасы пер'е какаду і пеўня і нават нейкія грабяні з бамбуку, якія ўжываюцца тут толькі мужчынамі, а не жанчынамі. Гэтыя самыя грабяні ўжываюцца яшчэ, як відэльцы, у часе яды.

Зрабіўшы зачоскі, яны весела расьсьмяяліся. Нават сябры іх паглядзелі зайздросьліва.

Праўда, і другія мужчыны былі ня горш аздобленыя. Напрыклад, адны каралі з сабачых зубоў чаго былі варты. Нездарма жанчынам забаранялася насіць такія каралі. Яны мелі права насіць толькі два зубы ў вушох, як у нас завушніцы.

Але было нешта яшчэ важнейшае, аб чым жанчыны нават не маглі і думаць: гэта клык вепра. Яго мелі права насіць толькі мужчыны.

Абсталяваньне клюбу складалася з нараў па бакох зброі і значнага ліку чалавечых чарапоў. Усе яны былі размалёваны і віселі ў кожнага над галавой. У куце стаяла вялізная фігура чалавека—„тэлум“, зробленая з дрэва ў памяць нейкага старадаўняга героя, і, урэшце, ля дзьвярэй стаяла пустая калода, якая служыла барабанам. Гук гэтага барабану азначаў якое-небудзь вялікае здарэньне і чуцён быў далёка навакол.

— Ходзяць чуткі, што Мукку думаюць пайсьці на нас,—казаў адзін з мужчын.

Мукку—гэта быў суседні род, з якім Какаду заўсёды былі ў варожых адносінах.

— Я буду вельмі рады здабыць яшчэ некалькі чарапоў,—сказаў франт з вапнянай галавой.

— Але чаму Мапу чакае?

— Пасланцоў усё яшчэ няма.

Мапу быў правадыр роду Какаду. Ён лічыўся ня толькі самым дужым і храбрым мужчынай, але і самым разумным. Ён меў дачыненне да эўропэйскай цывілізацыі. Напрыклад, дзьверы яго хаты былі, як мы ведаем, з дошак ад эўропэйскай скрыні і нават з надпісамі, якія мелі цудоўную сілу.

Апрача гэтага, ён меў эўропэйскую камізэльку, якую апранаў у ўрачыстых выпадках.

Але-ж самае галоўнае было тое, што ён не баяўся эўропэйскай цывілізацыі, а, наадварот, імкнуўся да яе. Гэта ён паслаў тых двух гандляроў, якія прамянялі сваё золата на гарэлку.

Мапу ведаў, што самая страшэнная зброя белых—гэта „гром“. З другога боку ён ведаў, што больш за ўсё на

сьвеце белыя любяць золата. Вось ён і надумаўся выкарыстаць акалічнасьці. Праўда, ён яшчэ ня ведаў, як уладаць гэтым „громам“, але досыць і таго, што ён не пабаяўся сам мець яго. Ён ужо ня лічыў яго цудоўнай сілай і спадзяваўся якім-небудзь чынам даведацца, як з ім спраўляюцца.

— Калі мы будзем мець гром, тады забярэм усіх суседзяў,—сказаў адзін з таварыства.

— Наш Мапу вялікі правадыр,—дадаў другі.

У гэты момант прыбег адзін хлапец і сказаў, што ідзе нейкі чужы чалавек, чорны, але зусім як белы.

Усе паўскаквалі, ухапілі зброю і пабеглі за ім.

— Вось там,—паказаў хлапец.

Папуасы стаіліся і пачалі чакаць. Сярод дрэў па сьцежцы спакойна набліжаўся чалавек, чорны, але ў эўропэйскім адзеньні. Дзіўна было тое, што ён, здавалася, ня меў аніякай зброі. Чытачы, зразумела, здагадаліся ўжо, што гэта быў місіонэр Саку.

Калі ён параўнаўся, папуасы выскачылі і атачылі яго. Але незнаёмец ні здзівіўся, ні спалохаўся.

— Хто ты?—запыталіся яго.

— Я—Саку,—спакойна адказаў ён.

Хаця большасьць былі аднагодкі з ім, але, вядома, за дзесяць год забыліся аб ім, тым болей, што ён жыў з імі нядоўга.

— Адкуль і куды ты ідзеш?—зноў задалі пытаньне.

— Іду да Какаду, дзе я жыў і дзе засталася мая маці,—сказаў Саку.—Ці жыва яна?

Цяпер ужо некаторыя прыпомнілі яго, апусьцілі зброю і па прыцельску ўсьміхаліся.

— Жыва, жыва. У Мапу. Ідзем,—загаварылі ведаўшыя яго, потым зьвярнуліся да тых, хто ня ведаў, ці ня памятаў Саку, і сказалі: „Макрай“.

Пасьля гэтага слова і астатнія ўсьміхнуліся і зрабіліся ласкавыя.

Тут нам трэба ўхіліцца некалькі ў бок, каб растлумачыць таемнае слова „Макрай“, бо яно мае надзвычайна глыбокі сэнс.

І да гэтага часу ва ўсіх „Эўропах“ чорны дзікун (і таксама жоўты, ці чырвоны, як, напрыклад, амэрыканскі індэец) амаль што ня лічыцца за чалавека. У асьвятлёнай Амэрыцы нават нэграў-дактароў і інжынэраў ня хочуць лічыць за людзей.

Што-ж казаць тады аб сапраўдных дзікунох, напрыклад, папуасах?

Ва ўсіх кніжках яны апісваюцца, як зьвяры, якія толькі і думаюць аб тым, каб зьесьці белага. Ні дабраты, ні сумленьня, наогул аніякага чалавечага пачуцьця яны ня маюць.

Праўда, знаходзяцца людзі, напрыклад, сярод вучоных некаторых місіонэраў, якія адносяцца да дзікуноў, як да людзей. Сустрэкаюцца яны нават сярод ангельскіх ці нямецкіх генэралаў, але яны шкадуюць іх, маючы добрае сэрца, як могуць шкадаваць і кожную іншую жывёліну. Ды і вельмі-ж мала такіх людзей—яны адзінкі. Для рэшты эўропэйцаў дзікун—гэта зьвер.

Так стаіць справа нават цяпер. А як было 40—50 гадоў назад? Аб гэтым і казаць няма чаго.

І вось у той час расійскі дасьледца Н. Н. Міклуха-Маклай прыехаў на Новую Гвінэю і адзін пражыў з імі тры гады (з перапынкамі). Падышоў ён да іх бяз зброі, падняўшы рукі, каб паказаць, што ня мае аніякіх злых намераў. Хадзіў, жыў паміж іх, як свой.

Маклай прывёз розныя прылады і навучыў карыстацца імі, навучыў больш карыснаму земляробству, прывёз новыя карысныя расьліны і жывёл, якіх тут ня было.

І што-ж? Гэтыя „звьяры“ ня толькі не зрабілі яму нічога дрэннага, але палюбілі яго, як брата. Яго імя засталася і да гэтага часу для азначэння кожнага добрага чалавека. Так, пасля многіх гадоў, называлі нават аднаго ангельскага губарнатара, а потым нямецкага толькі за тое што яны ня надта душылі насельніцтва.

Сучасныя папуасы, мусіць, і ня ведаюць, адкуль узялося слова „Макрай“ (як яны выгаварваюць), і мы можам асабіста аб Маклаі доўга ня думаць, але над некаторымі пытаннямі мы павінны задумацца.

Напрыклад: ці часта бываюць нашы „шляхетныя“ эўропэйцы такімі ўдзячнымі, як гэтыя „звьяры“? Ці сталі-б яны называць другога чалавека „Макраем“ толькі за тое, што ён не зрабіў нічога дрэннага? Ці ня сьведчыць гэта аб тым, што такіх „Макраяў“ яны ў сваім жыцці амаль што не сустракалі, а сустракалі адных толькі „звьяроў“? І, нарэшце, хто каго павінен называць звьярамі?

Маці Саку жыла ў Мапу, нібы, як жонка, нібы як нявольніца. Пасля таго, як яе затрымалі, як яна страціла, апрача мужа, яшчэ і сына, яна не хацела ўжо нікуды ўцякаць, прызвычалася і жыла тут ня горш, як дома.

Калі -яе паклікалі і падвялі да сына, яна ня ведала, што рабіць. Ён зусім ня быў падобны ні да таго дванаццацігадовага хлопчыка, якім яна яго памятала, ні да сучасных хлапцоў, яго таварышоў. Увесь яго выгляд, асабліва адзеньне, былі чужыя, ад белых.

Але ёй адразу зрабілася цёпла на душы і нават сьлёзы паказаліся ў вачох, калі Саку абняў яе і сказаў на іхнай уласнай мове:

— Мама! Як я рады, што мы сустрэліся!

Вышаў Мапу, высокі, плячысты мужчына з страшэннай галавой, ад якой тырчэлі валасы ва ўсе бакі: і з галавы, і з барады, і з вусоў, і з шыі. Пер'е какаду і райскае

птушкі зъзяла, як жар, а на грудзѣх, апрача сабачых і веправых зубоў, віселі яшчэ і чалавечыя. На абодвух плячоx былі вялікія рубцы, зробленыя наўмысна: хлопчыкам разразаюць скуру, некаторы час перашкаджаюць ёй загойвацца, а потым, калі загоіцца, застаюцца гэтыя пачэсныя, шырокія і глыбокія рубцы.

Ён здзіўлена паглядзеў на Саку і зьвярнуўся да маці:

— Дык гэта твой сын, што ўцѣк? Ня можа быць!

— Я жыў у белых і многа ад іх пераняў, — растлумачыў Саку, бачачы, што Мапу недаверліва глядзіць на яго выгляд.

— І громам уладаць ты ўмееш? — запытаўся Мапу.

Саку дагадаўся, аб чым гаворыць правадыр, і сказаў:

— Ведаю, але яны мяне навучылі нікога не забіваць...

— Як так нікога? І ворагаў? — перапыніў Мапу.

— І ворагаў трэба любіць. Бог вышэйшы дух, які стаіць над усімі намі, загадвае, каб усе людзі любілі адзін аднаго.

— А калі вораг пачне цябе біць?

— Падстаў яму другую шчаку, як сказаў наш вялікі настаўнік Хрыстос, — з пачуцьцём сказаў Саку, уздымаючы ўгору вочы.

Усе прысутныя зьдзіўлена паглядзелі адзін на аднаго. У правадыра мільганула думка, што белыя яго падаслалі, каб ён пастараўся зрабіць іх пакорнымі, каб з імі можна было рабіць, што толькі захочацца. Дзеля чаго-ж тады раіць, каб не станавіцца супроць ворага, каб любіць яго нават і тады, калі ён цябе б'е, ды яшчэ падстаўляць другі бок.

— Гэта цябе так навучылі белыя?—сурова запытаўся Мапу.

— Праз іх бог адчыніў мае вочы,—сьмірэнна сказаў Саку.

— Ну, а самі яны не забіваюць,—падстаўляюць другую шчаку?—насьмешліва сказаў правадыр.

— Ня ўсе выконваюць загад бога, але трэба маліцца, каб ён зьмякчыў сэрцы іх.

— А ты можаш памаліцца, каб іх сэрцы памякчэлі і яны нас ня крыўдзілі?

— Не заўсёды бог слухае нас. Ён лепш ведае, што патрэбна. Але, вядома, я павінен маліцца аб гэтым,—сказаў місіонэр.

Пры гэтых словах Мапу павесялеў. Гэтага хлапца можна скарыстаць! Ён можа памаліцца, як яго там навучылі,—і вораг будзе мяккі, ласкавы.

— Ну, а можаш ты памаліцца свайму богу, каб і Мукку памякчэлі?—запытаўся ён зноў.

— Усе людзі аднолькавыя перад богам,—адказаў Саку,—і з усімі ён можа зрабіць, што захоча, ці будучь гэта белыя, ці чорныя.

Хітры Мапу зараз-жа склаў сабе ў галаве добры плян. Вось гэты дзівак памаліцца, Мукку зрабяцца мяккімі і пакорнымі, а ён тады—цап!—і забярэ іх усіх у свае рукі. Гэта будзе нават лепш за „гром“.

Што белыя маюць вялікую сілу, што яны ўладаюць і громам, і агнём, і вадой—гэта ўсім вядома. Але якім чынам яны гэтага дасягнулі—ніхто тут ня ведае. І вось на шчасьце зьявіўся гэты чалавек, які прайшоў усю навуку белых, які ведае, як зварочвацца да іхняга бога—ці можа яшчэ каму так пашанцаваць, як роду Какаду?

І правадыр пажадаў, каб адзначылі гэты дзень урачыстасьцю. Мапу хацеў яшчэ больш схіліць у свой бок гэтага дзіўнага чалавека, які атрымаў магучасьць белых і разам з тым быў свой.

На палянцы, крыху далей ад вёскі, расклалі вогнішчы, нацягалі сьвіней і асабліва сабак, якія лічацца найсмачнейшай стравой. Папуаскія сабакі невялікія, з кароткай гладкай поўсьцю і стаячымі вушамі. Яны ціхія, нясьмелыя, ніколі ня гаўкаюць, а толькі выюць. Жывяцца галоўным чынам расьліннасьцю, асабліва какосавымі арэхамі. Мусіць, загэтым і мяса іх крыху смачнейшае за мяса нашых сабак.

Прынеслі варанага бобу, таро, ямсу, перапечак з хлебнага дрэва, якія пякуцца на гарачых каменнях.

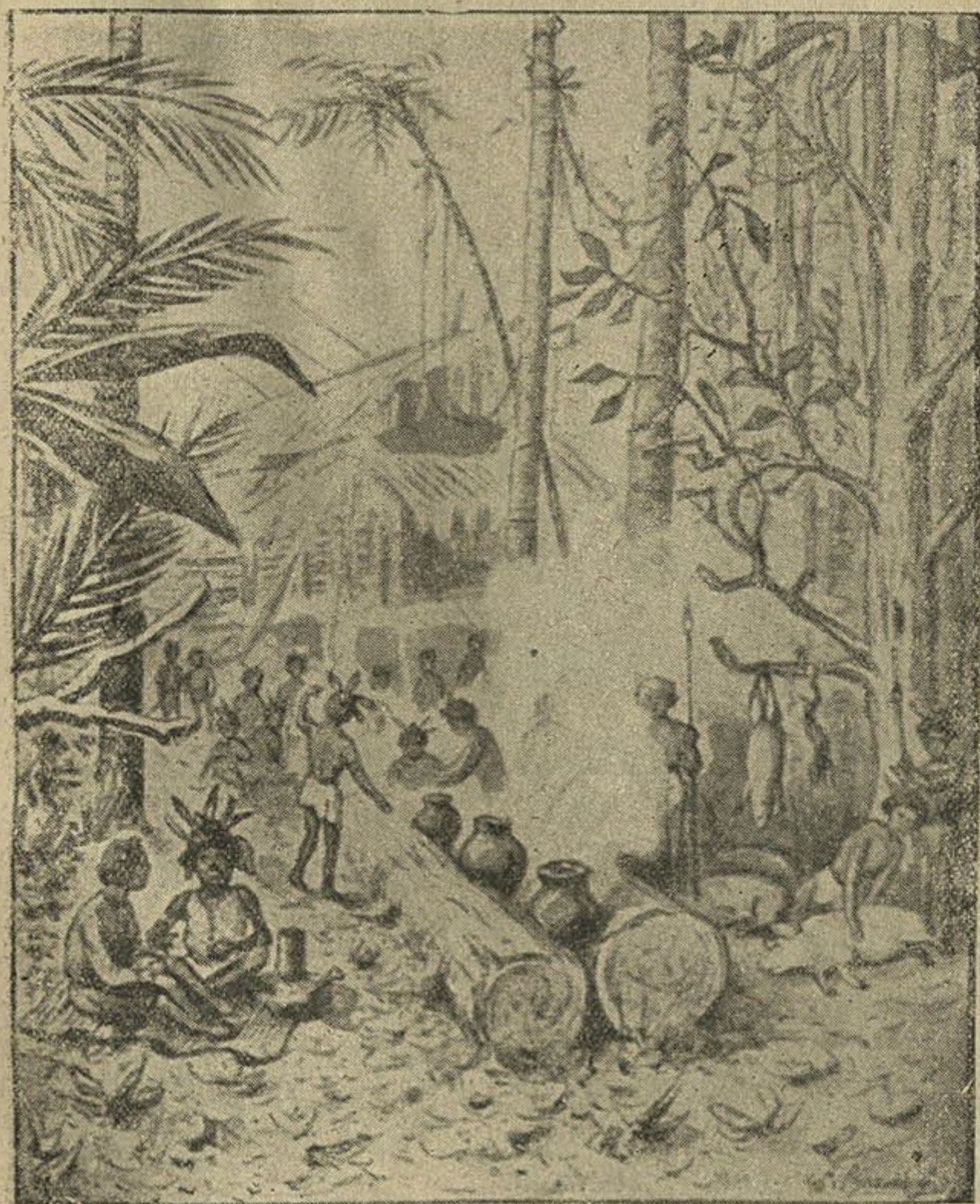
Саку тымчасам меў магчымасьць перагаварыцца з маткай. Але, ня гледзячы на дзесяцігадовы перапынак, яны ня мелі аб чым доўга гаварыць. Матка нічога не магла сказаць апрача таго, што яна жыве ў Мапу, а як ёй жывецца—яна і сама добра ня ведала, бо лёс папуаскай жанчыны ўсюды аднолькавы.

Саку-ж з свайго боку пачаў было тлумачыць аб сваім жыцьці, адукацыі, галоўнае, аб хрысьціянскай веры, але хутка заўважыў, што матка нічога не разумее, нават ня цікавіцца. Дый наогул яна пазірала на яго неяк боязна.

Зразумела, ён і сам ведаў, што адразу „выратаваць матчыну душу“ нельга, што прыдзецца доўга, паступова асьвятляць яе.

Тымчасам грамадзяне рыхтаваліся да сьвята. Чаплялі на сябе ўсё, што толькі было.

У многіх жанчын на плячы былі нейкія плямы, быццам ад даўнейшай балячкі. Гэтыя плямы таксама наўмысьля робяцца для прыгожасьці, як мужчынамі рубцы.

На палянцы расклалі вогнішчы, нацягалі сьвіней...

Дзяўчынцы гадоў 13 прышоў час надаць гэтую прыгожасьць. Матка ўзяла маленькі гарачы вугалёчак і палажыла яго дачцы на голае плячо. Заскварылася скура, застагнала дзяўчына, сьцяла зубы, заварушыла пальцамі, але стаяла на месцы. Яна павінна была так цярпець, пакуль вугалёчак пяройдзе ў попел. А каб ён не загас, матка дзьмухала на яго...

Ідучы міма, Саку ўбачыў гэтую сцэну, ня вытрымаў і скінуў вугалёчак.

— Што ты робіш?—сказаў ён матцы,—за што ты мучыш дзіця?

Матка паглядзела на яго, як на вар'ята, і пачала лаяцца. Нават дзяўчынка таксама была незадаволена.

Але жанчыны прыбіраліся дарэмна, толькі, як кажучь для кампаніі. Яны ня мелі права прымаць удзел у сьвяткаваньні. Усе сьвяткаваньні адбываюцца бяз іх. Як

мужчыны, таксама і жанчыны з дзецьмі перакананы, што калі-б яны ня толькі прынялі ўдзел, але, нават, глядзелі на гэта—тады з імі абавязкова здарылася-б якая-небудзь бяда.

Асабліва нябясьпечная для іх была музыка. Ня толькі граць яны ня мелі права, але нават бачыць музычныя прылады не павінны былі. Усе музычныя прылады ад іх хаваліся, і калі здаралася, што яны траплялі ім на вочы, тады яны самі ўцякалі, бо шчыра верылі, што ад гэтага ім пагражае няшчасьце.

Тымчасам ля вогнішчаў адбывалася вялікая падрыхтоўка. Паклалі два бервяны, паміж іх паставілі шмат гар-

шчкоў. Прынеслі прывязаных да жэрдкі сьвіней, закалолі іх пікамі. Сабак-жа проста бралі за заднія ногі і разьбівалі галовы аб дрэвы.

У гаршчкі спачатку паклалі зялёнае лісьце, каб страва не прыгарала; потым сталі класьці па кавалку мяса. Некаторыя паклалі асабліва смачную страву: яшчарак і зьмей, разрэзаных удоўж. Для прыправы, хто меў, дадалі жукоў, вялізных павукоў і тлустых чарвякоў. Гэтыя чарвякі (вусьні), нават сырыя, лічацца найсмачнейшай стравай.

Самай-жа галоўнай прыправай лічыцца соль, якой тут зусім няма. Яе здабываюць з дрэў, якія доўга былі ў моры і насыціліся сольлю. Такія дрэвы яны выменьвалі ў суседзяў, якія жылі бліжэй да мора. Зразумела, здаралася гэта вельмі рэдка. Кавалкі дрэў палілі на асобным вогнішчы, і попел ужывалі, як соль.

Кіраваў усёй справай Мапу. На ім была самая ўрачыстая вопратка—эўропэйская камізэлька,—і ён адчуваў сябе ў ёй ня горш як цар Мікола ў сваім каранацыйным адзенні. І відаць было, што ўсе яго падуладныя адчувалі тое самае. Толькі Саку, зірнуўшы на такую фігуру, апусьціў галову і ўсьміхнуўся.

Зразумела, Саку, як пачэсны госьць, павінен быў сесць ля правадыра.

Калі мяса згатавалася, Мапу ўзяў рукамі вялізны кавалак і даў Саку першаму. Гэта было знакам вялікага гонару для місіонэра.

Пакуль елі розныя стравы, пачалася падрыхтоўка да самага галоўнага частаваньня: гэта было пітво, так званае—„кэу“. Дзеля гэтага ўжываецца адна расьліна з пароды перцу.

Прынеслі вязкі гэтае расьліны, і маладзейшыя пачалі жаваць яе ўсю і пляваць у гаршчок. Праца была маруд-

ная: дзеля гэтага частку аднеслі да дзяцей, каб яны дапамаглі.

Відаць, што было горка, бо шмат сьліны плявалі ў гаршчок. Але гэта якраз і патрэбна было, бо чым больш сьліны, тым лепш*). Калі ўсё перажавалі, тады дадалі вады, працадзілі праз траву і далі крыху пастаяць.

Пакуль скончылі яду, гарэлка настаялася. Мапу наліў першую „шклянку“ з бамбуку і таксама паднёс Саку,— першаму.

— Не, гэтага я не магу,—рашуча адмовіўся Саку:— наш закон не дазваляе.

Хаця гаспадаром і няпрыемна было, але яны вельмі не прымушалі: закон, дык закон.

Тады другія падставілі свае бамбукавыя кілішкі. Відаць, пітво было нейкае зьвярынае, бо шмат у каго вочы на лоб павылазілі. Але адразу адчувалася, што гарэлка зрабіла ўплыў: некаторыя, нават, стаяць цвёрда ўжо не маглі.

Закусілі бананамі і бататам (салодкая бульба).

Тады Мапу ўстаў і зьвярнуўся да народу з прамовай:

— Вось наш брат Саку. Ён уцёк ад нас і доўга жыў з белымі. Ён даведаўся аб іх сіле. Ён ведае іхняга духа. Ён можа папрасіць яго, каб ён дапамог нам, як дапамагае белым. Саку можа папрасіць духа, каб Мукку не маглі супроць нас ваяваць, і мы тады забяром іх усіх. Хай грае музыка!

Народ закрычаў ад радасьці, падняўся шум, гам.

Саку вельмі здзівіўся, пачуўшы такія словы, і ўстаў, каб растлумачыць народу, у чым справа.

*) Эўропэйцы прабавалі зрабіць кэу проста расьціраючы расьліну, але з гэтага нічога ня вышла. Відаць, ад сьліны спэцыяльна адбываюцца нейкія хэмічныя процэсы.

— Браты!—пачаў ён казаць.—Праўда, што ў белых я пазнаў вялікага духа, які ўладае ўсімі намі—як белымі, таксама і чорнымі, праўда, што вялікі дух усё можа, але...

Пачуўшы аб тым, што вялікі дух усё можа зрабіць і, значыцца, дапамагчы ім, народ зноў пачаў крычаць, вітаць Саку, уздымаць зброю.

— Сьмерць Мукку! Зьнішчым іх!—чуліся галасы.

— Браты!—пачаў ужо крычаць Саку напружаным голасам:—вы памыляецеся! Вялікі дух не дапамагае рабіць забойства...

Але задаволены народ ня чуў, што ён кажа; ведалі толькі, што нешта добрае, і ад гэтага яшчэ больш шумелі. Тымчасам падышла музыка і танцоры, і ўся ўвага зьвярнулася на іх.

Саку сеў і горка ўсьміхнуўся.

„Няшчасныя цёмныя людзі“, думаў ён, „маюць у галаве толькі адно: каб забіць свайго ворага. Нялёгка будзе растлумачыць ім, што самае галоўнае—выбавіць сваю душу. Але з дапамогай бога я выканаю свой абавязак“.

На сярэдзіну вышлі чатыры танцоры. Уся іх фігура блізка да калена была схаваная ў пальмавых лісьцях, якія надавалі выгляд звычайнай капы сена, толькі на дзвёх нагах. Але самае галоўнае—гэта вялізарныя, страшэнныя маскі, якія закрывалі ўсю галаву да плеч. Маскі былі размалёваны ў розныя колеры і мелі жудасны выгляд. На высокім вострым канцы іх разьвявалася пер'е.

Зайграла „музыка“. Адзін роў праз вялізарную бамбукавую дудку, даўжынёю мэтры са два. Роў і завываў ён так, што здавалася, быццам сто папуаскіх сабак пачалі свой канцэрт. Другі сьвісьцеў у пусты какосавы арэх, у якім былі прасьвідраваныя дзьве дзіркі. Трэці дзьмуў у маленькую сьвісьцёлку, а чацьверты біў у сваю

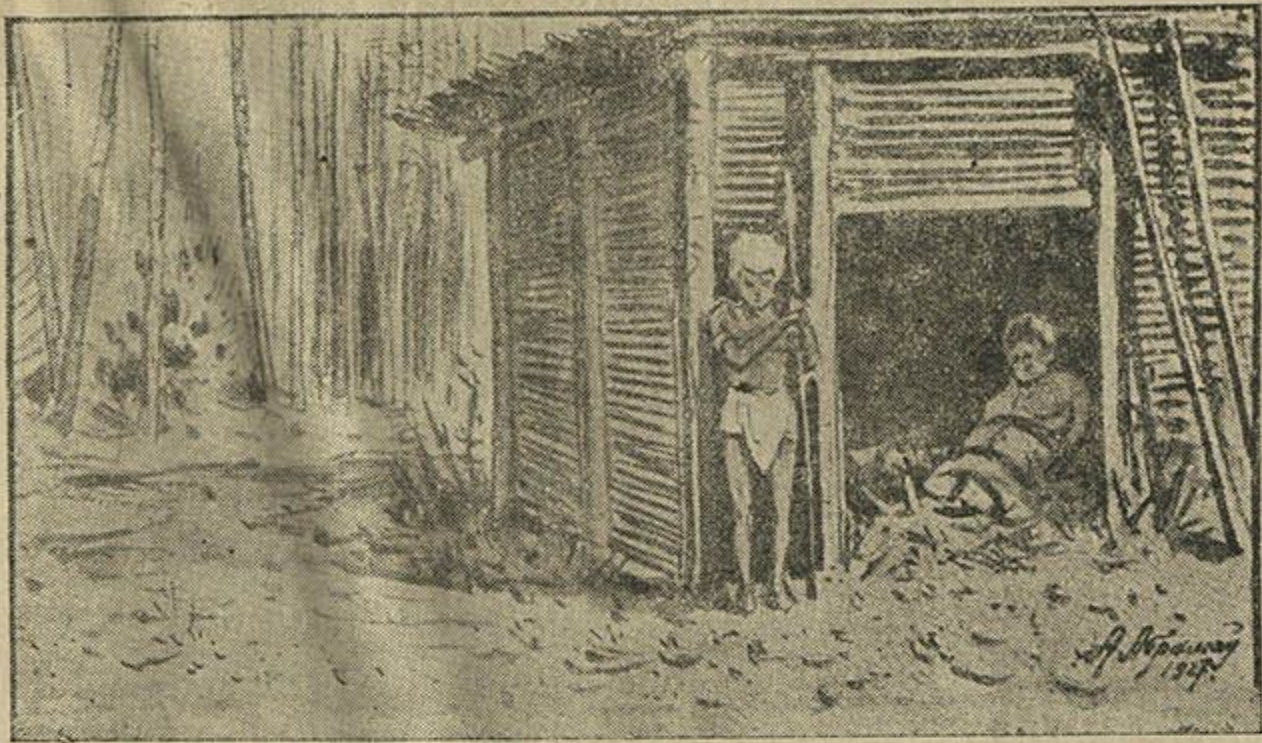
калоду-барабан. Была і больш далікатная прылада, на манер трашчоткі: мноства чарапашак было прывязана шнуркамі да дубца; музыкант махаў гэтай пугай, і ад гэтага чарапашкі ляскалі.

Пад гэту музыку танцоры тупаліся туды-сюды ды нахіляліся. Але людзі глядзелі на гэта вельмі ўважліва, бо танцоры азначалі духаў памершых продкаў і лічыліся таемнымі, вышэйшымі істотамі.

Пасьля гэтага афіцыйнага і сьвятога танцу пачаліся саматужныя скокі, і да самага позьняга вечару весяліліся гэтыя дзеці прыроды.

Саку, як шаноўны госьць, начаваў у ум-камалі. Усе ўжо паснулі, а ён стаяў на каленах і горача маліўся, каб бог дапамог яму выбавіць душы сваіх братоў. Над галавою яго шчырылі зубы чалавечыя чарапы, а насупроць у куту стаяў драўляны статуй—тэлум.

V

Рэлігійныя дыскусіі.—Палон містэра Брука.—Захады Саку.—Мапу хоча выкарыстаць хрысьціянства.—Вызваленне Брука.—Напад Мукку.—Расправа белых.

Трывожныя чуткі насіліся сярод насельніцтва Какаду. Казалі, што белыя на нейкай невялікай, але вельмі траскучай лодцы, заехалі так далёка ў сярэдзіну краіны, дакуль да гэтага часу яны не дасягалі.

Казалі нават, што вялізарны, таксама траскучы птах праляцеў над галавой *).

Можа быць гэта тыя самыя магутныя белыя лётаюць. Тады прапала ўсё.

Казалі яшчэ, што ў краіне зьявіўся нейкі дзіўны зьвер, большы за ўсіх зьяроў, нават за самага вялізнага кэн-

*) У 1925 г. праз Новую Гвінэю першы раз пераляцеў самалёт і над такімі месцамі, дзе дагэтуль ніхто ня бываў. Аб гэтым пісалася ў газетах, як аб вялікім дасягненьні.

гуру. Гэты зьвер вельмі шпарка бегае і на ім... на ім быццам чалавек сядзіць! Гэта чутка была жудасней нават за траскучага птаха.

І да ўсяго гэтага яшчэ тыя праклятыя Мукку варушацца Нядаўна яны захапілі двух какаду. Аднаго зьелі, а друг неяк уцёк.

А пасланцоў з „громам“ усё няма ды няма. Мабыць, згінулі.

Трэба адзначыць, што Мукку быў той самы род, з якога паходзіў Саку з маткай. Яму цяпер усё роўна было, ці Мукку, ці Какаду, і ён баяўся толькі аднаго, каб яны зноў не перагрызьліся. Але ад яго чакалі ня гэтага, а дапамогі супроць Мукку.

Мапу ўжо перастаў чакаць пасланцоў. Ён цяпер усю надзею злажыў на Саку і „суцяшаў“ яго, што вось хутка падрыхтуюцца і нападучь на Мукку, і каб Саку тымчасам маліўся свайму богу, каб сэрца Мукку зрабілася мяккім.

Саку-ж тымчасам прапаведваў хрысьціянства.

— Самы галоўны грэх перад вялікім духам,— казаў ён,—гэта забойства. Ці не жадалі-б вы ўсе, каб ніхто нікога не забіваў, каб усе любілі адзін аднаго, як браты, каб ніхто вам не пагражаў сьмерцю?

— Вядома,—адказала некалькі людзей.

— Ну дык і вы таксама рабіце. І калі вам хто зробіць крыўду, перацярпіце, як вучыць нас вялікі настаўнік Хрыстос.

— А вось нядаўна Мукку зьелі аднаго нашага,— сказаў адзін хлапец.—Калі мы будзем цярпець і нічога ім не рабіць, яны ўсіх нас зьядуць.

І зноў пачыналася спачатку...

Мапу ён казаў:

— Ты не зразумеў і памыляешся наконт таго, што я казаў. Ты думаеш, што бог можа стаць на адзін бок, да-

памагчы табе скрыўдзіць другога? Не, ён да ўсіх аднолькава адносіцца. І калі я табе казаў, што мы павінны праціць бога, каб ён змякчыў сэрцы людзей, дык гэта тычыцца ўсіх: Какаду таксама, як і Мукку.

Мапу падумаў-падумаў і сказаў:

— Ну, добра, маліся за абодвух, абы толькі твой бог дапамог.

Мапу сьцяміў, што і ў гэтым выпадку ён страціць ня можа: хай толькі яны пакарацца, ён забярэ іх з мяккім сэрцам.

Раптам загрузаў барабан. Нешта здарылася...

Народ замітусіўся.

— Мукку ідуць!—пачуліся галасы.

Мужчыны ўхапіліся за зброю, а жанчыны з дзецьмі пачалі ўцякаць у лес.

Трэба ведаць, што папуасы ў лесе звычайна маюць другія хаты, пабудованыя высока на дрэвах на той выпадак, калі патрэбна будзе ратавацца ад ворагаў. Там у іх зложаны запасы яды і зброі, напрыклад, каменяў, каб не падпусьціць ворага да дрэва.

Але сёньня здарылася нешта больш дзіўнае: вялі зьвязанага белага чалавека!

Сярод густога натоўпу народу набліжаўся ён да ум-камалю, а па бакох горда ішлі тыя два пасланцы, якіх Мапу паслаў за громам. Калі яны падышлі зусім блізка Саку ня мог устрымацца, каб ня крыкнуць ад здзіўленьня: белы быў містэр Брук!

Ён быў бяз шапкі, твар скрываўлены, адзеньне падзёртае. Страх і злосьць віднеліся ў яго вачох. Падвялі і пхнулі яго пад ум-камаль. Народ аглядаў яго, бы дзіўнага зьвера, некаторыя нават крталі і казалі:

— Добры пачастунак будзе з яго!

І Брук, здаецца, дагадваўся, што азначае гэтае мацаньне і гэтыя словы...

Сабралася нарада. Пасланцы расказалі сваю гісторыю:

— Мы далі ім золата і птушак. Прасілі гром. Яны нам далі агнёвай вады. Больш мы нічога не памяталі. Апынуліся адны ў лесе. І ў нас засталася толькі гэта.

І яны паказалі бутэльку з адбітым горлам. Усе пачалі яе разглядаць, перадаваць з рук у рукі, нюхаць, глядзець праз яе. Асабліва было заўважана, што канцы дужа вострыя. Гэта можа быць вельмі добрай прыладай. Можа яно адно варта таго золата, з якога ніякай карысьці няма.

Але большасьць усё-ж такі разумела, што гэта ашуканства.

— Мы пайшлі дадому,—казалі далей пасланцы,—праз некалькі дзён убачылі на рацэ траскучую лодку і пачалі сачыць за ёй. Гэта ехалі белыя з тэй самай станцыі. І вось мы гэтага злавілі.

Каб зразумець, як гэта яны пехатой зраўняліся з моторнай лодкай, трэба глянуць на карту новай Гвінэі. Мы заўважым, што ад паўднёвага берагу, дзе была станцыя (ля ракі Марэгэд), да пачатку ракі Фляй ёсьць два кірункі: або па вадзе, на ўсход уздоўж берагу, а потым на захад па рацэ, або па зямлі, проста на поўнач. У першым выпадку будзе кілёметраў 600—700, а ў другім—якіх-небудзь 100—120.

Спрацацца аб лёсе палоньніка было няма чаго, бо до-сыць ужо аднаго таго, што белыя са сваімі страшнымі прыладамі чамусьці заехалі так далёка. Ясна, што яны маюць нейкія злыя намеры. Ці з добрымі яны-б паехалі? Пэўна, яны хочучь забраць усю зямлю і ўсіх насельнікаў. Нават і самі Какаду ці Мукку не адмовіліся-б ад захопу, каб мелі такія вялікія магчымасьці, якія маюць гэтыя бе-

лыя. Вядома, трэба ворага зьнішчыць, ня толькі гэтага але і тых, што засталіся.

Усе тыя папуасы, якія жылі ля берагу, ужо даўно трапілі пад уладу белых; вольнымі засталіся толькі тыя, што жылі ў сярэдзіне.

І вось цяпер белыя ўжо дабіраюцца і да іх! Апрача таго, гэтыя белыя яшчэ ашукалі іх.

І яшчэ трэба мець на ўвазе, што чэрап белага надасьць шчасьце, славу і магутнасьць роду Какаду. Мукку да гэтага часу яшчэ ня маюць чэрапа белага чалавека.

Некаторыя нават думалі, што прысутнасьць Саку гэтаму дапамагла, што вялікі дух зрабіў белых цхімі і мяккімі, як раіў Саку, і што белыя ўжо ня могуць даць адпору.

А ўжо аб Мукку і казаць няма чаго: тых ужо можна лічыць зусім зьнішчанымі.

Адным словам, справы роду Какаду стаялі вельмі добра.

Саку сядзеў, слухаў нараду, і сэрца яго аблівалася крывёю.

— Не, браты, пачаў ён казаць,—нядобра будзе, калі мы загубім гэтага чалавека. Бог нам не даруе. Каб яшчэ ў бойцы, дык і то нядобра. А так загубіць—вялікі грэх. Бог пакарае: пашле белых і будзе нам бяда.

— Значыцца, твой бог заступаецца толькі за белых? Ты-ж сам казаў, што за ўсіх,—адказалі яму сябры.

— За ўсіх тых, хто ня робіць злачынства, хто любіць бога і людзей, хто ня робіць нікому аніякай шкоды. А хто бога ня слухае, таго ён карае,—намагаўся растлумачыць Саку.

— Пачакай,—сказаў Мапу,—ці-ж яны ня робяць ніякай шкоды? Ці яны не забралі ў другіх нашых зямлю? Ці яны ня прыехалі сюды, каб і нашу зямлю забраць?

Ці яны не ашукалі нашых пасланцоў? Ці яны не забіваюць нас?

— Хто зрабіў грэх, таго бог сам будзе судзіць і караць, а ня мы,—адказаў Саку.

— А чаму-ж ты толькі што казаў, што белыя самі прыдуць і пакараюць нас, калі мы заб'ем гэтага чалавека?—сказаў Мапу.

Саку зноў з прыкрасьцю ўбачыў, як цяжка дагаварыцца з гэтымі цёмнымі людзьмі. Яны бачаць і разумеюць толькі тое, што тычыцца іх беспасрэднага жыцця, а пачуваць глыбей, аб сваёй душы, яны ня хочуць ці ня могуць.

Ён замаўчаў і пачаў прыдумваць другія спосабы, каб дапамагчы містэру Бруку.

Брука павялі ў адну халупу, дзе ён павінен быў правесці апошнюю ноч у сваім жыцці. І вось па дарозе ён убачыў Саку!.. Брук спыніўся, пабялеў, пачырванеў, хацеў нешта сказаць, але ня мог вымавіць слова.

Саку стаяў і быццам чытаў біблію, як ён звычайна рабіў. Усё насельніцтва прывыкла бачыць яго заўсёды з бібліяй і лічыла, што ў гэтай прыладзе захоўваецца тая цудоўная сіла, якую прывёз Саку ад белых.

Як толькі Брук падышоў бліжэй, Саку, нібы чытаючы біблію, сказаў па-ангельску:

— Містэр Брук! Не зварочвайце на мяне ўвагі. Я спадзяюся, што сёння ўначы вызвалю вас.

Надзея асьвятліла ўвесь твар Брука. Гледзячы ў гэты момант на яго, кожнаму магло-б здацца, што гэта самы найлепшы, самы ласкавы чалавек у сьвеце.

Яго пасадзілі ў адну з халуп, больш шчыльную, хаця і без дзвярэй, і паставілі вартаўніком франта з вапнянай галавой. Вартаўніка паставілі на кожны выпадак, бо Брук быў звязаны так моцна, што і думаць ня мог уцячы.

Апрача таго, на ноч яго зноў агледзелі і перавязалі так, каб ён нават і паварушыцца ня мог.

Саку ўсё ламаў галаву, што яму рабіць? Падкрасьціся і разьвязаць Брука ані ў якім разе нельга было, асабліва ўначы, калі кожны шолах лёгка пачуць. З вартаўніком таксама нічога ня можна было зрабіць. Заставаўся толькі адзін, няпэўны, але апошні плян.

Не чакаючы, пакуль будзе позьняя ноч, ён, нібы шпацыруючы, падышоў да вартаўніка.

— Ты адзін будзеш стаяць усю ноч?—запытаўся Саку. Вартаўнік павярнуўся.

— Не, з поўначы мяне зьменяць,—адказаў ён.

Тымчасам Саку няпрыкметна кінуў праз дзьверы нож.

— Ну глядзі, пільнай добра!—сказаў тады Саку і пайшоў сабе далей.

Брук бачыў, як падыходзіў Саку, ведаў, з якім намерам, але ніяк ня мог уцяміць, якім чынам ён дапаможа. А што калі ня ўдасца?

Пры гэтай думцы дрыжыкі пайшлі па сьпіне.

І вось у гэты момант каля яго зваліўся нож. Брук зразумеў...

Але далёка было яшчэ да вызваленьня. Перш за ўсё як скарыстаць гэты нож, калі Брук увесь зьвязаны і ляжыць як калода? Па-другое, як распачаць працу, можна сказаць, на вачох вартаўніка? Кожны рух будзе чутны, а тут можа прыдзецца валаводзіцца ўсю ноч.

Тады Брук пачаў наогул варушыцца, енчыць, нават лаяцца. Вартаўнік спачатку здзівіўся, падышоў, паглядзеў на яго. Брук усё енчыў ды варушыўся. Папуас, урэшце, прывычаіўся да гэтага енку. Ён і сам разумеў, што чалавек перад сьмерцю можа быць неспакойны.

Пасьля таго Брук узяўся за працу. Спачатку ён спрабаваў легчы сьпіною на нож і разрэзаць аб яго вярхоўкі

на руках, але нож ляжаў бокам і нічога нельга было з ім зрабіць. Тады ён узяў нож у зубы і пасьяля вялікіх усілкаў здолеў разрэзаць вяроўку на плячы. Але як дастаць рукі, якія зьвязаны ззаду?..

Тады ён надумаў зубамі ўтыркнуць нож у плеченую сьцяну. Доўга ён валаводзіўся з гэтым. Многа раз утыркаў, але кожны раз нож ці сам звальваўся, ці пасьяля таго як дакранешся рукамі. Шчокі і зубы Брука былі парэзаны, і адтуль цякла кроў...

А час ідзе... Зараз прыдзе зьмена... Можна спадзявацца, што новы вартаўнік захоча паглядзець, ці добра зьвязаны палоньнік...

Ізноў пачынаў ён сваю працу, ад якой залежала яго жыцьцё.

І вось, нарэшце, ён разьвязаўся! Сьціснуў нож і ляжыць, каб крыху адпачыць. Але трэба сьпяшацца...

Ён папоўз да дзьвярэй. Падпільнаваў, калі вартаўнік стаў да яго сьпіной. Кінуўся наперад, і... небарака толькі пасьпеў глуха застагнаць...

Праз поўгадзіны барабанны грукат зноў устрывожыў вёску. Толькі Саку быў рады, бо гэта азначала, што Брук выратаваўся.

Але што ён адчуў, калі даведаўся, што вартаўнік забіты! Гэта-ж ён сам, слуга божы, забіў яго! Ён, які так клапаціўся, каб усё добра было. Каб ня ён, ня было-б гэтае сьмерці.

Але тады-б была другая сьмерць... Што было рабіць? Хто вінен? Як лепш?

На гэтыя пытаньні ён ня мог знайсці адказу ў бога. І недзе глыбока ў сэрцы нарадзілася нейкая крыўда: чаму бог дапушчае гэта, калі яму нічога ня варта зрабіць, каб усё добра было?

Тымчасам 20 чалавек пусьціліся ў дагон за ўцекачом. Папуасы разважалі, што за такі кароткі тэрмін ён ня мог далёка ўцячы, а калі прыняць пад увагу, што была ноч і што мясцовасьць яму была незнаёмая,—дык тады посьпех мог быць пэўны.

Паглядзім тымчасам, як гэта здарылася, што Брук папаўся.

Пераначаваўшы на высьпе, падарожнікі пачалі зьбірацца ў дарогу. Тут вартаўнік-сіпай заўважыў, што яго стрэльба зьнікла. Пачаў яе шукаць—няма нідзе. Але ён пабаяўся казаць аб гэтым, бо яму было-б за такое нядбайства. Пэўна, складаючы ў лодку рэчы, хто-небудзь узяў і яго стрэльбу. А як стрэльбаў у іх больш, чым трэба,—ён узяў другую і хутка забыўся аб гэтым здарэньні.

Бег ракі рабіўся ўсё хутчэйшы. Сустракалася шмат каменяў, і на адзін з іх тыркануўся катэр. Прышлося спыніцца, каб паправіць шкоду.

Пакуль даждаліся з катэрам, Брук пашоў прайсьціся па беразе, нават бяз стрэльбы. Праз некалькі крокаў ён спудзіў кэнгуру, які хутка паскакаў ад яго. Але зараз-жа ён заўважыў, што за старым кэнгуру бяжыць маленькі. Ён быў такі цікавы і, здавалася, так няспрытна бег, што Брук захацеў злавіць яго. Праўда, злавіць яго было ня цяжка, але ўсё-ж такі зусім неўзаметку Брук адбег досыць далёка ад берагу.

У той момант, калі ён схіліўся, каб канчаткова ўхапіць кэнгуранё,—ззаду накінуліся на яго два папуасы, заткнулі яму рот, узялі і панесьлі.

Брук біўся, як мага, але апрача сінцоў на твары, нічога не дасягнуў. Праз некалькі сот крокаў яго паставілі на ногі, скруцілі рукі і кулакамі прымусілі ісьці далей. А калі ён спробаваў крычаць, дык гэта яму каштавала двух зубоў.

Тымчасам падарожнікі скончылі папраўку, селі ў лодку, жаб ехаць, і тут толькі заўважылі, што Брука няма. Пашлі гукаць—нічога. Вышлі на бераг, зноў сталі крычаць—зноў нічога. Тады пачалі страляць,—аніякага водгуку, апрача рэха.

Брук чуў гэтыя стрэлы, ведаў, што яны азначаюць, і нічога ня мог зрабіць...

Пачалі шукаць навакола, і ў адным месцы заўважылі прыціснутую траву і іншыя адзнакі барацьбы.

— Справа ясная,—сумна сказаў Скотт:—няшчаснага містэра Брука злавілі папуасы. Ён гэта ён, сталы чалавек, так папаўся? Наш абавязак знайсці яго. Ён ня толькі выратаваць, але так навучыць гэтых дзікуноў, каб яны другі раз не пасьмелі нападаць.

Ён зараз-жа сталі падрыхтоўвацца да экспедыцыі.

Дзеля таго, што на катэры быў кулямёт, абарона яго не патрабавала многа людзей. Пакінулі толькі мэханіка Гуда і аднаго сіпая. Гуду і сіпаю таксама быў даручаны і Чунг-Лі. Рэшта ўсе рушыліся ў дарогу. Няма чаго і казаць, што ўсе яны былі ўзброены з галавы да ног. Нават ручныя бомбы ўзялі з сабой.

Адзінымі адзнакамі таго кірунку, у якім патрэбна было ісьці, былі сьляды. У такіх мясцовасьцях, дзе можа раз у некалькі год пройдзе нага чалавека, спрактыкаваны чалавек лёгка пазнае гэтыя сьляды і па траве, і па зломанай галінцы, і па розных іншых няпрыкметных для другога чалавека адзнаках. А такім спрактыкаваным чалавекам быў у іх Файлу.

Ён ішоў паперадзе, як сабака, і, здавалася, ня толькі выгледжваў, але вынюхваў сьляды. Зразумела, дарога ня ішла так проста і гладка, як па шляху. Даводзілася і блытацца, затое яны і спазьніліся. Наноч спыніліся ў лесе. Яны, нават, і ня ведалі, што вёска была ўжо недалёка, за кілёметраў 5-6.

Дзеля асьцярожнасьці агню не раскладалі. Сядзелі ў цемры, ня спалі і з нецярплівасьцю чакалі сьвітання.

А ў гэты час насустрач ім прабіраўся Брук, а за ім дагоншчыкі.

Папуасы, рассыпаўшыся ва ўсе бакі, ціханька краліся наперад, абхапіўшы значную частку лесу. Час-ад-часу яны давалі адзін аднаму знак крыкамі ночнай птушкі.

Брук чуў гэтыя галасы то з аднаго боку, то з другога боку, нават ужо ўперадзе, але не звараचाў увагі. Гэтыя галасы ночных птушак яму былі знаёмыя.

Але Файлу заўважыў.

— Сагіб,—ціханька шапнуў ён містэру Скотту:—гэтыя птушкі мне здаюцца падазронымі. Яны крычаць так, быццам іх хто пасадзіў у шэраг. Чаму за намі ззаду няма іх? Будзьма асьцярожнымі.

Перадалі ўсім, каб сядзелі ціха і трымалі стрэльбы падрыхтованымі.

Вось крыкнула птушка зусім блізка, з левага боку, і нават мільгануў цёмны цень...

Гэты самы цень заўважыў і Брук, толькі з правага боку. Ён усё зразумеў!.. Дык вось сярод якіх „птушак“ ён апынуўся! Значыцца, усё скончана!.. І ён паваліўся на зямлю.

Фігура пачула шум і пасунулася ў той бок...

Але зараз-жа ў лесе заблішчэла, і гром ад дзесяці стрэлаў разам разьлэгся па ўсім лесе.

Ціхі лес адразу ажыў. Крыкі з усіх бакоў. А Брук ад радасьці зароў так, быццам яго рэжуць.

Як здзівіліся ўсе, калі ў некалькіх кроках ад іх, разам з мёртвым папуасам, убачылі Брука!

У працягу некалькіх хвілін Брук быў, як няпрытомны. Сьлёзы цяклі па яго шчоках. Ён пачаў расказваць, як была справа. Разам з тым вярнулася ўся яго злосьць, ён

забыўся аб сваім шчасьці, крычаў, лаяўся і патрабаваў, каб зараз-жа ісьці і пакараць гэтых людаедаў.

Але Скотта ня трэба было і прасіць аб гэтым. Ён лічыў патрэбным зрабіць гэта ня толькі дзеля Брука і нават не ад злосьці, а дзеля гонару, ангельскай дзяржаўнасьці. Ён лічыў, нават, карысным і для саміх папуасаў, калі яны ўвесь век будуць памятаць, баяцца і шанаваць белых уладароў.

Цяпер яны ўжо не чакалі раніцы, бо Брук ведаў, як ісьці.

Зноў загрукатаў барабан у ночнай цішыні, доўга, жудасна. Відаць было, што на гэты раз справа была важнейшая, як тады.

Праз некалькі хвілін какаду ўжо ведалі, што на іх ідуць белыя, што аднаго яны ўжо забілі, што ўсім пагражае небяспека.

Зараз-жа жанчыны з дзецьмі пабеглі хавацца ў свае хаты на дрэвах. А ўсе ўзброеныя мужчыны, якіх магло набрацца каля 60 чалавек, падрыхтаваліся да абароны, бо белых, як яны ўжо чулі ад пасланцоў, магло быць ня больш за дзесяць чалавек.

Але Мапу меў яшчэ адну надзею ня толькі самім выйсьці з становішча, але нават забраць усіх белых у палон. Гэта-ж былі тыя самыя белыя, якія навучылі Саку любіць усіх, не забіваць нікога і, нават, самому падстаўляць другую шчаку, калі цябе скрыўдзяць. Калі Саку так думае і робіць, значыцца тыя, хто яго навучылі—тым болей.

Правадыр падышоў да Саку, які сядзеў як скамянелы і ўсё думаў сваю думку.

— Скажы, Саку,—дакрануўся Мапу да яго пляча,—ці гэтыя белыя таксама пакланяюцца таму вялікаму духу, аб якім ты казаў? Ці яны таксама гавораць, як і ты?

— Яны таксама прызнаюць гэтую веру,—неахвотна адказаў Саку.

— Значыцца, яны нічога дрэннага ня будуць рабіць нам?—запытаўся зноў Мапу.

— Ня ўсе з іх слухаюць загады бога,—вяля сказаў Саку,—злы дух клапаціцца, каб адварнуць чалавека ад бога.

— А як можна змагацца з гэтым злым духам?

— Малицца, каб бог адагнаў яго.

— А ты можаш гэта зрабіць? Можаш памаліцца, каб бог адагнаў ад іх злага духа?—вёў сваю лінію Мапу.

— Мы заўсёды гэта павінны рабіць. Я сам пайду насустрэч белым,—сказаў Саку, але ня было ўжо ў яго голасе той упэўненасці, шчырасці і яснасці, як раней.

Праз некаторы час вёска сьціхла. Жанчыны з дзецьмі пайшлі, а мужчыны пахаваліся за будынкамі.

Ледзь золак —паказалася экспедыцыя. Белыя ішлі ў шэрагу, трымаючы стрэльбы напачатку.

Вось з-за будынку вышаў нейкі чалавек. Туман не даваў магчымасці добра разгледзець яго.

— Вось адзін!—крыкнулі ў атрадзе белых, і раздаліся два стрэлы.

Але чалавек не схаваўся, а, наадварот, здавалася, ішоў да іх.

— Сюды ідзе! —крыкнуў Кандаракі.—Ня варта і страляць.

— Чаго глядзець на іх?—закрычаў Брук:—Дайце мне стрэльбу, я сам з прыемнасцю ўсаджу кулю ў лоб людаеда.

— Праўду кажучы, у якія перагаворы нам яшчэ ўваходзіць з імі?—сказаў Скотт:—Справа ясная, і нам застаецца толькі пакараць іх.

І некалькі чалавек зноў нацэліліся.

— Пачакайце, пачакайце! — крыкнуў боцман: — Гэта-ж наш чорны місіонер.

Стрэльбы апусьціліся.

— Праўда, — паскроб патыліцу Брук: — я-ж павінен быў здагадацца, што гэта мог быць толькі наш сьвяты дзікун. Хто-ж другі палез-бы пад стрэлы! Вось была-б гісторыя, каб я сам забіў свайго збаўцу!

Саку падышоў.

— Браты па Хрысту! — сказаў ён урачыстым голасам: — я хачу верыць, што вы ідзіце не для таго, каб зрабіць зло гэтым цёмным людзям.

— Праўда — адказаў Скотт: — мы ідзем толькі для таго, каб пакараць іх.

— Але за што і як вы думаеце караць іх?

— За тое, што яны асьмеліліся напасьці на нас і нават ледзь ня зьелі аднаго з нашых. А як пакараць? Ды так, каб больш ня толькі ім, але нікому ня прыходзіла ў галаву падымаць на нас руку.

— Але-ж, урэшце, нічога дрэннага не зрабілася, апрача сьмерці іхніх двух людзей, — даводзіў Саку.

— Гэта толькі выпадкова, дзякуючы, па-першае, вам, а па-другое, таму, што мы акурат падышлі, — сказаў Скотт, — але іх замах застаецца злачынствам, якое патрабуе кары.

— Вы-ж самі мяне наўчылі, што бог патрабуе дараваць людзям іх грахі, — прыкра сказаў Саку.

— Па-першае, ня мы вас наўчылі, а місіонеры, а па-другое, вы павінны ведаць, што на зямлі існуе суд і закон, які павінен караць злачынствы, — сурова адказаў Скотт і пайшоў далей. За ім пайшоў і ўвесь атрад.

Саку стаяў і глядзеў ім у след, быццам не разумеючы, дзе ён і што з ім. Выходзіла, што гэты „брат па Хрысту“

таксама яго не разумеў, як і „брат па крыві“ — Мапу. І адзін і другі мелі свае пэўныя жыцьцёвыя інтарэсы, зусім не падобныя да яго душэўных спраў.

Ён завярнуўся і ціха павалокся за імі.

Туман разыходзіўся, рабілася ўсё сьвятлей і сьвятлей, але вёска была нібы мёртвая: аніводнай фігуры не паказвалася. Атрад набліжаўся.

І вось неспадзявана сярод халуп [замільгалі чорныя фігуры папуасаў.

— Ага!—сказалі белыя,—яны самі зьбіраюцца ісьці на нас. Тым лепей,—і пачалася страляніна.

Саку, пачуўшы стрэлы, кінуўся да Скотта, учапіўся за стрэльбу і пачаў прасіцца:

— Пан, пашкадуйце няшчасных людзей. Забейце лепш мяне!..

Скотт нахмурыўся і сказаў:

— Ня лезьце не ў сваю справу! Трымайцеся сваіх хрысьціянскіх абавязкаў і модлаў. Клапацецеся аб душах гэтых людзей, а не аб целе.

Але Саку, як няпрытомны, усё паўтараў:

— Ня трэба, ня трэба!.. Пан... Зьлітуйцеся...

Скотт нецярпліва азірнуўся. Тады Ханубі ўзяў Саку за руку і адвёў яго ў бок.

Падышоў Брук.

— Слухай, Саку,—сказаў ён, кратаючы яго за плячо,—ты добры чалавек, мы цябе вельмі шануем і лічым амаль што такім, як і мы. Вось і мне ты дапамог і ўсё такое. Але чаго табе так пнуцца? Чаго ты са скуры вылазіш з-за якогась там людаеда? Ну, каму якая будзе шкода, калі некалькі з іх згіне? Кінь гэтае глупства. Ты-ж чалавек адукаваны і павінен сам разумець.

Але Саку нават ня чуў гэтых „разумных“ слоў. Ён глядзеў наперад і ня верыў сваім вачом — там рабілася

нешта незразумелае: папуасы павыскаквалі з-за сваіх хат, бегалі ўзад і ўперад і, здаецца, зусім не зварачалі ўвагі на небяспеку, якая пагражала ім. Часам можна было падумаць, што яны б'юцца адзін з адным.

Цяпер ужо страляніна пашла без перапынку. Адзін за адным валіліся чорныя на зямлю і, нарэшце, разьбегліся.

Калі белыя ўвайшлі ў вёску, дык убачылі шмат забітых, з якіх некаторыя, відаць, атрымалі сьмерць не ад куля, але ад сваіх-жа стрэл ці пік.

— Глядзецце, яны нават пачалі адзін аднаго біць! — сказаў Кандаракі.

— Тым лепш, — сказаў Брук: — нам меней будзе працы.

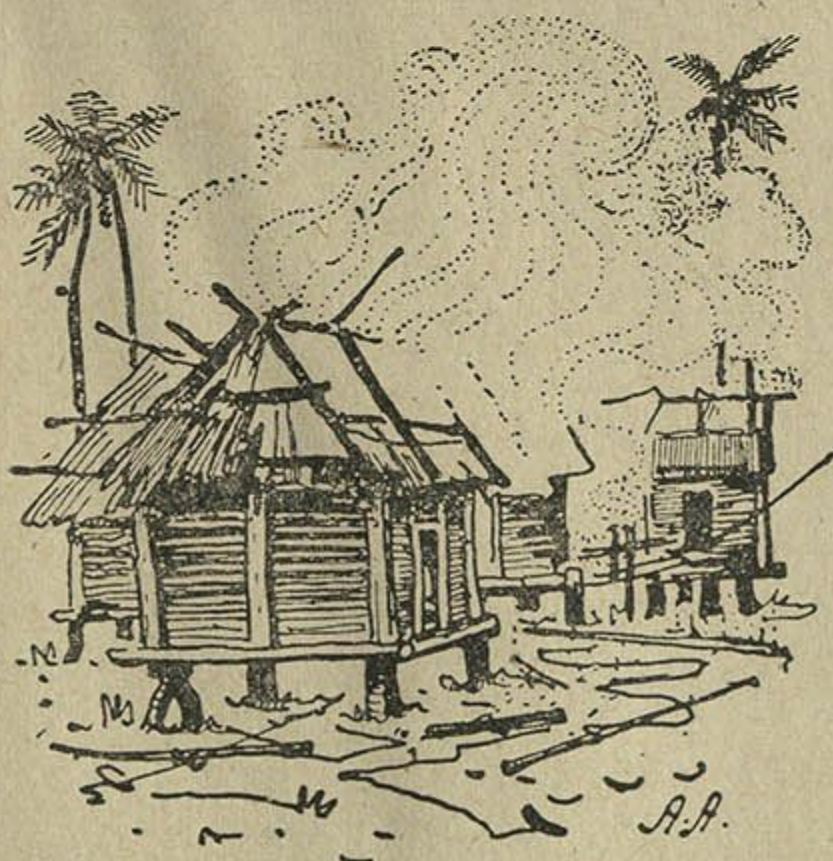
Саку схіліўся над адным забітым і ўсё зразумеў: забіты быў Мукку! Значыцца, яны напалі з другога боку, і гэтым тлумачыцца ўсё тое, што адбылося! Далей ён убачыў мёртвага Мапу. Ззаду трапіла яму страла, а сьпераду куля. Небарака так і не дачакаўся, калі бог зьмякчыць сэрца белых і Мукку.

— Божа! — застагнаў Саку — дзе-ж твая любоў? Дзе-ж твая праўда?

— Падпаліць халупы! — загадаў Скотт. І праз хвіліну ўся вёска была ў агні.

Гальлёвыя халупіны гарэлі лёгка, весела, быццам жартуючы.

Тымчасам папуасы адышліся за дрэвы і адтуль пачалі пускаць у белых свае стрэлы. Адна страла нават трапіла

Гальлёвыя халупіны гарэлі лёгка, весела...

ў Скотта, але яна ўжо страціла сваю моц і толькі заблыталася ў адзеньні.

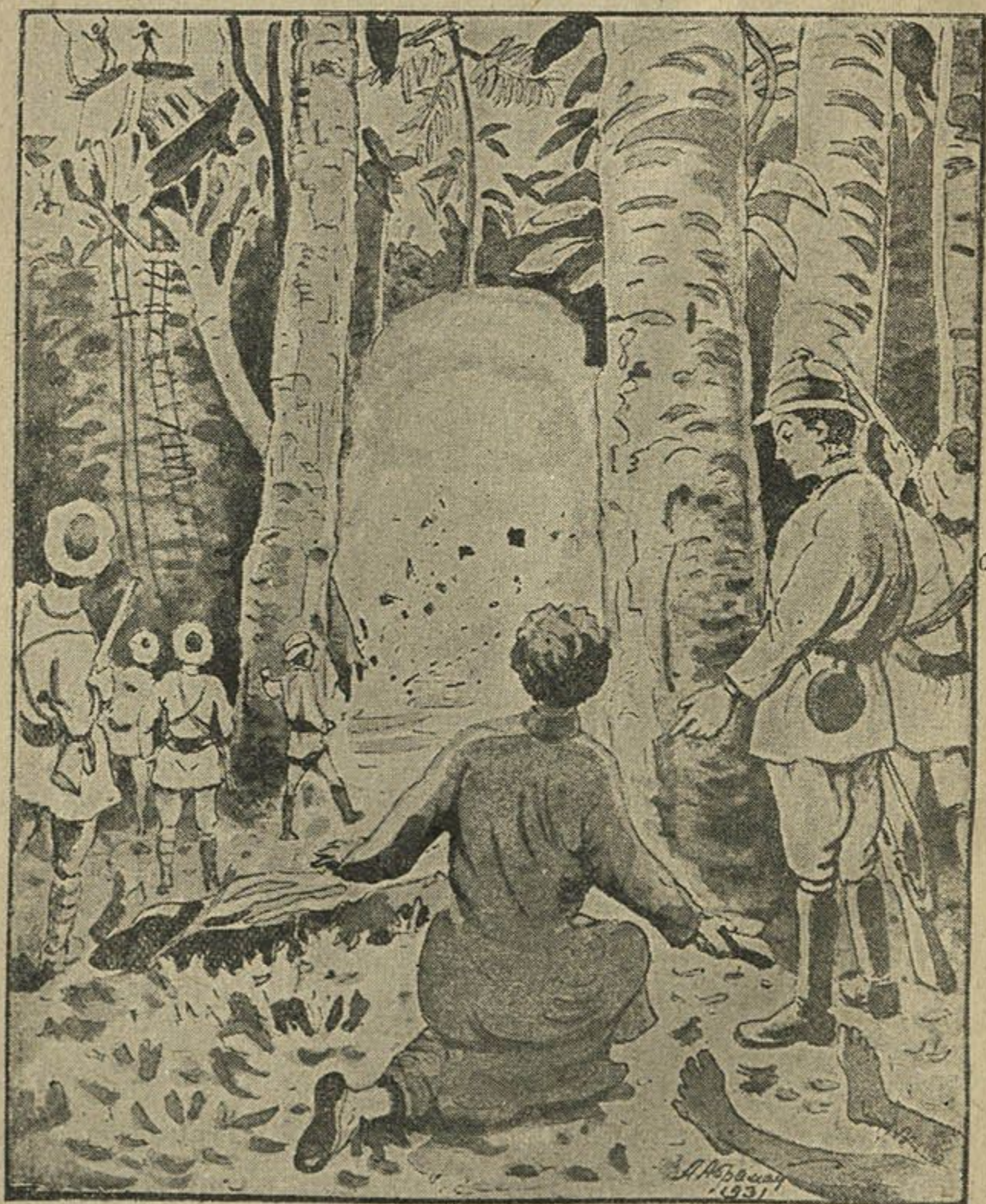
— Наперад! — скамандваў Скотт, і яны пасунуліся далей.

Чорныя адыходзілі ад дрэва да дрэва і адтуль адстрэльваліся. Цяпер ужо змяшаліся і Мукку і Какаду і разам абараняліся ад агульнага ворага.

Так яны падышлі да таго месца, дзе былі халупы на дрэвах і дзе хаваліся жанчыны і дзеці. Папуасы былі ўпэўнены, што ў такі прытулак ужо ніхто ня зможа дабрацца. У іх жыцці ўжо бывалі такія здарэньні, і яны

ня раз пераканаліся, што тут ужо аніякі вораг ня можа нічога ім зрабіць. Калі здаралася, [хітры [вораг [пробваў падсячы дрэва, дык на гэта былі каменны і стрэлы, якія, як дождж, сыпаліся на галаву.

Хто з мужчын пасьпеў, той далучыўся да жанчын, рэшта пабеглі далей.

Дрэва затрашчала, закалыхалася, потым пачало хіліцца...

Цяпер ужо стрэлы і каменьні пасыпаліся зверху, на галаву, і адзін з сіпаяў быў досыць цяжка паранены.

— А, во яны як! — закрычаў Скотт: — Узарваць дрэва! У гэты момант зноў з'явіўся Саку.

— Дзеля Хрыста! — плакаўся ён — спынецеся: там нявінныя жанчыны і дзеці!

— Ня лезь! — вызьверыўся на яго Скотт: — Кара павінна быць выканана, каб усе яны памяталі, што замах на беллага дарма ня пройдзе.

Але Саку не адыходзіў. Ён стаў на калены, чапляўся за адзеньне Скотта і мармытаў пра бога і Хрыста.

— Вызвальце мяне ад гэтага вар'ята! — крыкнуў Скотт сіпаю.

Той узяў Саку за плечы і адапхнуў яго ў бок.

Раздаўся выбух... Першы выбух бомбы ў гэтай старонцы. Папуасы ведалі і чулі „гром“ у руках белых, але такога грому яны і ўявіць сабе не маглі. Дзікі, нечалавечы крык з сотняў грудзей разьлёгся па лесе. Дрэва затрашчала, закалыхалася, потым пачало хіліцца, і адтуль пасыпаліся дзеці, мужчыны, жанчыны і ў тым ліку Саку ўбачыў сваю матку...

Пасыпаліся і з другіх дрэў, — і праз некалькі хвілін у лесе было ціха, нібы тут зусім і ня было людзей, Толькі раненыя енчылі.

Скот моўчкі глядзеў на ўсё гэта. Нават яму самому было трохі няпрыемна. Ён сам ведаў, што гэта нядобра.

Але нічога ня зробіш: абавязак перад сваёй Ангельшчынай перш за ўсё. Ангельцаў тут вельмі мала, і калі гэтыя дзікуны ня будуць баяцца аднаго духу белых, дык тады могуць нарабіць шмат клопату. Скотт нават ня злуе на гэтых няшчасных істотаў, ён проста выконвае свой абавязак, як кожны судзьдзя.

— Ну, цяпер ужо ня толькі яны, але ўсе навокал будуць ведаць, як нападаць на нас! — здаволена сказаў Кандаракі.

— Ды яшчэ павінны падзякаваць нас, што мы назапасілі для іх шмат чалавечага мяса, — дадаў Брук.

Саку сядзеў на зямлі і глядзеў наперад, здаецца нічога ня бачачы перад сабой.

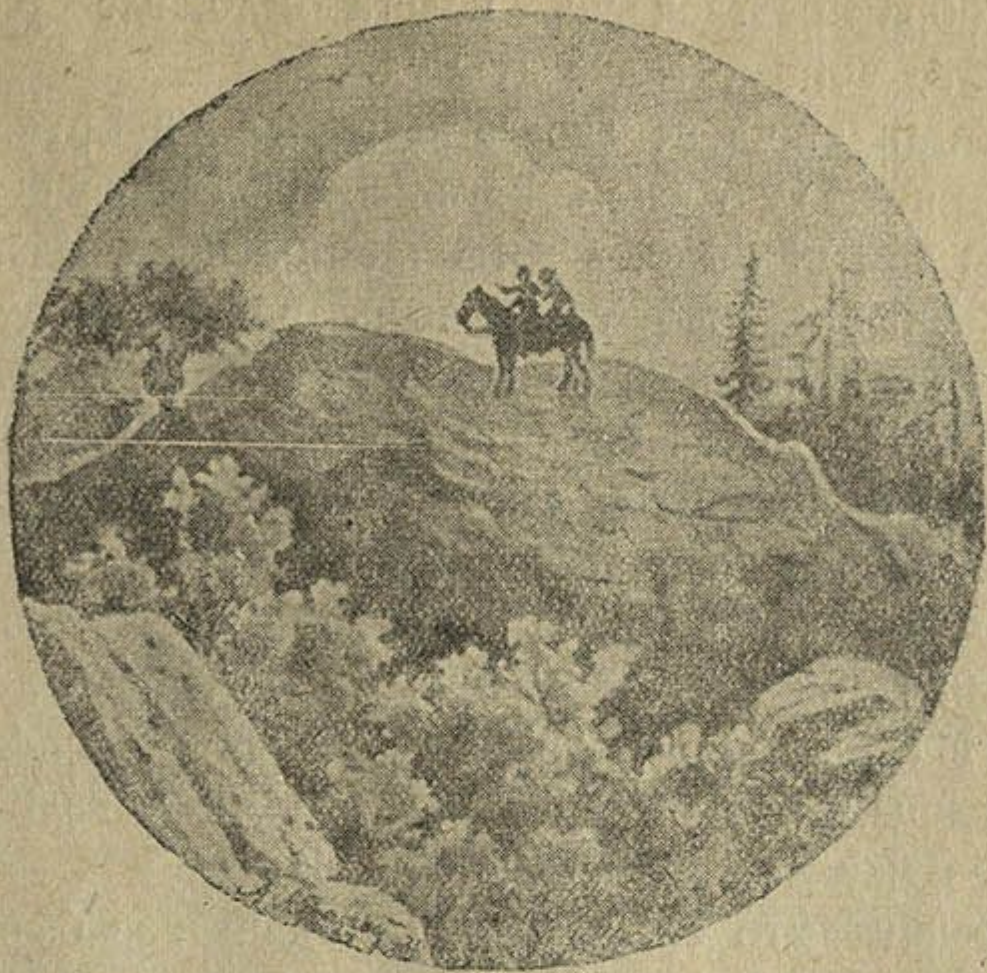
Калі белыя прайшлі міма, ён схамянуўся, устаў, выпрастаўся і, трасучы кулаком, крыкнуў усьлед:

— Пракляцьце вам, зьвяры! Пракляцьце манюкі! — і кінуў далёка ад сябе біблію, з якою ён не разлучаўся ўвесь час.

Скотт толькі ўскінуў плячыма і сказаў:

— Вось шалёны! Праўду кажучь: скажы дурню, каб ён маліўся, дык ён і лоб сабе разаб'е.

VI

Зноў конь!—Падарож пешшу.—Няўдалы напад папуасаў.—
Катастрофа.—Адзін!.

Ідучы назад, экспедыцыя настраляла яшчэ сьвіней, якія разьбегліся ад пажару, і вярнулася назад са славай і здабычай.

На катэры ўсё было спакойна, толькі зноў бачылі таго самага таемнага каня, які цяпер пад'яжджаў крыху бліжэй, і адзін раз нават чулі стрэл.

— Можа гэта былі нашыя?—сказаў Скотт.

— Не—адказаў Гуд.—Гэта было зусім з другога боку, з левага і адзін толькі раз.

— А хто-ж сядзеў на кані?—запытаўся Скотт.

— Добра разгледзець нельга было, але ўсё-ж такі відаць, што чорны,—адказаў Гуд.

— Гэтага яшчэ не хапала!—ускрыкнуў Брук.—Гэткім чынам мы яшчэ сустрэнем якога-небудзь Мапу ў аўтамабілі.

Як-бы там ні было, а гэты таемны конь, адзін на ўсю краіну, пачынаў ужо трывожыць падарожнікаў. Калі-б гэта быў свой чалавек, ён не хаваўся-б ад іх, ён-бы сам пад'ехаў да іх. Можа ён ня ведае аб іх? Можа ён выпадкова сустракаецца на іх дарозе.

Гэта таксама не магло быць, бо траскатня мотору, страляніна ды і наогул іх падарожжа не магли быць незаўважанымі на гэтай пустэльнай прасторы. Асабліва, калі гэты конь, як відаць, ідзе разам з імі ў працягу некалькіх тыдняў.

Значыцца, ён таемна сочыць за імі. А калі так, значыцца, ён мае злы намер супроць іх.

І нарэшце, хто ён, ці яны, бо адзін раз бачылі быццам двух на адным кані? Адным словам, гісторыя такая, што ніякага тлумачэння не падбярэш.

У кожным разе, адно толькі ясна, што трэба падвоіць сваю пільнасьць.

Мясцовасьць тымчасам зусім зьмяніла свой выгляд. Пашлі ўзвышшы, а на небасхіле ўжо ўздымаліся досыць высокія горы. Бег ракі стаў такі бурны, што катэр пасоўваўся напэрад цішэй, як чалавек пехатой. Апрача таго, рака ўсё заварачвалася направа, на поўнач, а падарожнікам трэба было ісьці проста на захад.

— Як табе здаецца, колькі кілёметраў нам трэба было-б ісьці проста адсюль?—запыталіся ў Чунг-Лі.

— Ня болей, як сто,—адказаў ён:—я ўжо пазнаю гэтую мясцовасьць. Адсюль было-б найлепш ісьці проста.

Трэба было падрыхтоўвацца да пешага падарожжа. Перш-на-перш трэба было знайсці зручнае месца, каб пакінуць катэр.

Яны лічылі, што адсутнасьць іх працягнеца дзён дзесяць. На гэтыя дзесяць дзён трэба забясьпечыць катэр і тых некалькі чалавек, што застануцца на ім, ад розных нежаданых выпадкаў.

Але гэта была вельмі цяжкая задача. Рака вузкая, бег яе вельмі хуткі, ды яшчэ берагі стромкія. Калі станеш ля такога берагу, дык цябе зверху засыпле каменьямі і ты нічога ня зробіш.

Кандаракі нават высунуў пытаньне, ці не вярнуцца катэру назад, да той выспы, дзе яны начавалі, або наогул стаць на якары пасярод шырокага і ціхага месца, а тут катэр будзе стаяць, як у рове, і нічога нельга будзе бачыць навакол.

Правільнасьць гэтае думкі ўсе прызнавалі, але гэта азначала, што назад прыдзеца ісьці пехатою яшчэ лішніх 100—150 кілёметраў, што будзе больш небясьпечна, як стаяць на месцы ды абараняцца. Асабліва, калі ўзяць пад увагу, што на катэры застанеца кулямёт.

— Лепш пакінуць аднаго ці двух лішніх чалавек, чым ісьці лішніх 100 кілёметраў,—пастанавіў Скотт:—Ня можа быць, каб тут не знайшлося ніводнага месца, дзе берагі былі-б ніжэй.

Але патрэбнага месца не знайшлося. Праўда, за некалькі кілёметраў вышэй па рацэ была адна даліна, дзе было досыць шырака і нізка, але туды горныя крыніцы нанесьлі шмат пяску, рака разьдзялілася на многа пратокаў, якія ўсе былі такія мелкія, што катэр туды, нават, пад'ехаць ня мог.

Тады спыніліся на другім месцы, дзе берагі былі хоць і высокія, але на адным з іх уздымаўся ўзгорак, з якога было відна далёка навокал—і на катэр і на процілеглы бераг.

— Калі тут паставіць кулямёт,—казаў Брук,—дык ён будзе абараняць усё навокал на кілёметраў 3—4. Гэта будзе лепш, чымсь, напрыклад, на высьпе, дзе можна падкрасьціся з другога боку яе, і дзе нічога ня ўбачыш з-за расьліннасьці. А тут, прынамсі, лесу няма і ўсё відаць, як на далоні.

І сапраўды: лепшага месца і жадаць нельга было.

Пачалася падрыхтоўка ў дарогу. Перш за ўсё трэба было выбраць, каго пакінуць тут.

У гэтым выпадку перш-на-перш трэба было зьвярнуць увагу на трываласьць людзей. Як мы ўжо зазначылі, самай галоўнай бядой у гэтых краінах зьяўляецца жоўтая трасца. З прыездных амаль што няма ніводнага чалавека, які не хварэў-бы на яе. Гэта хвароба можа цягнуцца і год і два. Чалавек можа адчуваць сябе здаровым некалькі дзён і нават тыдняў, але прыступы трасцы зноў зьяўляюцца.

Адзіным ратункам служыць хіна. Дзякуючы ёй, людзі яшчэ сяк-так трымаюцца, але зусім забясьпечыць сябе ад хваробы бадай што нельга. Толькі прыступы можна зрабіць лягчэйшымі і радзейшымі.

Усе падарожнікі, апрача Файлу, хварэлі на трасцу. Толькі адны, як, напрыклад, боцмам і сіпаі, у нязначнай меры, а другія, напрыклад, мэханік Гуд,—у цяжкім стане.

Слабы быў і Брук. Пасьля доўгіх нарад згадзіліся пакінуць яго, Гуда і двух сіпаяў.

Брук пачаў было спрачацца, але Скотт давёў яму, што гэтая справа вельмі адказная, што, апрача Брука, няма каму даручыць яе, што на катэры застаецца толькі чатыры чалавекі, якім можа давядзецца папрацаваць больш за тых, што пойдучь у дарогу.

Паставілі на ўзгорак кулямёт, абгарадзілі яго калючым дротам; зрабілі з дошак столь, прынеслі з катэра нават абсталяваньне.

Дзеля лёгкай сувязі з катэрам вырублілі ў гары прыступкі. Адным словам, усё было прадугледжана.

— Пры такіх умовах,—сказаў Брук,—нават сорамна заставацца. Тут досыць было-б адной бабы.

— Пачакайце яшчэ хваліцца,—сказаў Кандаракі:—Невядома яшчэ, што будзе.

Потым пачалі збірацца ў дарогу. Спачатку, вядома, ўзброіліся з галавы да ног. Не забыліся і на бомбы, якія адразу маглі напалохаць і адагнаць цэлае племя папуасаў. З рэшты-ж узялі толькі неабходнае з неабходнага, лічачы, што дзесяць дзён можна пражыць абыяк.

Перад адыходам Скотт, Кандаракі, Брук, Файлу і Ханубі зрабілі нараду адносна Чунг-Лі. Першае пытаньне было,—ці даваць яму зброю?

— Мне здаецца,—казаў Кандаракі,—што адносна яго мы павінны трымацца больш асьцярожна, як да гэтага часу. Можа гэты таемны конь, да якога мы ня можам знайсці аніякага тлумачэньня, мае адносіны да гэтага кітайца?

— Я хацеў-бы лепш паверыць гэтаму, чымсь блытацца каля нейкай таямніцы,—сказаў Скотт,—але не магу. Вы-ж ведаеце, што з таго моманту, як мы яго арыштавалі, ён не адыходзіў ад нас ні на крок.

— Ведаю,—сказаў Кандаракі, паціраючы сабе лоб,—але штось мне гаворыць, што трэба яго вельмі пільнаваць. Напрыклад, я заўважыў, што ён у апошнія дні стаў больш спакойны, блізка што вясёлы, быццам увесь цяжар падарожжа і небясьпекі пагражаюць толькі нам, а не яму.

— Я таксама гэта заўважыў,—сказаў Файлу,—і цяпер мне ўспамінаецца адно здарэньне, на якое я раней не звярнуў увагі. Калі мы начавалі тады на высьпе, мне ўначы здалося, нібы каля Чунг-Лі мільгануў нейкі цень.

Я ўстаў, агледзеў усё навокала, але нічога не заўважыў.
Чунг-Лі-ж, здавалася, спаў.

Тады паклікалі таго сіпая, які ў той час быў на варце.

— Скажы,—звярнуўся да яго Ханубі,—ты нічога не заўважыў тады на высьпе, калі стаяў на варце?

Калі б хто ў той момант пільна прыгледзеўся да сіпая, дык мог-бы заўважыць, што той крыху пабялеў і занепакоіўся. Але ніхто так не прыглядаўся да яго, бо нікому не магло прыйсьці ў думку, што ён можа мець тут якіясь свае ўласныя інтарэсы.

Сіпай зараз-жа прыпомніў, што ён тады заснуў, і што зраньня не знайшоў сваёй стрэльбы. Але ён і да гэтага часу быў перакананы, што калі сабіралі рэчы, дык разам з другімі хто-небудзь паклаў у катэр і яго стрэльбу. Апрача таго, да гэтага часу ніякай бяды ад гэтага ня здарылася. Стрэльбаў было столькі, што можа і самі гаспадары ня ведалі ліку іх.

А калі ён прызнаецца, дык тады пачнецца справа і аб стрэльбе і аб тым, што ён заснуў.

— Не нічога, ня бачыў,—адказаў ён упэўнена, і яго адпусьцілі.

— Я думаю,—сказаў Брук,—што гэтаму кітайцу няма аніякага сэнсу ўцякаць ці шкодзіць нам. З намі ён лягчэй вернецца і спакойна паедзе дадому разам з сваім золатам. А адзін будзе блытацца, і невядома яшчэ, які будзе канец.

— І мне так здаецца,—дадаў Скотт.

— І мне самому здаецца, што так павінна быць,—сказаў Кандаракі,—але хто можа ведаць, як думаюць яны, гэтыя жоўтыя чэрці.

Адным словам, справа ніколькоі ня высветлілася. Але на кожны выпадак пастанавілі зброі не даваць, а заместа

гэтага даручыць несьці гругія рэчы. Умовіліся сачыць за ім наогул, а Файлу даручыць спецыяльнае бязупыннае вагляданьне.

У гэты самы час Чунг-Лі зайшоў у каюту нібы на справе. Там ён узяў кавалак паперы і, азіраючыся, пачаў нешта пісаць. Некалькі разоў ён павінен быў спыняцца і ўдаваць, нібы ён нешта шукае, калі хто набліжаўся.

Урэшце ён напісаў цэлую старонку і нават на адвароце намалюваў нейкі плян. Патым схаваў паперу пад кашулю і спакойна вышаў.

Вось прышоў і час ад'езду. Разьвіталіся падарожнікі, пажадалі адзін аднаму ўсяго добрага, і 10 чалавек пайшлі на захад, да тых невядомых, таемных гор, якія ледзь сінеліся далёка на небасхіле...

Тыя, што засталіся, доўга глядзелі ім усьлед і, калі падарожнікі зьніклі з вачэй,—цяжка ўздыхнулі. Адразу зрабілася неяк пуста навокала, ціха і жудасна. Здавалася, што на ўсім сьвеце толькі і засталася, што іх чацьвёра.

— Гм,—сказаў Брук, ходзячы ўзад і ўперад,—ня вельмі прыемная рэч сядзець так на месцы і лупаць вачыма.

Доўга і нудна цягнуўся дзень. Ціха і пуста было навокала. Нідзе ніякага сьледу чалавечага. Цішыня і гарачыня змарылі іх канчаткова, так што ўсе чатыры паснулі. І добра зрабілі, бо пры малым ліку людзей, усім трэба будзе вартаваць кожную ноч.

Увечары разьмеркаваліся на ноч. Гуд з адным сіпаем застаўся на катэры, а Брук з другім—на ўзгорку. Але каб заўважыць ворага раней, як ён зьявіцца перад самым носам, сіпай зьмясьціўся далей, ля дротавай агарожы.

Прайшло некалькі гадзін,—і Брук пачуў стрэл сіпая. Бліснуў электрычны ліхтар, і Брук убачыў навокала рэдкія чорныя кропкі, якія паўзлі з трох бакоў.

Затрашчаў кулямёт, але больш для страху, бо трапіць з яго ў кожную асобную ляжачую фігуру вельмі цяжка. Апрача таго, асьвятляць і абстрэльваць разам усе бакі таксама нельга было. Каб яны былі гуртом, разам—тады-б другая справа.

— Вось чэрці!—казаў сам сабе Брук:—Нібы іх хто наўчыў, як трэба наступаць.

Разам з тым загрузкала на катэры, пачуўся звон разьбітага шкла, потым страляніна. Брук павярнуў ліхтар і ўбачыў, што з другога берагу дзікуны засыпаюць катер каменнямі і стрэламі. Пакуль ён накіраваў сюды кулямёт, з катэра кінулі бомбу.

Гэтага было досыць, каб адпудзіць дзікуноў так, што яны ўжо больш ня соваліся.

Тымчасам пачуліся крыкі ззаду. Брук азірнуўся і бачыў, як некалькі чалавек уцякалі ад агарожы: яны былі кінуліся наперад, наляцелі на калючы дрот і з жахам пабеглі назад. Усьлед ім пачалася страляніна, адзін зваліўся,—і ўсё сьціхла.

Рэшта ночы прайшла ўжо спакойна.

Зранку сабраліся ўсе чатыры разам і доўга абгаварвалі здарэньне.

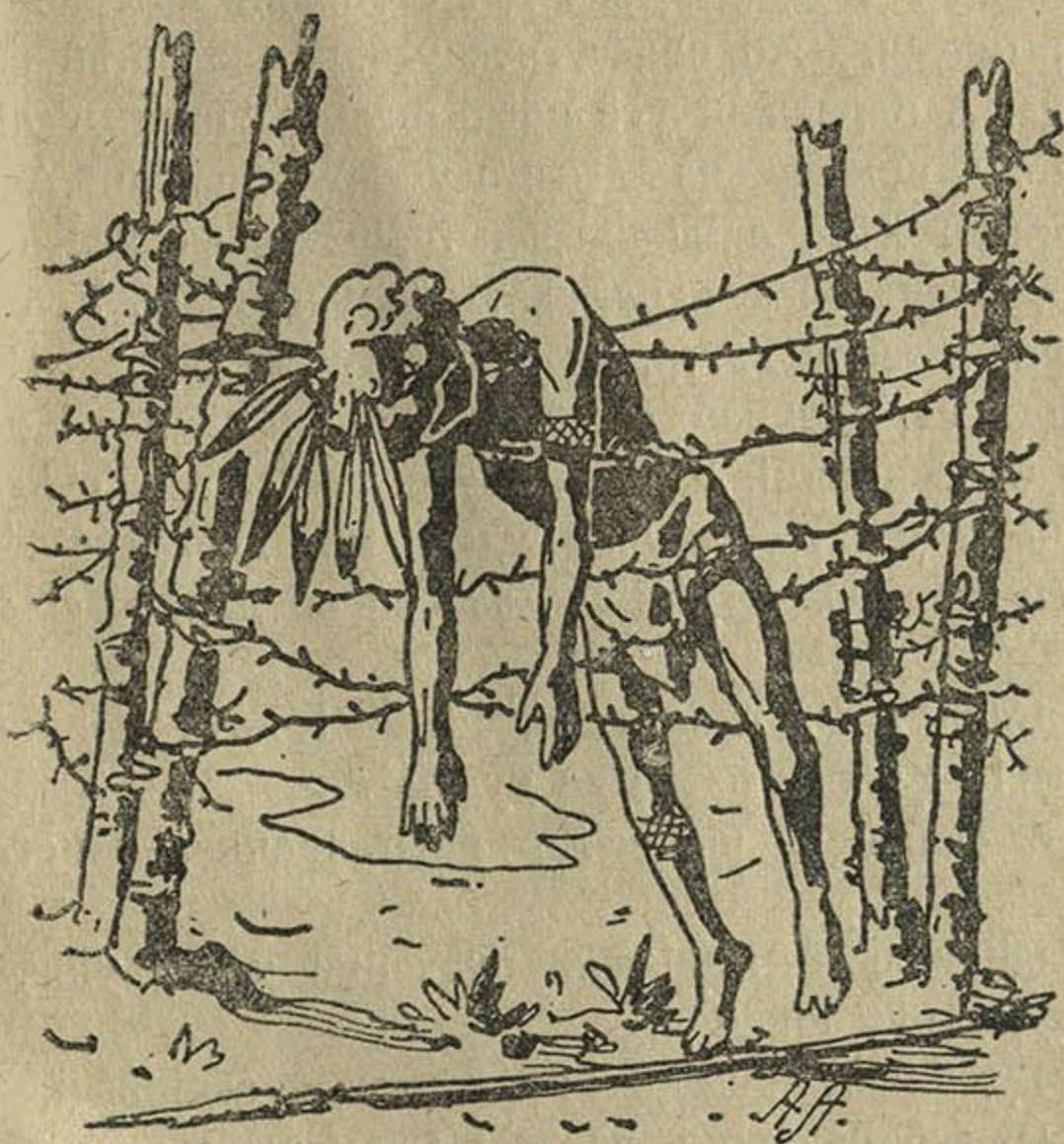
— Праўду кажучы,—гаварыў Брук—мне ўжо боязна зрабілася, калі яны, як мухі, палезьлі з усіх бакоў паасобку. Круціцца за кожным з іх паасобку з кулямётам—немагчыма. Каб не калючая агарожа, дрэнная была-б справа.

— Затое цяпер мы можам думаць, што яны больш не палезуць,—казаў Гуд:—Яны ўжо пераканаліся, што ні з якога боку падступіцца нельга.

І сапраўды, ноч прайшла спакойна, другая—таксама. Нідзе ня відаць было аніякіх адзнак прысутнасьці чалавека. Падарожнікі хадзілі нават на паляваньне і таксама

без перашкод. Яны ўжо зусім супакоіліся і толькі вылічвалі дні, калі прыдуць іх таварышы.

Прышла чацьвертая ноч. Гуд адчуваў сябе вельмі дрэнна. Мочны прыступ трасцы прымусіў яго ляжаць. Сіпай клапаціўся каля яго.

Вось нешта штырханула катэр так, што ўсё задрыжэла, а сіпай нават паваліўся на падлогу. Ускочыўшы на ногі, ён выбег і стрэльнуў, каб даць знак Бруку.

Той трывожна крыкнуў.—Што там такое?—і асвятліў катэр.

Але нічога асаблівага ня было: нейкае зламанае дрэва няслася па рацэ і з разьбегу стукнулася аб катэр. Дрэва адапхнулі, яно паплыло далей,—і зноў стала спакойна.

Праз поўгадзіны зноў штырханула.

— Што за д'ябал!—закрычаў унізе сіпай:—Зноў два бервяна!

Адапхнуў і гэтыя, але праз некаторы час наплыло яшчэ больш. Ад хуткага бегу ракі бяровеньні несьліся з страшэннай сілай і кожны раз так стукалі ў катэр, што ён ледзь трымаўся. Ужо недзе трэснула, пад падлогай забулькала вада. А бяровеньні ўсё прыбывалі ды прыбывалі.

Зьверху прыбег на дапамогу другі сіпай. Але ня можна было даць аніякай рады. Дрэвы чапляліся адно за адно, згрудзіліся перад катэрам у грэблю. Уся гэтая грэбля ўпіралася ў катэр, ён адзін стрымліваў яе. Вада-ж напірала з страшэннай сілай. Вось-вось адарве і панясе разам з бяровеньнямі. Сіпаі напружвалі ўсе свае сілы, каб раскідаць гэтую грэблю, а Гуд ня мог дапамагчы. Тады пабег быў на дапамогу Брук, але на поўдарозе спыніўся і закрычаў:

— Гэта-ж яны, праклятыя, зрабілі! Гэта-ж зроблена наўмысьля!—і пабег назад да кулямёту.

Пачаў сьвяціць навокала, прыглядацца,—нікога ня відаць.

— Калі нельга раскідаць, пускайце катэр уніз, уцякайце!—крыкнуў ён уніз.

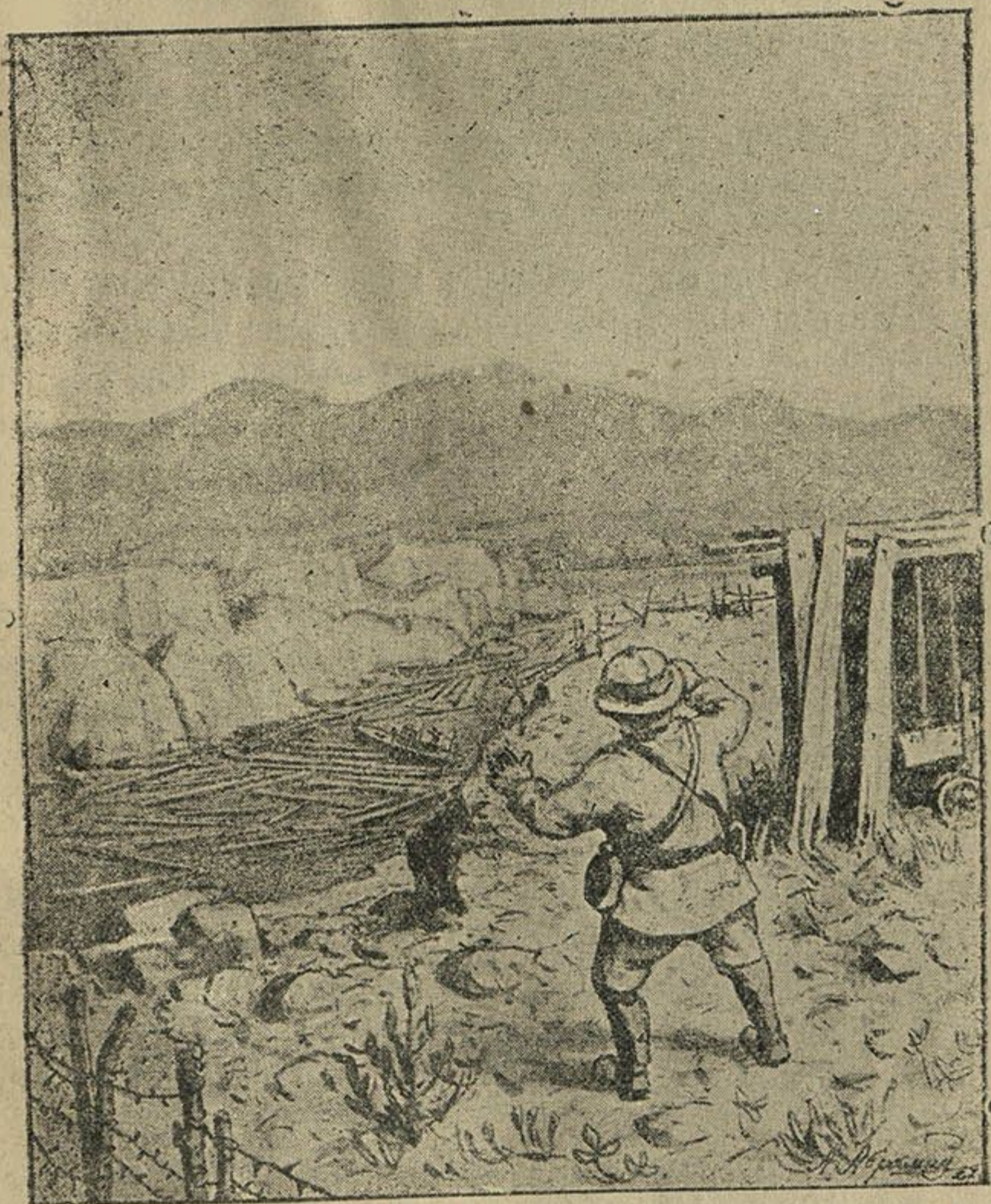
Але Гуд ляжаў хворы і ня мог пусьціць машыну. Сіпаі ўзялі яго пад рукі, падвялі да машыны...

І вось раздаўся грукат! Пад напорам вады грэбля кранулася з месца і пацягнула з сабой катэр. Як шалёныя, панесьліся бяровеньні, грукаючы і штырхаючыся адно аб другое, і сярод іх беспарадны катэр. Ён нёсся, то задам то бокам, і ўрэшце наляцеў на камень...

Брук пачуў, як ён храснуў і разам з тым перавярнуўся на бок, яшчэ адна-другая хвіліна,—і ён зьнік за заваротам...

Тры чалавекі, што засталіся на катэры, ні аб чым больш не маглі думаць, толькі каб не загінуць сярод гэтага пекла. Тым болей, што сіпаі павінны былі яшчэ ратаваць хворага мэханіка.

Калі катэр перавярнуўся на бок, і ў яго палілася вада

катэр нёсся то задам, то бокам і ўрэшце наляцеў на камень.

сіпаі з вялікай цяжкасьцю выцягнулі Гуда і разам з ім змясьціліся на баку.

А калі раптам перад імі апынуліся папуасы, пацярпеўшыя не маглі даць ім аніякага адпору.

Папуасы расьцягалі дрэвы, падцягнулі катэр да берагу і спакойна забралі палоньнікаў.

Брук-жа нічога ня чуў і ня бачыў. Ён застаўся адзін на ўзгорку са сваім кулямётам. Ноч была ціхая і прыгожая, як і раней. Як ні прыглядаўся і ні прыслухоўваўся Брук, ён ня мог заўважыць нічога асаблівага. Усё было спакойна.

І ў сэрцы Брука зацяплілася надзея: а можа гэта быў натуральны выпадак, можа дзікуны тут ня пры чым, можа таварышы вернуцца, а катэр яны падрамантуюць?

Але ноч прайшла—няма. Дзень прайшоў—няма. Значыцца, гэта нарабілі папуасы! Значыцца, цяпер яго чарод. Але ён жывы не аддасца!..

Надыходзіла другая ноч, жудасная ноч... Яе ён чакаў з большым страхам, як тады сьмерці ад папуасаў. Тады, прынамсі, ён бачыў і ведаў, што яму пагражае, а цяпер...

Ён сядзеў адзін высока на ўзгорку, і яму здавалася, што з усіх бакоў на яго глядзяць тысячы вачэй. Горш-жа за ўсё было тое, што сьвятла ён ужо ня меў, бо электрычнасьць атрымоўваў з катэру.

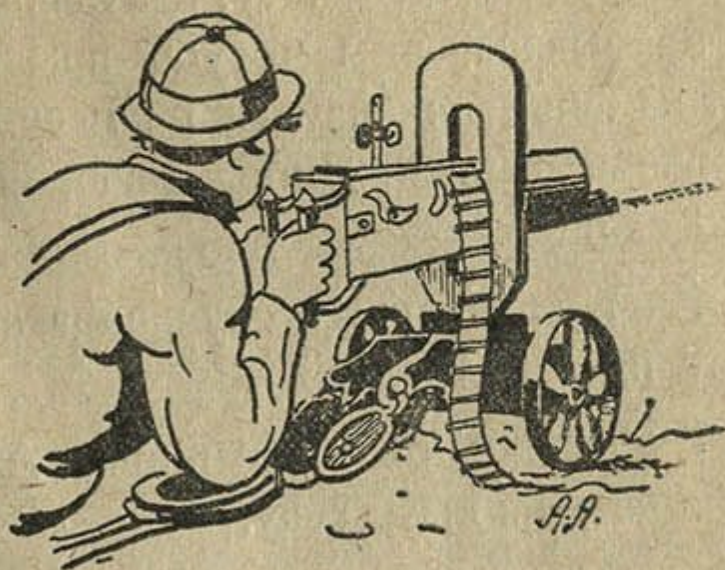
Час-ад-часу яму здавалася, што з гэтага ці з таго боку набліжаюцца, і ён пачынаў страляць наўздагад, каб толькі паказаць, што ён добра сочыць. Напружанасьць усіх яго пачуцьцяў была нязвычайная. Ён не адчуваў ніякай зморанасьці, хоць другую ноч ня спаў і дзень ня еў.

Паўночы прайшло, але ворага ён ня бачыў. Зноў зьявілася надзея. Не, мабыць, гэта не папуасы! Можа ўсё гэта зрабілася само праз сябе? Дзе-небудзь бура паламала

дрэвы на беразе ракі, вась яны і паплылі. Нічога дзіўнага ў гэтым няма. Каб гэта былі дзікуны, яны-б пільнавалі, сачылі і абавязкова зрабілі-б напад у крытычны момант, а цяпер за ўвесь час нідзе аніводнага ня было відаць.

Якраз у гэты момант у паветры нешта засіпела, і ля яго ўпала страла.

Брук застагнаў, быццам яго раніла. Сумненьня няма! Яны тутак, навокала, сочаць за ім, набліжаюцца!.. І зноў пачаў ён сыпаць кулямі ва ўсе бакі.

Хоць-бы скончылася гэтая ноч! Тады ён, прынамсі, бачыў-бы і ведаў, што рабіць.

Але прайшлі, як здавалася Бруку, цэлыя гады, пакуль яна скончылася. Ніякіх зьменаў ня прынёс дзень. Усё было так сама ціха, спакойна і нідзе ані сьледу чалавека. Толькі сам Брук меў інакшы выгляд. Значна схудзелы, з чырвонымі вачыма і нейкім дзікім позіркам, ды дужа белых валасоў на галаве і барадзе.

Што было рабіць? Перш за ўсё трэба пашукаць чаго паесьці, бо ўсе харчы засталіся на катэры. Але як пакінуць кулямёт? Яны-ж пільнуюць! Апрача таго, трэба было і адпачыць, бо столькі часу ён ня спаў, але і гэта небясьпечна.

Пакуль ён разважаў, прагучэў стрэл і над галавой празьвінела куля...

Гэтага толькі не хапала! Брук прыхіліўся да зямлі і пачаў сачыць. Нідзе нікога!..

Ён ужо забыўся і на голад і на сон. Значыцца, цяпер увесь дзень прыдзецца сьцерагчыся. Значыцца, гэтыя людаеды ня толькі забралі катэр і таварышоў, але неяк наўчыліся карыстацца стрэльбай. Гэта ўжо зусім дрэнна. Ці пратрымаецца ён да таго часу, пакуль прыдзе Скотт? Калі нічога ня здарылася, яны могуць прысьці праз 4—5 дзён. Як вытрымаць, ня спаўшы і ня еўшы? Але, кажуць, такія здарэньні бывалі. Добра яшчэ, што ён мог спусьціцца да ракі напіцца.

Ён і цяпер пачаў спускацца, але ледзь толькі ўстаў, як вноў пачалі страляць.

Ён павінен быў спыніцца. Але смага так дапякае!.. Урэшце і ня вытрымаў.

— Што гэта са мной здарылася?—сказаў ён сам сабе:—Ці-ж гэта такая нязвычайная рэч,—кулі? Ці-ж гэта першы раз?

І ён сьмела пайшоў уніз. Пачаліся рэдкія стрэлы, але ён ужо не зварачваў на іх увагі. Напіўся. Потым заўважыў на беразе нейкія аб'едкі ад іх ранейшай яды і з прагаю накінаўся на іх.

Вярнуўшыся наверх, пастраліў крыху ў той бок, адкуль яму здавалася, былі стрэлы. Трохі супакоіўся і адчуў, што зараз засьне.

Але як быць? З аднаго боку—немагчыма-ж пражыць столькі бяз сну, а другога—яго-ж возьмуць тады голымі рукамі.

„Лепш памерці ад кулі, чым так трапіць ім у рукі“, падумаў ён, сеў так, каб відаць было, што ён сядзіць, ня сьпіць і пачаў драмаць.

Ён меркаваў, што такім чынам яны будуць лічыць, што ён сядзіць і пільнуе.

„Дзе там гэтым дзікуном трапіць, калі яны першы раз у сваім жыцці ўжываюць стрэльбу“,—супакоіў ён сам сябе і адразу заснуў.

Але праз некаторы час ён пачуў, што нехта яго штырхануў у плячо. Ускочыў, азірнуўся—здаецца, нікога няма. Паглядзеў на плячо, на руку—кроў. Паранілі!

Плячо пачало балець. Відаць, куля закрнула костку. Кроў лілася цурком.

Доўга ён важдася, каб як-небудзь адной рукой і ротам перавязаць рану.

Неяк перавязаў, але кепска; кроў пайшла цішэй, але на зусім ня спынілася.

Цяпер ён ужо ўбачыў, што нічога ня будзе, што прыдзецца загінуць, і не ад раны, а ад слабасці наогул. Добра было-б самому зрабіць сабе сьмерць, але з кулямёту кулі сабе ў лоб ня пусьціш.

Тымчасам набліжалася ноч, трэцяя страшная ноч...

Пры адной думцы аб ёй Брук адчуваў, што апошнія сілы пакідаюць яго. Зноў сядзець аднаму на ўзгорку, нічога ня бачыць і разам з тым ведаць, што побач у цемры сочаць за табой сотні вачэй, дабіраюцца да цябе, каб зьесьці...

Як толькі пачало цямнецца, Брук ужо пачаў увесць дрыжаць, як ад марозу; зубы яго так ляскаталі, што ён некалькі разоў стрымліваў іх рукой. Напружанасьць была такая, што яму здавалася, нібы ён бачыць і чуе на некалькі кілёметраў навакол, хоць сапраўды нічога ня было відаць нават за некалькі крокаў.

А ў гэтай цемры яны, людаеды... Шмат іх... І, мабыць, блізка, блізка...

Зараз схопяць... зьядуць... Будуць смажыць...

І, заплюшчыўшы вочы, пачаў ён сваёй адной рукой страляць так, нібы тут ваявала цэлае войска.

І вась ён выстральнуў свой апошні патрон...

Зноў упала каля яго страла, але ён маўчаў...

Потым пачуўся на ўзгорку нейкі сьпеў, потым дзікі рогат...

Тады падышлі папуасы і спакойна забралі страціўшага розум містэра Брука...

VII

Эўкаліптавы лес.—Пальмавы ліст.—Сярод гораў.—Конь знойдзены.—Небясьпечная сьцежка.—Няшчасны выпадак.

Чунг-Лі адразу здагадаўся, што яго падазраюць. Файлу не адыходзіў ад яго ні на крок, сачыў за кожным яго рухам. З якой прыемнасцю Чунг-Лі задушыў-бы гэтага праклятага здрадніка сваімі ўласнымі рукамі, бяз ніякай зброі!

На ноч спыніліся ў эўкаліпавым лесе. Высокія дрэвы, некаторыя да 150 мэтраў вышыні, з срэбным лісьцем, расьлі на значнай адлегласьці адно ад другога. Зямля была сухая і пакрытая зялёнай травой. Здавалася, што гэты быў нейкі зачарованы лес, сярод лета пакрыты шэраньню. Але больш за ўсё быў прыемны смольны пах, які вылучае эўкаліптавае лісьце. Недарма ў Эўропе гэтая смала ідзе на дарагія парфумы і нават на лекі.

Паставілі двух вартаўнікоў, якія павінны былі зьмяняцца праз кожныя дзеве гадзіны. З дзесяці чалавек былі звольнены ад варты толькі двое Скотт і Чунг-Лі.

— Пасья начальніка першы чалавек — Чунг-Лі, бо ад яго залежыць уся наша справа, — жартаваў Кандаракі, але Чунг-Лі добра разумеў, што ўсё гэта значыць.

Ён заўважыў, што з вартавымі аб нечым шапталіся, пасья чаго адзін з іх, быццам незнарок, абраў сабе месца якраз там, дзе ляжаў Чунг-Лі. Зразумела, што і Файлу паклаўся ля яго.

Ноч прайшла спакойна.

— Не спадзяваўся я на гэта, — казаў назаўтра Скотт: — Можа весткі, аб пакараньні гэтых Какаду дайшлі сюды, таму ніхто больш і не адважваецца нападаць?

— Можа быць, — сказаў боцман: — але бальш пэўна, што блізка няма вёскі, і нас не заўважылі.

— Ці тут блізка жывуць папуасы? — запытаўся Скотт у Чунг-Лі: — Ты-ж павінен ведаць.

— На гэтым самым месцы я ня быў, — адказаў Чунг-Лі: — але можна сказаць, што сялібы бываюць толькі там, дзе вада, рака ці крыніца, а тут пакуль што ня відаць вады. Апрача таго, наогул сярэдзінныя горы не заселеныя.

Выходзячы з лесу, Чунг-Лі заўважыў на эўкаліптавым дрэве прышпіленую пальмавую лісьціну. Ён азірнуўся, каб ніхто ня ўгледзіў, узяў лісьціну і пачаў разглядзець яе, але ў гэты момант з-за яго пляча высунулася рука Файлу і вырвала ліст.

— Шго, весткі атрымаў? — сказаў ён, злосна ўхмыляючыся.

Чунг-Лі ўздрыгануўся, але зараз-жа спакойна сказаў:

— Што ты? З розуму зышоў, ці што?

Файлу паказаў лісьціну містэру Скотту.

— Вось гэта было прышпілена на дрэве,—сказаў ён:— Чунг-Лі зьняў і пачаў разглядаць. Мне здаецца, гэта зроблена наўмысьля; мусіць, гэта ёсьць ліст да яго.

Маланка бліснула з вачэй Скотта.

— Дурны!—зьявруўся ён да Чунг-Лі:—Ці ты ня ведаеш, што калі з намі што здарыцца, ты першы памрэш?

— Усё гэта я добра ведаю, — спакойна адказаў Чунг-Лі:—Ведаю яшчэ, што мне з вамі лепш варочацца назад, як аднаму, але гэты шалёны сабака гатоў на выдумляць нямаведама чаго, каб толькі нарабіць шкоды.

Файлу і Чунг-Лі зірнулі адзін аднаму ў вочы і абодва зразумелі, што адзін з іх павінен загубіць другога.

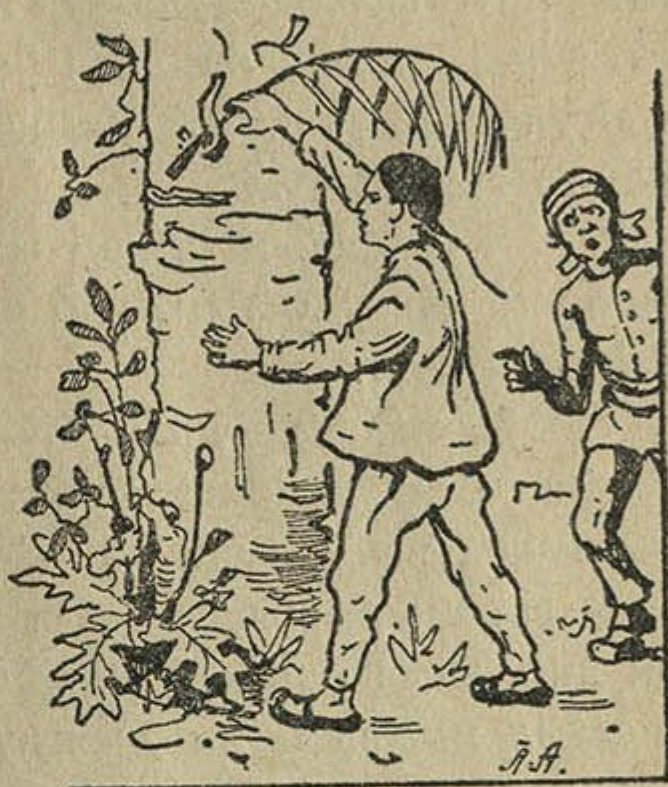
Скотт і Кандаракі пачалі разглядаць лісьціну. Нічога, здаецца, на ёй ня было. У адным кутку нібыта быў прарваны нейкі спэцыяльны кручок, але побач былі і другія дзіркі, зусім ужо выпадковыя, бо лісьціна была нясьвежая.

Паглядзелі адзін на аднаго, потым на Чунг-Лі, ня ведаючы, што думаць.

— Чаму ты зьняў гэтую лісьціну?—запытаўся Скотт. Чунг-Лі паціскаў плячмі.

— Ну, як вам сказаць?—адказаў ён:—Запытайцеся тады, чаму ён, ідучы міма куста, узяў ды адламаў галінку, і вы самі раз трымалі ў руках нейкі лісьцік.

Што можна было сказаць супроць гэтага?

— Ну, памятай-жа,—сказаў Скотт:—мы будзем за табой наглядаць кожную хвіліну, сачыць за кожным тваім крокам.

— Калі ласка,—абыякім тонам адказаў Чунг-Лі:—Мне ўсё роўна.

— Дзіўная рэч,—казаў Кандаракі Скотту, калі яны адышліся далей:—Збоку гледзячы, здаецца, няма ані валасінкі, за якую можна было-б прычапіцца да яго, але наогул усё-ж такі ствараецца такое ўражаньне, нібы ён нешта замысьліў.

— Я галоўным чынам абапіраюся на тое, што ня бачу аніякага сэнсу ў тым, каб яму рабіць нам перашкоды,—сказаў Скотт.

— Паглядзім,—прамовіў Кандаракі.

За лесам ужо пачыналіся прадгор'і. Мясцовасьць, узвышша за ўзвышшам, паступова павышалася і канчалася горамі вышынёю каля трох кілёметраў. Гэтыя горы, як яно звычайна заўсёды бывае, здаваліся так блізка, нібы іх можна было дасягнуць праз некалькі гадзін, але сапраўды на гэта патрэбна было ня меней двух дзён.

— Вунь налева ад тэй гары і ёсьць тое месца, куды нам трэба ісьці,—паказаў рукой Чунг-Лі.

І ўсім зрабілася неяк лягчэй на сэрцы, калі яны, нарэшце, убачылі канец сваёй дарогі.

Праз некалькі гадзін падарожнікі ўжо былі сярод гор. З усіх бакоў уздымаліся яны адна над адной, то паката, то сьцяной. Кругавід звужыўся, ня відаць было нават і галоўных вялікіх гор. Кожны момант падарожнікі знаходзіліся быццам у яме, з якой, здаецца, і выйсьця ніякага ня было.

Але праз некаторы час выхад знаходзіўся, яны ўваходзілі ў другую даліну, і зноў здавалася, што яны зачынены з усіх бакоў. Голая скалы прымалі розны выгляд.

то ўздымаліся, як вежы, то стаялі, як слупы, то сядзелі, як шапка грыба на тонкай ножцы, і, здавалася, вось-вось зваляцца на галаву; у іншых-жа мясцох, здаецца, прыляпіліся збоку, і трэба было толькі дзіву давацца, як гэтыя яны віселі.

Часта, асабліва ў ніжэйшых мясцох, трапляліся скалы, зарослыя хмызьняком і нават дрэвамі. Часам такое дрэва вылазіла з боку, са шчыліны, і трымалася нібы ў паветры. І зноў прыходзілася дзівіцца, як гэтыя яны маглі пускаць свае карэньні ў голяыя каменны.

Спачатку падарожнікі ішлі па шырокай даліне. Пасярэдзіне была рака, якая бурна білася паміж раскіданых каменяў, па берагох—багатая расьліннасьць.

У адным месцы Файлу раптам схіліўся да зямлі, да чагосьці прыгледзеўся і зычна закрычаў:

— Сюды! Сюды!

Усе кінуліся да яго і ўбачылі на зямлі выразны сьлед... каня,—нават падкаванага.

— Зноў конь!—зьдзівіўся Скотт.

— І на гэты раз ужо наперадзе,—азначыў Кандаракі. Зноў пачалася гаворка аб гэтым таемным кані. Зноў пачаліся розныя дапушчэньні.

Толькі Файлу заместа конскага сьледу пільна прыглядаўся да Чунг-Лі. Той азірнуўся, вочы іх сустрэліся,

і, здавалася, бяз ніякіх слоў яны зразумелі адзін аднаго...

— Значыцца, гэты чалавек, ці два,—бо раз, здаецца, мы бачылі двух,—ужо тут,—сказаў Скотт:—Няўжо-ж яны ўвесь час за намі сочаць? Але-ж да гэтага часу нічога дрэннага нам не зрабілі.

— Хацеў-бы я паглядзець,—заўважыў боцман,—як гэта адзін ці два чалавекі паспрабавалі-б нам што-небудзь зрабіць.

— І то праўда,—згадзіўся Скотт. Хутка заўважылі, што сьляды пайшлі ў бакавую далінку. Сказалі аб гэтым Скотту.

— А нам як трэба ісьці?—запытаўся ён у Чунг-Лі.

— Проста,—адказаў той.

— А я думаю,—умяшаўся Файлу:—мы нічога ня страцім, калі заглянема ўбок. Далёка ісьці ня прыдзецца, бо ня дужа тут свабодных месцаў.

— Я таксама лічу, што трэба, нарэшце, высветліць гэтую таемную гісторыю,—падтрымаў Кандаракі.

— Спрабуем,—згадзіўся Скотт,—толькі не надоўга. Ня варта траціць часу на іх, калі яны нас не чапаюць. Пашлі. Наперадзе сіпаі з нарыхтованымі стрэльбамі ў руках, за імі Скотт і боцман, далей Чунг-Лі, а ля яго з аднаго боку Файлу, а з другога—Кандаракі з рэвольвэрамі ў руках.

Чунг-Лі стараўся надаць сабе самы бясклопатны выгляд, але сэрца яго білася так, што ён нават баяўся, каб не пачулі суседзі.

Зрабіўшы некалькі заваротаў, яны сапраўды ўбачылі спутанага каня, які спакойна пасьвіўся сабе на зялёным лужку.

Сьмешна было глядзець, як 10 чалавек, са стрэльбамі рэвольвэрамі, бомбамі; азіраючыся ва ўсе бакі, падкрад-

валіся да каня, пібы да нейкага нязвычайнага страшыдла.

Конь падняў галаву, здзіўлена паглядзеў на войска і троха адскочыў у бок. Падарожнікі атачылі яго, пакрагалі, — звычайны конь і больш нічога. Больш нідзе нікога ня было.

Паглядзелі адзін на аднаго і—расьсьмяяліся.

— Што за чорт такі!—ускрыкнуў боцман:—Што-ж цяпер будзем рабіць з ім?

— Мусіць нічога,—сказаў Скотт:—Узяць з сабой ня можам, бо самім прыдзецца лазіць па скалах. Застацца або пакінуць каго пільнаваць—ня варта. Усё роўна, калі гаспадар не захоча паказацца, дык і не пакажацца.

І сапраўды, нічога іншага не заставалася рабіць. Падзівіліся, пагаварылі і пайшлі назад.

Даліна паступова пачала звужацца. Горы набліжаліся з абодвух бакоў і рабіліся ўсё больш і больш стромкімі. Вось яны ўжо зусім сьціснулі раку, якая пачала біцца, як шалёны конь.

Берагі зьніклі, і ўжо нельга было ісьці наперад.

Скотт азірнуўся на Чунг-Лі.

— Ну, што цяпер будзем рабіць?—запытаўся ён.

— Тут павінна быць сьцежка,—сказаў Чунг-Лі, азіраючыся, і паказаў на адно месца, дзе па каменьнях як-ні-як можна было падняцца ўверх, а там далей, здавалася, можна было прайсьці па беразе.

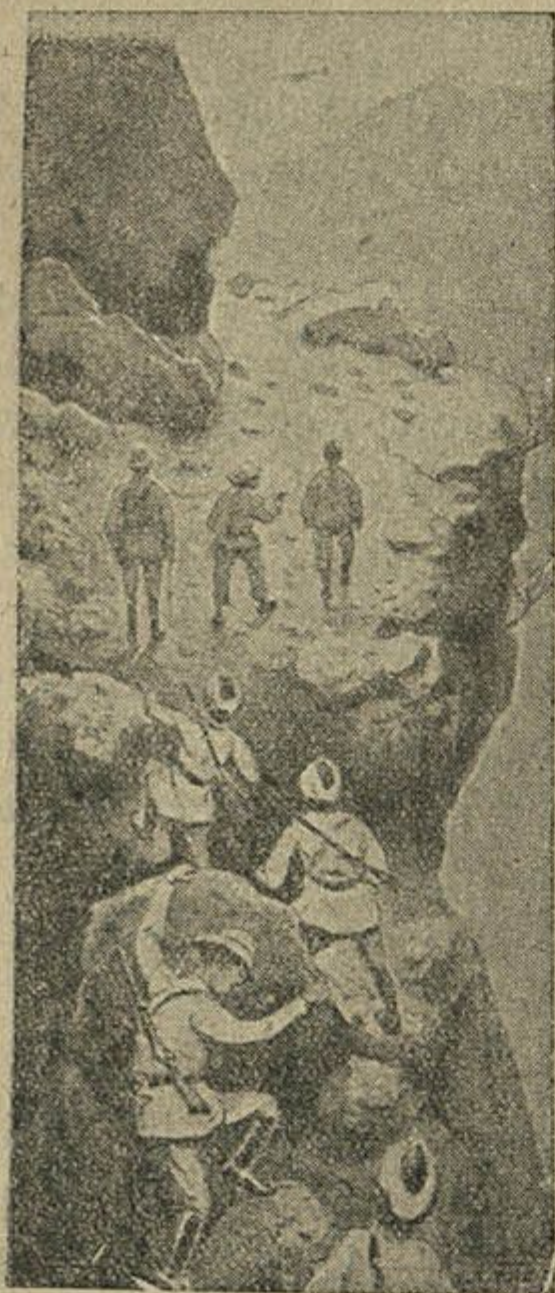
— Ну, вядзі—сказаў Скотт.

— Пачакайце, пачакайце!—крыкнуў Файлу і выразна паглядзеў на Скотта:—Мне здаецца, лепш было б, каб наперадзе ішоў хто-небудзь другі, а Чунг-Лі за ім.

Скотт зразумеў і прапанаваў Файлу, але той сказаў, што і гэта нядобра. Тады наперадзе пайшоў Ханубі, за

ім Чунг-Лі, а за ім ужо Файлу. Далей Скотт, Кандаракі і рэшта атраду.

— Трэба адзначыць, што Файлу добра разьмеркаваў,—ціха сказаў Кандаракі Скотту.

— Занадта добра,—адказаў Скотт:—Калі раней ён ня ўцёк, дык тут няма чаго і думаць.

— Пабачым,—зноў сказаў Кандаракі.

З вялікай цяжкасьцю ўзьлезлі яны наверх і пайшлі па рабры скалы. З левага боку таксама стромка ўздымалася гара, з правага яна абрывалася ў бяздоньне. Ёсьці можна было толькі па вузенькай сьцежачцы, шырынёю з крок, а часам і меней. Рака шумела дзесьці далёка ўнізе. Адзін толькі ня ўдалы рух,—і чалавек паляцеў бы ўніз, дзе ад яго нічога не засталася-б.

Так яны ляпіліся з гадзіну. Ніхто не сказаў аніводнага слова. Кожны быў заняты толькі тым, каб цьвёрда і правільна паставіць нагу. Сьцежка-ж

тым часам блыталася, круцілася, то адыходзіла ад берагу, то зноў набліжалася. У некаторых мясцох з бяздонья вытыркаліся верхавінкі кустоў. Відаць, бок быў заросшы.

І вось прагучэў жудасны, нечалавечы крык! Чунг-Лі сьлізгануўся, узмахнуў рукамі і паляцеў уніз. Зачапіўся

за куст, абарваўся, зноў зачэпіўся: шолах рабіўся ўсё
цішэй і цішэй,—і ўрэшце усё сьціхла...

Падарожнікі стаялі, як скамянелыя. Гэты прадсьмертны
крык заледзяніў іх сэрца; яны баяліся паварушыцца.

Але не пасьпелі яшчэ яны апамятацца, як Файлу неяк
злосна зароў і... таксама паляцеў у бяздоньне. Зноў
затрашчалі кусты і зноў усё сьціхла, толькі гул ракі
даносіўся аднекуль, як з пустой бочкі.

— Гэта-ж... можна розум страціць ад такой жудасьці,—
прамовіў Скотт дрыжачым голасам.

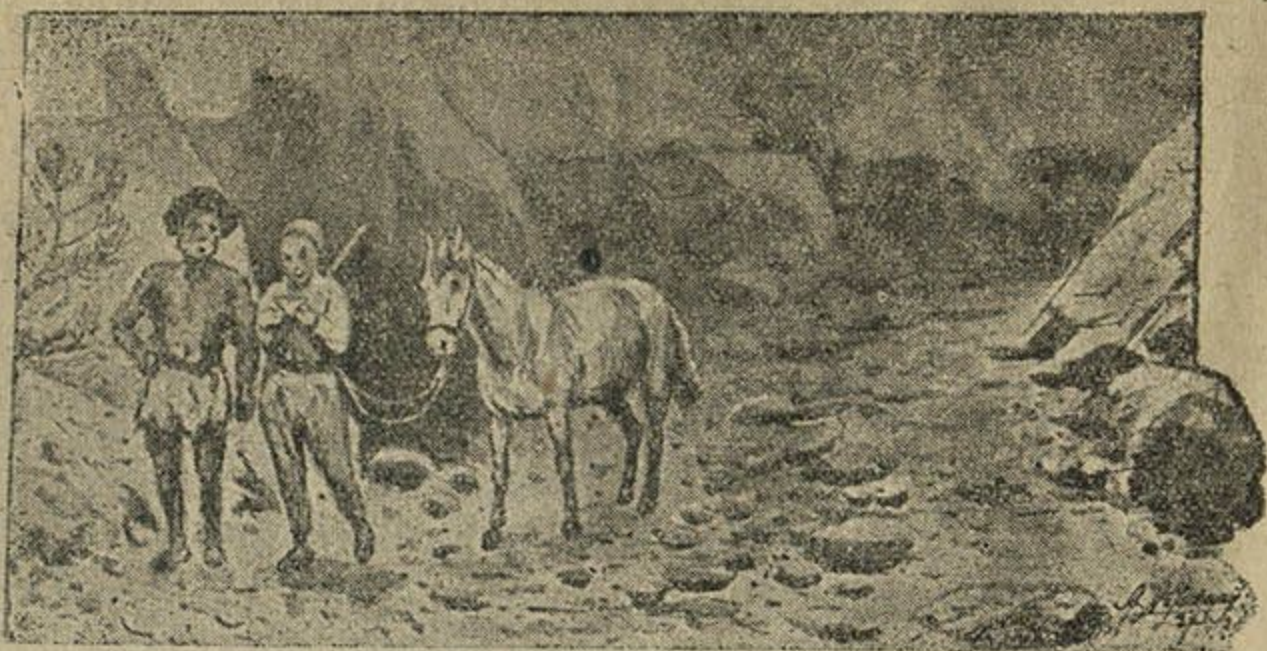
Ніхто нічога не адказаў; усе стаялі моўчкі, з пабя-
леўшымі тварамі. Потым асьцярожна схіліліся, глянулі
ўніз: сьцяна ішла проста ўніз, са шчылін расло шмат
кустоў, ніякага дна ня было відаць, толькі чутно было,
як дзесьці далёкадалёка ўнізе грукатала рака.

— Што-ж цяпер будзем рабіць?—прамовіў Кандаракі.

— Чунг-Лі казаў, што там далей гэта рака прымае
некалькі прытокаў,—сказаў Скотт,—ля гэтых прытокаў
нам і трэба шукаць. Цяпер ужо мы самі знойдзем гэтае
месца. Але якое жудаснае здарэньне!..

І яны ціха і асьцярожна папаўзьлі далей.

VIII

Хунь-Чжы і Качу.—Якяны тут апынул'ся.—Мёртвы хоча загубіць жывога.—Просты канец таемнай гісторыі.

У гэты самы дзень, на некалькі гадзін раней, па гэтай-жа самай даліне праходзілі двое людзей і вялі ў паваду каня.

Адзін з людзей быў чорны, звычайны папуас, высокага росту, дужы. Толькі ён ня меў усіх тых прыкрас, якія носяць дзікуны. Другі быў маленькі жоўты чалавечак, жывы, рухавы, вяртлявы. За плячыма ў яго была стрэльба.

— Ну, паглядзі, Хунь-Чжы, у сваю паперку,—сказаў чорны,—што там сказана?

Хунь-Чжы вынуў паперку, тую, якую напісаў Чунг-Лі тады на катэры, і стаў разглядаць.

— Вось тут сказана,—пачаў ён,—што даліна зусім звузіцца...

— Вось ужо і пачынаецца, а там далей, здаецца, і прайсьці нельга,—паказаў рукою Качу.

— Потым, — разьбіраў Хунь-Чжы, — трэба падняцца налева ўверх і там абысьці па вузенькай сьцежачцы.

— Ну, гэта мы потым разьбярэм, — сказаў ён, хаваючы паперку, — а цяпер трэба будзе схаваць каня, бо далей з ім не прайсьці.

І яны завялі яго ў тую далінку, якую мы ўжо ведаем.

Потым пайшлі далей: дайшлі да таго месца, дзе трэба было падымацца, папаўзьлі па таму самаму краю, дзе потым зваліся Чунг-Лі і Файлу, і праз некаторы час зноў спусьціліся ўніз да ракі.

Тут ужо быў бераг, па якому можна было ісьці.

Хунь-Чжы зноў паглядзеў у паперку.

— Цяпер, — сказаў ён, — трэба адыйсьціся крыху назад, да таго месца, дзе бакі зарасьлі кустамі і дзе над галавой будзе выступ. Там, кажа, ці чакаць яго, ці ён будзе чакаць, калі раней прыдзе.

Хутка яны сапраўды ўбачылі, што сьцяна з правага боку была больш заросшая, і пасярэдзіне вытыркаўся выступ нібы балькон, а далей сьцяна зноў уздымалася ўверх, дзе ўжо ледзь значна віднелася блакітная істужка неба.

Яны прыселі пад гэтымі скаламі, як пад страхой, дасталі з торбы смажанага казуаравага мяса, закусілі, напіліся з ракі, якая тут-жа шумела ля ног.

— Значыцца, сёньня яны павінны быць тутака, — пачаў Качу: — але чаго нам трэба было цягнуцца аж сюды? Ці-ж да гэтага ніяк нельга было вызваліць Чунг-Лі?

— Не забывайся, што яго пільнуюць так, што ён і кроку ступіць ня можа, асабліва гэты пракляты Файлу, за якім я гатоў гнацца аж да самага пекла, каб толькі зьнішчыць яго.

— І я таксама, — дадаў Качу, бліснуўшы вачыма.

— Але самае галоўнае, — казаў далай Хунь-Чжы, — аб чым казаў і сам Чунг-Лі, гэта тое, што нам і бяз гэтага трэба было наведацца сюды. Ён-жа ж тут ведае, дзе можна знайсці золата. Ад гэтага адмаўляцца нам ня варта.

Пакуль яны тут чакаюць ды гутараць, мы азнаёмімся, што было з імі да гэтага часу.

Уцёкшы з плянтацыі, Хунь-Чжы і Качу пайшлі спачатку ўздоўж берагу мора і праз дзень падышлі да другой суседняй станцыі.

Ім трэба было здабыць чаго-небудзь спажыўнага. Туляючыся навакол станцыі, яны ўбачылі там некалькі коняў, і ім прышла да галавы думка ўкрасьці каня.

Дзеля таго, што папуасы ня ведаюць коняў і нават баяцца іх, ніхто з далёкіх на іх ня квапіцца, а з бліжэйшых няма каму было красьці, бо з такой рэччу, як конь, тут схвацца было таксама трудна, як у нас, напрыклад, са сланём.

Усё гэта спрыяла нашым уцекачом выканаць свой плян.

І вось яны са сваім крадзеным канём накіраваліся ўнутр краіны. Хунь-Чжы меў намер дабрацца да голяндзкай часткі Новай Гвінэі, далей ад ангельцаў, а там ужо глядзець, што будзе.

Для Качу было ўсё роўна, куды ні йсьці, і ён не разлучаўся з Хунь-Чжы.

Горш за ўсё было здабываць сабе харчы, бо сябры, апрача нажа, ня мелі аніякай зброі. Але тут дапамог конь. Яны ганяліся за казуарам, пакуль той ня зморыцца, і дабівалі яго дубінай. Таксама палявалі і на кэнгураў.

Калі-ж яны сустрэліся з дзікунамі, дык тут была другая бяда: папуасы так палохаліся нязвычайнага зьвера, што ўцякалі са ўсіх ног, і пры ўсім жаданьні нельга было ўвайсьці з імі ў зносіны.

Праз некалькі дзён наблізіліся яны да ракі Фляй тут пачулі, што па рацэ тарахціць мотор. Зразумела, што гэта маглі быць толькі белыя.

Але хто? Чаму? Ці ня Скотт паслаў за імі ўдагон? Схаваўшы каня, яны падпільнавалі катэр і пазналі ня толькі сваіх гаспадароў і іх слуг, але і Чунг-Лі! Хунь-Чжы нават вачом сваім ня верыў. Якім чынам? Адкуль? Куды?

З таго часу яны сталі сачыць, каб як-небудзь увайсці ў зносіны з Чунг-Лі. Прайшло некалькі дзён, пакуль гэта ім удалося.

Будучы раз наперадзе,—а гэта яны маглі лёгка зрабіць, бо ехалі напрасьцень,—яны заўважылі на рацэ выспу і падлічылі, што катэр будзе тут увечары і напэўна прыстане, каб пераначаваць.

Так яно і адбылося.

Хунь-Чжы застаўся з канём, а Качу перабраўся на выспу і схаваўся на дрэве. Уначы ён спусьціўся да Чунг-Лі і перагаварыў з ім. Тут яны ўмовіліся, што рабіць далей. Тут Качу і стрэльбу атрымаў.

Значыцца, Файлу не памыляўся, калі казаў пра цень...

Пасьля таго абодва таварышы ўвесь час ішлі ззаду, пакуль не атрымалі ад Чунг-Лі ліст, які ён прышпіліў да дрэва. Такім-жа спосабам яны далі яму „адказ“, ад якога ледзь не страслася бяда.

Аднаго кітайскага знака на лісьціне было досыць, каб Чунг-Лі мог зразумець, што ўсё ідзе добра.

І вось цяпер яны чакалі самага Чунг-Лі, які, відаць, спадзяваўся тут уцячы.

— Нядобра так сядзець і чакаць,—казаў Качу:—Можа ён сам ня здолее вырвацца; можа яму патрэбна будзе дапамога?

— І я сам так думаю,—сказаў Хунь-Чжы,—але, мабыць, ён лепш ведае, што і як трэба рабіць.

У гэты момант над іх галавой пачуліся нейкія крыкі. Яны ўскочылі, быццам іх зьмяя ўкусіла, і паднялі галовы ўверх.

На пляцку, сашчапіўшыся, качаліся два чалавекі. Адразу відаць было, што барацьба ідзе на сьмерць. Адзін быў вялікшы і дужэйшы, але другі відаць, спрытнейшы.

Сябры адразу пазналі Чунг-Лі і Файлу.

Хунь-Чжы ўхапіўся за стрэльбу, але няма чаго было і думаць трапіць якраз у Файлу: яны круціліся і мяняліся месцамі кожны момант. Ужо некалькі разоў Файлу быў наверх, але кожны раз спрытны Чунг-Лі выкручваўся.

І разам з гэтым абодва няўхільна пасоўваліся да краю... Кожны момант яны абодва маглі паляцець у бяздоньне...

Хунь-Чжы ўсё цэліўся, а Качу тымчасам пробаваў узьлесці наверх. Але не пасьпеў ён прыстасавацца, як ахнуў ад новага зьявішча.

Чунг-Лі лежачы пад сподам, неяк пасьпеў ухапіцца рукамі за куст, і, напружыўшы ўсе сілы, так штурхануў Файлу нагамі, што той паляцеў уніз, але затрымаўся за нагу Чунг-Лі.

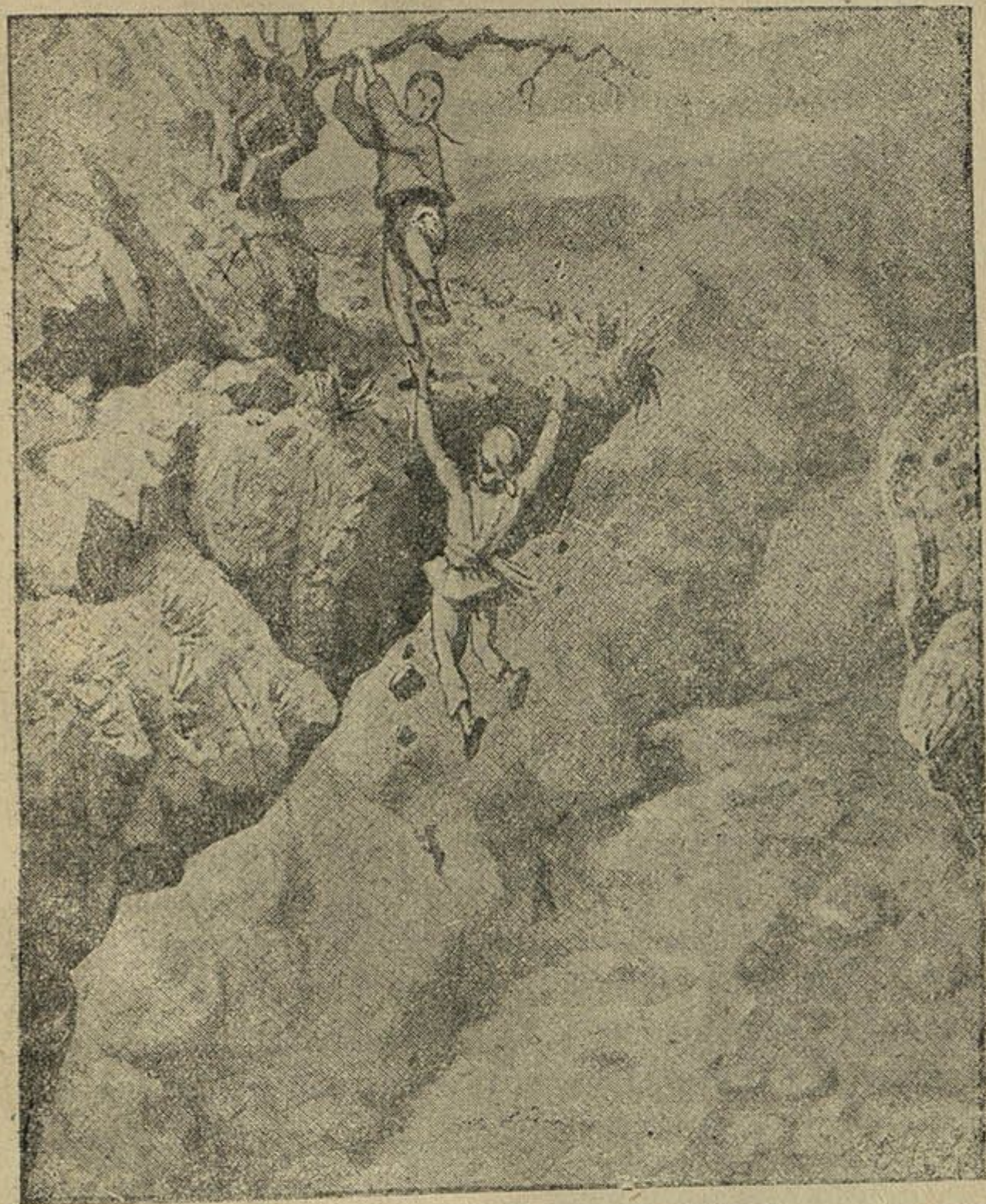
Настаў самы жудасны момант. Файлу хістаўся ў паветры, стараючыся абаперціся дзе-небудзь нагамі; Чунг-Лі біў яго другою нагою, але дарэмна. Абудва яны трымаліся толькі за невялічкі куст, які ўжо пачынаў трашчаць.

Усё гэта адбылося значна хутчэй, як мы тутака апісваем.

— Трымайся, Чунг-Лі,—мы тут!—крыкнуў Хунь-Чжы і стрэльнуў.

Файлу задрыгаў нагамі, але не выпускаў з рук нагў Чунг-Лі. Відаць, што куля толькі параніла яго.

Раздаўся другі стрэл. Файлу зароў дзікім голасам, амаль што перастаў варушыцца, але нагі ўсё-ж такі не выпускаў з рук. Куст тымчасам яшчэ больш пачаў трашчаць.

Абодва яны трымаліся толькі за невялічкі куст, які ўжо пачынаў трашчаць.

Магло здарыцца нешта зусім недарэчнае: мёртвы мог вагубіць живога!

Новы стрэл,—і тады толькі пальцы пачалі расшчапляцца. Яшчэ раз штырхануў нагой Чунг-Лі,—і Файлу, як мех, грукнуўся ўніз.

— Вось дзе знайшоў сьмерць сабака!—злосна і радасна сказаў Хунь-Чжы і штырхануў труп нагою.

— Ці зможаш зьлезьці?—крыкнуў Качу да Чунг-Лі.

— Магу, зараз,—адказаў той зьверху ледзь чутным голасам.

З вялікай труднасьцю зьлез Чунг-Лі. Увесь ён быў абшарпаны; кроў была на твары, на руках, на грудзёх і сьпіне, але ніякага значнага калецтва, на шчасьце, ня было. Калі ён памыўся і асьвяжыўся ў халоднай вадзе, тады ўжо зусім зрабіўся бадзёрым.

— Як жа-ж усё гэта здарылася?—перш за ўсё запыталіся яго.

— Калі я раней блукаўся ў гэтых мясцох,—пачаў расказваць Чунг-Лі,—мне раз здарылася спусьціцца ўніз у гэтым самым месцы. Паміж іншым, тут я знайшоў і самы вялікі кавалак золата. Ну дык вось, калі я вам пісаў ліст, я і прыпомніў гэта месца. Пасьля таго, як мяне сталі асабліва пільнаваць, я ўбачыў, што ўцячы будзе нялёгка, бадай што немагчыма, асабліва дзякуючы гэтаму сабаку,—штырхануў ён нагой мерцьвяка,—тады я надумаўся ўцячы тут. І вось, калі мы шлі па сьцежцы, я нібы зьнянацку, з дзікім прадсьмертным крыкам зваліўся ў бяздоньне. Паступова трымаючыся за кусты, я спусьціўся ўніз і ўжо зьбіраўся быў спакойна злазіць далей, як бацьця ляціць за мной гэты падлюга. Ён, пракляты, сьцяміў, што гэта было наўмысьля і нават рызыкнуў сваім жыцьцём, каб толькі перашкодзіць мне.

— І добра зрабіў,—дадаў Хунь-Чжы:—прынамсі нам ня трэба цяпер клапаціцца, каб знішчыць гэтага гада. Сабаку сабачая сьмерць.

— Але застаюцца яшчэ другія,—многозначна сказаў Качу.

— Праўда, ёсьць яшчэ Брук, якога таксама трэба было-б знішчыць,—сказаў Чунг-Лі,—але яго тут няма: ён застаўся абараняць катэр.

— Я гатоў ісьці на канец сьвету,—ускрыкнуў Хунь-Чжы—каб толькі забіць зьвера! Ён нават горш за Файлу.

— Праўда,—згадзіўся Чунг-Лі:—я таксама хацеў-бы, але ён далёка.

— І гэтых добра было-б перастрэляць,—зноў сказаў Качу. Чунг-Лі засьмяяўся.

— Ты відаць гатоў усіх перастрэляць,—сказаў ён,—але можа здарыцца, што і цябе падстрэляць.

— Ну, цяпер, тут дзе-небудзь з-за камня, ці з вышыні лёгка было-б застрэліць каго-небудзь з іх,—ня спыняўся Качу.

— Не, брат, гэта не гадзіцца,—сказаў Чунг-Лі:—Ня гожа нам гэтым займацца. Усіх нялюбых людзей не перастрэляеш. Ды і карысьці з гэтага ня будзе: усё роўна знойдуцца другія такія самыя. Досыць будзе, калі нам удалася знішчыць самых шкодных.

Але Качу ніяк не хацеў гэтага зразумець. Так лёгка, проста і, галоўнае, бескаранна можна было застрэліць некалькі ворагаў, а тут чагосьці шкадуюць іх!

Хунь-Чжы таксама згаджаўся з братам.

— Я ад усяго сэрца жадаю ім усім загінуць тут,—казаў ён,—але займацца гэтым ня хочу. І нядобра, і ня варта.

Дзень тымчасам кончыўся. Праўда, там наверху было яшчэ сьветла, верхавіны гор яшчэ зьзялі на сонцы, але тут унізе быў ужо змрок. І ўдзень і ўночы аднолькава

ціха і бязьлюдна было тут; толькі рака бязупынна шумела ў цішыні.

— Трэба кінуць гэтую падлу, каб не сьмярдзела,— сказаў Качу, узяў за ногі Файлу, і павалок яго ў раку.

Мярцьвяк паскакаў па бурных хвалях, як жывы, стукнуўся некалькі разоў аб каменны—і зьнік.

Недалёка знайшлі яны прытульны куток пад скалою і спакойна пераначавалі.

Назаўтра Чунг-Лі павёў іх шукаць золата ў другое месца.

IX

Залатая трасца.—Жывы мярцьвяк.—Небясьпека для аўторытэту Ангельшчыны.—Уцекачы ў пастцы.—Таёмнае зьнікненьне.—
Каму радасьць—каму гора.

Экспэдыцыя Скотта начавала за некалькі кілёметраў вышэй па рацэ. Зранку яна таксама выправілася шукаць золата.

Некалькі разоў яны рабілі спробу пяску. Бралі некалькі жменяў, прамывалі і прыглядаліся, ці няма якіх-небудзь адзнакаў золата. Пасьля некалькіх разоў яны, нарэшце, заўважылі некалькі жоўтых макавінак.

Гата сьведчыла, што ў гэтых мясцох сапраўды ёсьць золата. Але каб здабыць яго, трэба было-б організаваць тут цэлае прадпрыемства, сталае, з сотнямі рабочых, з машынамі, якія-б прамывалі сотні тон пяску ў дзень. Так яно звычайна і робіцца ўсюды, і калі тона пяску дае 5-6 грам золата, прадпрыемства лічыцца прыбытковым.

Але побач з гэтым сустракаюцца самародкі, кавалкі чыстага золата, вагаю часам па некалькі сот грам, нават да васьмі кілёграмаў.

Вось за гэтымі самародкамі і гоняцца людзі, як шалёныя.

Ледзь толькі разьлятуцца чуткі, што ў якой-небудзь мясцовасьці знайшлі самародкі, дык туды пачынаюць збірацца людзі, часам з усіх канцоў сьвету. Трацяць апошнюю сваю маёмасьць, навывперадкі пручь адзін за адным, каб толькі першаму зьявіцца ў такі куток, дзе яшчэ ніхто ня быў.

Колькі сварак, забойстваў і ўсялякіх злачынстваў звычайна адбываецца ў такіх „залатых старонках“! Усяму сьвету знаёмая так званая „залатая трасца“, прага да лёгкага багацьця. І сапраўды, гэта пачуцьцё падобна да хваробы. Той, хто захварэў гэтаю залатою трасцаю, ня сьпіць, ня есьць, усё на сьвеце забывае, усё афяруе, траціць сьвядомасьць, і толькі думае аб адным, як-бы знайсьці вялізны самародак.

І гэтая хвароба распаўсюджваецца ня горш за другія хваробы. Якому-небудзь шчасліўцу пашанцавала знайсьці такі самародак. Слава аб ім разносіцца далёка навокал. Усе аб гэтым ведаюць, усе яго бачаць і кожны думае: а чаму-ж і мне ня можа пашанцаваць? І пачынаецца гэтая залатая трасца.

Сотні, тысячы людзей кідаюцца шукаць,—і вось сярод гэтых тысяч зноў аднаму пашанцавала. Зноў слава ідзе, зноў усе бачаць толькі яго, і ізноў тысячы людзей бягуць.

А аб тых тысячах, якім ня ўдалася знайсьці, ніхто і ня думае, ніхто іх ня лічыць.

Ёсьць такія дзівакі, якія дзiesiąткі год, амаль што ня ўсё сваё жыцьцё шукаюць самародкі, і ўсё спадзяюцца знайсьці.

Так праславіліся на ўвесь сьвет Аўстралія, Паўднёвая Афрыка, Каліфорнія і Аляска (мясцовасьць Клёндак) у Амэрыцы і часткай наш Сібір.

Зусім нядаўна гэтая жоўтая трасца зьявілася ў нас па р. Амуры і прынесла шмат шкоды насельніцтву. Шмат „захварэўшых“ людзей страцілі, што мелі.

Зразумела, што ў такіх выпадках больш за ўсіх,— можна сказаць, выключна,— можа спадзявацца на посьпех толькі той, хто першы зьявіўся ў невядомы куток.

І вось з гэтага боку нашыя падарожнікі мелі шчасьце. Ня лічачы Чунг-Лі, які, зразумела, ня мог усё дасьледваць, у гэтых мясцох яшчэ ніхто ня быў. Значыцца, можна было спадзявацца на самародкі.

Скотт яшчэ раней папярэдзіў сваіх таварышоў, дзеля чаго яны едуць; растлумачыў, што большую частку павінен будзе ён атрымаць, бо абсталяваньне экспэдыцыі каштуе грошы, што без яго яны ўсё роўна не маглі б паехаць, але наогул кожны атрымае ў залежнасьці ад сваёй здабычы.

Зярняткі золата, якія яны ўбачылі, як мікробы, заразілі ўсіх залатою трасцаю. Усім здавалася, што вось-вось яны знойдуць шмат золата. Пры гэтым кожны думаў яшчэ, што ён схавает для сябе асабіста добры кавалак.

Яны забыліся і аб ежы, бязупынна капаліся ў пяску, і каменянях.

І вось аднекуль зьверху яны пачулі голас:

— Памажы божа! Ці многа золата ўжо знайшлі?

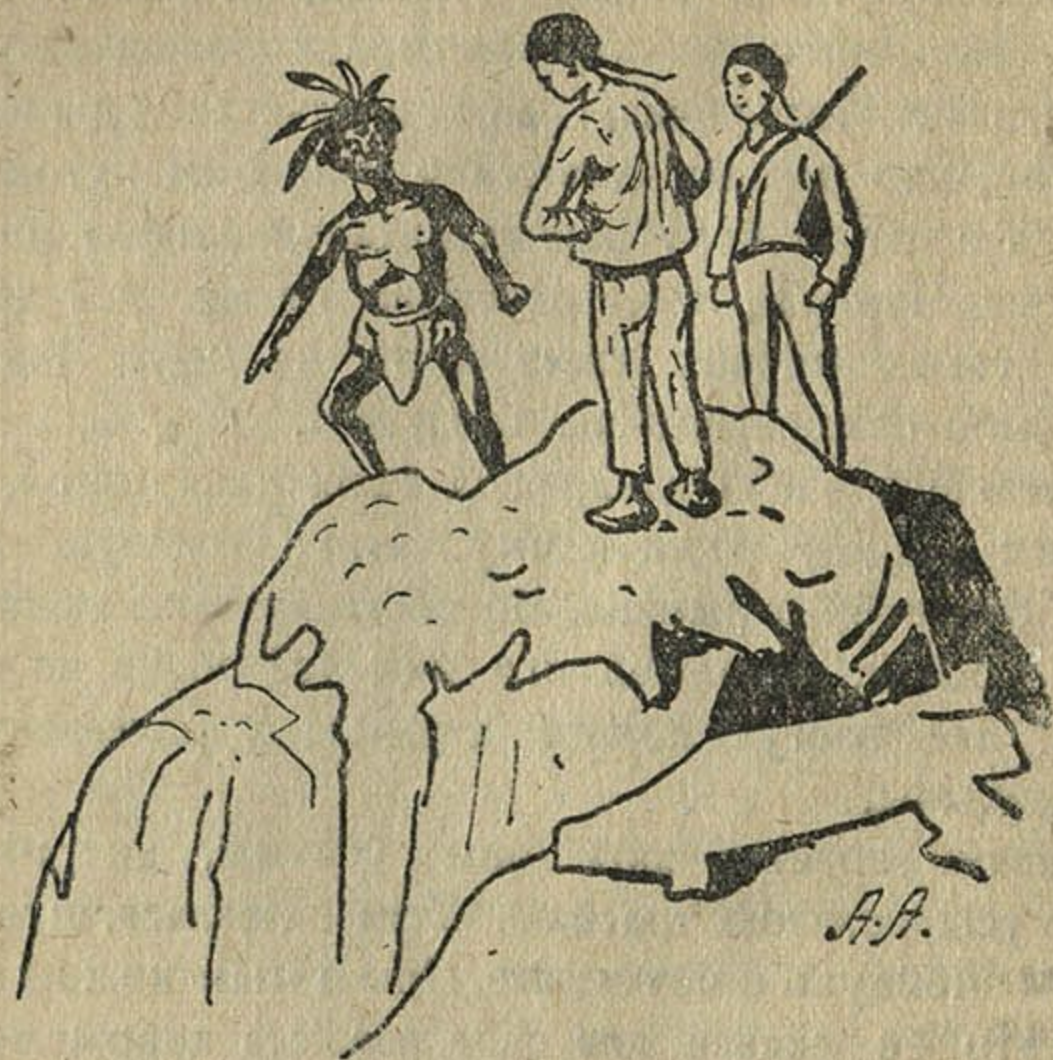
Усе адразу азірнуліся і бачаць—высока на скале стаіць Чунг-Лі, а за ім выглядаюць яшчэ два нейкіх чалавекі.

— Чунг-Лі?—вырвалася з грудзей.

— Ты жывы?—запытаўся Скотт.

— Лічэце, як хочаце!—сьмяючыся, адказаў Чунг-Лі.

- А хто там яшчэ з табой?—зноў спытаўся Скотт.
 — Гэта мой брат Хунь-Чжы, а гэта наш сябра Качу,—
 паказаў Чунг-Лі.
 — Хто гэта такія?—звярнуўся Скот да Кандаракі,
 бо сам ён, зразумела, ня ведаў усіх сваіх рабочых.

- Гэта тыя два рабочыя, якія ўцяклі нядаўна, перад
 нашым ад'ездам,—растлумачыў Кандаракі.
 — А Файлу дзе?
 — Ён палічыў за лепшае застацца тут назаўсёды.
 Кланяўся вам,—здзекваўся Чунг-Лі.
 — Ах, падлюгі!—закрычаў Скотт:—вы забілі яго!
 Вы наўмысьля падрыхтавалі ўсю гэтую справу!
 І ён ухаліўся за стрэльбу. Але другія яшчэ раней
 пачалі страляць.

Вядома трое таварышоў добра ведалі, што іх гутарка скончыцца такім чынам, і падрыхтаваліся ў належны момант схвацца за каменьямі.

— Шкода, што мы маем адну стрэльбу на трох, і нам не хапае куль, а то мы таксама адказалі-б вам!—даляцеў голас Чунг-Лі і ўсе трое зьніклі.

— Злавіць іх! Забіць!—крычаў Скотт, не памятаючы, што кажа.

Але аб гэтым няма чаго было і думаць.

— Ды вось яно што?—сказаў Скотт, крыху супакоіўшыся.—Вось дзе сакрэт? І з канём, і з упадам у бяздоньне, і нават з пальмавай лісьцінай і ўсё іншае. Вось як яны нас ашукалі!

— Я-ж казаў, што нешта такое ёсьць,—сказаў Кандаракі.

— Так. Лішні раз павінен пераканацца, што вы заўсёды праўду кажаце. Але-ж вы і самі не маглі сказаць нічога пэўнага,—прамовіў Скотт.

— Я нюхам чуў,—адказаў Кандаракі.

Пачалі радзіцца, што далей рабіць. Меліся дзьве задачы: або ісьці шукаць гэтых зляынцаў, каб пакараць іх, або займацца сваёй справай. Кандаракі і ўсе іншыя дэводзілі, што ганяцца і знайсці іх у незнаёмых горах немагчыма. У кожны момант яны з-за якой-небудзь скалы могуць падстрэліць.

Скотт таксама разумеў, што яно так і ёсьць, але адна толькі думка аб тым, што над ім, ангельцам, гаспадаром, пасьмяяліся гэтыя нявольнікі, адна гэтая думка прыводзіла яго ў лютасьць. Ад гэтага-ж можа пацярпець аўторытэт ангельскае дзяржавы! Якія-ж гутаркі пойдучь тады сярод усіх гэтых падуладных людзей? Усе павінны ведаць, што аніякае злачынства супроць ангельцаў ня можа застацца непакараным. Недарма-ж яны так пакаралі Какаду.

Але як гэта зрабіць, асабліва супроць жадання ўсіх удзельнікаў, з якімі тут усё-ж такі трэба было лічыцца?

Скотт тады пачаў даводзіць, што без Чунг-Лі яны ня знойдуць золата. Што хаця-ж і мала надзеі злавіць яго, але спрабаваць варта. Для гэтага трэба паслаць двух чалавек, каб прасачылі за ім услед, а яны самі тымчасам могуць тут застацца.

З гэтай прапановай згадзіліся, і паслалі двух сіпаяў. Ём трэба было зараз-жа падняцца да таго месца, дзе стаялі гэтыя злачынцы, і адтуль пайсьці па іх слядох.

Сіпаі пайшлі. З розных бакоў яны падыходзілі да сьцяны, каб знайсці якое-небудзь месца, дзе можна было-б узлезьці.

З вялікімі ўсілкамі, кожны момант рызыкуючы зваліцца, палезьлі яны ўверх. Зьнізу з жахам сачылі за кожным іхнім рухам. Вось пярэдні ўжо дабраўся да краю, ля таго каменя, дзе стаялі тыя, вось сіпай высунуўся напалову.

Але тут перад усімі пачало адбывацца нешта зусім незразумелае!..

Сіпай, ледзь трымаючыся адной рукой другою з вялікай труднасьцю зняў з пляча стрэльбу і працягнуў яе наперад. Потым таксама зняў сумку з патронамі і таксама паклаў.

А сам хутчэй назад!..

— Чаго ты? Куды?—запытаўся яго таварыш.

— Злазь хутчэй, потым скажу!—адказаў той, і абодва хуценька спусьціліся ўніз.

Ханубі, разьюшаны, першы кінуўся да іх. За ім усе іншыя.

— Што? Што гэта значыць?—недаўменна пыталіся з усіх бакоў.

А справа была досыць простая.

Як толькі падняўся першы сіпай, ён убачыў перад самым сваім носам рулю стрэльбы, і Чунг-Лі, які сядзеў за каменем, ціха, але выразна прашаптаў:

— Стой! Не варушыся, бо зараз пушчу кулю ў лоб!

Сіпаю нічога не заставалася рабіць, як толькі слушацца.

— Здымай стрэльбу і кладзі яе сюды!—загадаў Чунг-Лі.

Сіпай зьняў. Потым таксама аддаў патроны.

— Цяпер лезь назад і дзякуй, што я табе дарую жыцьцё,—сказаў Чунг-Лі, прымаючы зброю.

Як ні было раззлаваўшыся начальства, але, выслушаўшы апавяданьне сіпая, не магло не згадзіцца, што ён быў невінаваты. Ніхто на яго месцы ня мог бы зрабіць інакш.

Ці трэба казаць, як адчувалі сябе Скотт і яго таварышы?

Героі-ж нашыя наўмысьля не паказваліся і толькі цешыліся, асьцярожна выглядаючы з-за скалы.

Потым усталі, і Чунг-Лі сказаў:

— Дзякуем за стрэльбу, бо яна нам вельмі патрэбна! Жадаем вам знайсці вагон золата! Бывайце здаровы!

І ўжо на гэты раз зусім пайшлі.

Скотт, як ангелец, ня мог так пакінуць справу. Нездарма ангельцы лічацца самай упартай нацыяй.

— Мы пойдзем за імі!—цвёрда сказаў ён:—Нам лягчэй будзе знайсці іх, як самародак. А калі знойдзем іх, тады будзем ведаць, дзе золата. Значыцца, нам простая выгада пачаць з іх.

Практыка ўжо паказала ім усім, што ня так лёгка і проста знайсці золата. Можа ім адным прыдзецца блукацца шмат дзён. А калі знойдуць гэгага Чунг-Лі, тады

прымусяць яго паказаць месца, а потым... потым можна будзе і разьлічыцца з ім.

І яны пайшлі ў той бок, куды накіраваліся тры таварышы.

Атрад перабіраўся праз горы, спускаўся ў даліны, заглядваў у кожную цясьніну, у кожны куток, прыслухоўваўся, выгледжваў праз бінокль. Адначасова не забываліся і пакапацца ў пяску, сярод каменяў.

Нарэшце, такое цяжкае вандраваньне зусім змарыла іх. А паўдня яны прыпыніліся адпачыць і нават заснулі.

Вакол горных верхавін тымчасам зьбіраліся хмары. Сонца то хавалася за імі, то зноў выглядала.

Трэба зазначыць, што на горах, асабліва на тых, якія знаходзяцца пад роўнікам, у самыя гарачыя часіны дня заўсёды складаюцца воблакі. Прычына ў тым, што тады зьнізу ўздымаецца шмат пары, якая і ахалоджваецца ўверсе, на горах. Пасьля паўдня воблакі яшчэ больш згущаюцца, і звычайна адбываецца навальніца. Уначы і зранку бывае ясна, але а 10 гадзіне ізноў пачынаюць зьяўляцца воблакі і г. д.

Зразумела, могуць быць дні, нават тыдні, і без дажджу, але агульны закон наглядаецца, асабліва „ўзімку“, якою лічыцца тут дажджысты час году.

Усе яшчэ спалі, калі боцман Стэ́рк прагнуўся. І праз некалькі хвілін яго вострыя вочы ўбачылі, што на версе, з боку, прабіраюцца тры чалавекі.

Ён разбудзіў Скотта, потым прагнуліся другія, і ўсе ціханька сталі сачыць за імі.

— Хадзем! — закамандаваў Скотт, і ўсе сталі красьціся ў той бок.

Пакуль яны падняліся ўверх, фігуры зьніклі. Прысьледвальнікі парасхадзіліся ва ўсе бакі і пачалі шукаць. Праз некаторы час Ханубі пачаў рабіць рукамі знакі. Усе ась-

цярожна, бяз шуму, пачалі зьбірацца да яго. Хаваючыся за каменямі, глянулі наперад і ўбачылі ўцекачоў, якія старанна капаліся ля рачулкі, ня думаючы аб небясьпецы.

Вось яно дзе, тое залатое месца!

Гэтая рачулка улівалася не ў галоўную раку, але ў яе прытоку. Цякла яна не сярод скал, а па роўнаму ўзвышшу, у якім яна прамыла сабе глыбокае рэчышча. Відаць было, што гэтае ўзвышша складалася ня з горных парод, а з старадаўніх наносаў. Значыцца, рачулка ўжо сама прамыла шмат пяску. Колькі ж там павінна быць золата!

З таго месца, дзе стаялі гледачы, цясьніна відаць была ўся, да канца. Бакі яе, з пачатку да канца, былі зусім стромкія і вельмі высокія. Такія цясьніны, або рэчышчы, сустракаюцца нэрэдка і называюцца „кань ёнамі“ *).

Там, дзе цясьніна пачыналася, быў вадаспад: рачулка падала проста ўніз са сьцяны, вышынёю мэтраў 20—30.

— Яны ўжо злоўлены!—радасна сказаў Ханубі.

Гэта відаць было адразу. Абы толькі яны ўвайшлі у цясьніну,—ўцекачом ужо няма куды было-б дзецца. Па бакох ні ў якім разе нельга было ўзьлезьці, а на тую сьцяну, адкуль падаў вадаспад,—тым болей. Значыцца, адным махам яны маглі захапіць і ўцекачоў і золата.

Адзін толькі выхад быў з гэтай пасткі, і да гэтага выхаду сталі красьціся прасьледваўцы.

Трое таварышоў сапраўды знайшлі шмат самародкаў. Выгляд золата захапіў іх таксама, як і ўсіх другіх грэшных людзей, і яны нават забыліся, што ім нешта можа пагражаць.

*) Вядомыя ўсяму сьвету каньёны знаходзяцца па рацэ Колёрадо ў Паўночнай Амэрыцы. Там, каб чалавек захацеў палавіць „з берагу“ рыбу вудачкай, павінен быў-бы прывязаць да яе валасіну, ці шнур, даўжынёю з... кілёмэтр.

Стрэл паказаў ім, што яны папаліся і ўжо на гэтыраз канчаткова.

Адным зіркам яны ўбачылі і зразумелі, што з гэтага калідору немагчыма ўцячы, апрача таго выхаду, які занялі ворагі.

— Здавайцеся!—крыкнуў да іх Ханубі:—усе роўна вам няма куды дзецца.

Качу аж зароў з распачы. Чунг-Лі і Хунь-Чжы ў адказ толькі стрэльнулі, і ўсе схаваліся за каменьнямі.

Але 8 чалавек з розных бакоў пагражалі ім, і так паступова, крок за крокам, адстрэльваючыся, адыходзілі сябры ўсё далей і далей—да вадаспаду.

Ворагі былі яшчэ досыць далёка, але, таксама хаваючыся за каменьнямі, няўхільна набліжаліся. Качу ўжо крыху паранілі ў руку.

Урэшце ў іх застаўся апошні прытулак—некалькі каменьняў ля самага вадаспаду. Ззаду, як заслона, бялелася і шумела вада: яны былі ў самым кутку, з якога няма ўжо выхаду.

Сябры адстрэльваліся з-за апошніх каменьняў. Ворагі набліжаліся. Адлегласьць паміж імі ўсё змяншалася...

Раптам страляніна з кутка сьціхла.

— Скончана справа!—сказаў адзін сіпай, устаючы.

— Лажыся!—крыкнуў яму Ханубі.

Але ўсёроўна было ціха. Мабыць, усе параненыя, ці забітыя.

Усё-ж такі ўставаць баяліся і асьцярожна дапаўзьлі да самых каменьняў.

Але... там нікога ўжо ня было!

Перагледзелі ўсе каменьні, усе куточкі—няма дый годзе!

Доўга маўчалі і толькі зьдзіўлена пазіралі адзін на аднаго.

— Многа неспадзяванасьцяй нарабілі нам гэтыя чэрці,—сказаў, нарэшце, Старр,—але тут нешта ўжо зусім незразумелае.

Зноў пачалі шукаць, ці няма якога-небудзь уваходу

Паважаны містэр Скотт поўзаў па зямлі, як самы прасты чалавек.

ў пячору, краталі каменьні, ці не зачыняюць яны якой-небудзь яміны ці дзіркі,—усё роўна нічога няма!

Вось адзін сіпай крыкнуў. Усе раптам азірнуліся на яго: ці не знайшоў?

І сапраўды ён знайшоў... самародак з грэцкі арэх.

Убачыўшы золата, забыліся пра ўсё на сьвеце. Пачалі поўзаць па зямлі, капацца ў жарстве.

Паважаны Скотт поўзаў на карачках і капаўся ў зямлі, як самы прасты чалавек, і, здаецца, зусім забыўся аб ангельскай дзяржаўнасці, аб тым, што ён вышэйшай пароды. Грэк Кандаракі, здавалася, гатоў быў заграбсьці ўсю гэтую зямлю сабе ў ахапку.

Вось і боцман знайшоў кавалак з курынае яйка. Кандаракі, здаецца хацеў зьесьці і гэтае золата і самога боцмана. Вось другі сіпай знайшоў...

Нават у Скотта вочы заблішчэлі ад зайздрасці. Палову таго, што яны знайшлі, ён атрымае за свае выдаткі і досыць заробіць на гэтым. Але ўсё-ж такі, калі-б ён сам знайшоў, тады-б яно цалкам заста-лося яму адному.

Тымчасам неба пачарнела і пайшоў дождж, але золата-шукальнікі не зварачалі на гэта ўвагі. І калі ўдарыў гром, грукат ад якога пракаціўся па го-рах тысячамі рэхаў, заблішчэла

бесьперапынку маланка і паліў дождж ручаём,—тады толькі яны адышліся і прытуліліся пад скалой.

Словы „бесьперапынку“ і „ручаём“ тут трэба разумець літаральна: сапраўды, маланка ў такіх старонках

блішчыць бесьперапынку і сапраўды дождж льлецца ня кроплямі а струменямі.

Зразумела, што ад такога дажджу ды яшчэ сярод гор, дзе вада раптам ляціць з усіх бакоў уніз,—рачулка адразу разьлілася, і не пасьпелі нашы падарожнікі падумаць аб небясьпецы, як іх падхапіў дзікі бег ракі (ужо ракі!) і панёс уніз...

Дарэмна яны чапляліся за сьцены, за каменні,—нічога не памагала. Сіла і хуткасьць былі такія, што трэба было думаць не аб тым, каб затрымацца, а аб тым, каб ухіліцца ад скал, каб не разьбіцца аб іх.

Нашыя тры сябры таксама перажывалі жудасныя хвіліны.

Яны сядзелі... пад вадаспадам!

Кожны можа зразумець, што бягучая вада ня можа спыніцца раптам, падаючы з вышыні, ня можа з разьбегу падаць проста ўніз. Яна павінна падаць дугой, як падае кінуты намі камень. Значыцца, калі сьцяна стромкая, вада будзе падаць крыху далей ад яе падножжа, асабліва ў тых выпадках, калі бег вельмі хуткі.

І вось паміж сьцяной і вадзяной заслонай і схаваліся нашыя прыяцелі *). З бакоў шчыліны ня відаць таму, што бакавая вада, ня маючы хуткага бегу (затрымліваецца за берагі), падае проста ўніз.

Можна сабе ўявіць, які павінен быць там грукат! Нельга сказаць, каб там было суха. Частка вады ўсё роўна льлецца на галаву, але небясьпекі няма, калі цябе не зачэпяць галоўныя струмені вады.

Можна думаць, што Скотт са сваімі таварышамі, нарэшце, сьцяміў-бы, куды дзеліся тры чалавекі. Інакш яму

*) Пад славутым вадаспадам Ніагара (Паўночная Амэрыка) публіка такім чынам шпацыруе, нават плацячы грошы за гэта.

прышлося-б дапусьціць, што ўмяшалася нячыстая сіла ці які другі цуд. А ў гэта можа паверыць толькі які-небудзь Саку, а ня ён.

На шчасьце, золата перашкодзіла ім вельмі думаць аб гэтым.

Потым надышоў крытычны момант—дождж і разьліў ракі.

Як гэта ня дзіўна, але ў даным выпадку выратавацца было лепш пад вадой, як у вадзе, тым болей, што ад узмацнеўшага бегу вадаспад яшчэ далей падаў, як раней.

Толькі вельмі небясьпечным было павышэньне вады.

Ад гэтае бяды таварышы выратаваліся, узьлезшы на вялікія каменны, што ляжалі пад вадаспадам.

Як хутка ўсё зрабілася, так хутка і скончылася. Праз гадзіны дзьве ўсё мела той самы выгляд, які быў перад дажджом.

Тры таварышы павылазілі з-за сваёй заслоны і пачалі грэцца і сушыцца на сонцы.

— Усё добра, што добра канчаецца,—весела казаў Хунь-Чжы.

— Асабліва, калі гэта тычыцца толькі нас,—дадаў брат.—Гляньце, якія сьляды пакінуў наш вораг.

Сьляды былі прыкметныя: некалькі стрэльбаў, торбы з патронамі, нават два самародкі.

Таварышы падабралі спадчыну і пайшлі па цясьніне. Пры выхадзе з яе, на другім баку ракі, яны ўбачылі некалькі чалавек з экспэдыцыі.

Скотт ляжаў на зямлі зьмярцьвелы. Ля яго клапаціўся боцман і сіпай. Побач сядзеў Ханубі з перавязанай галавой.

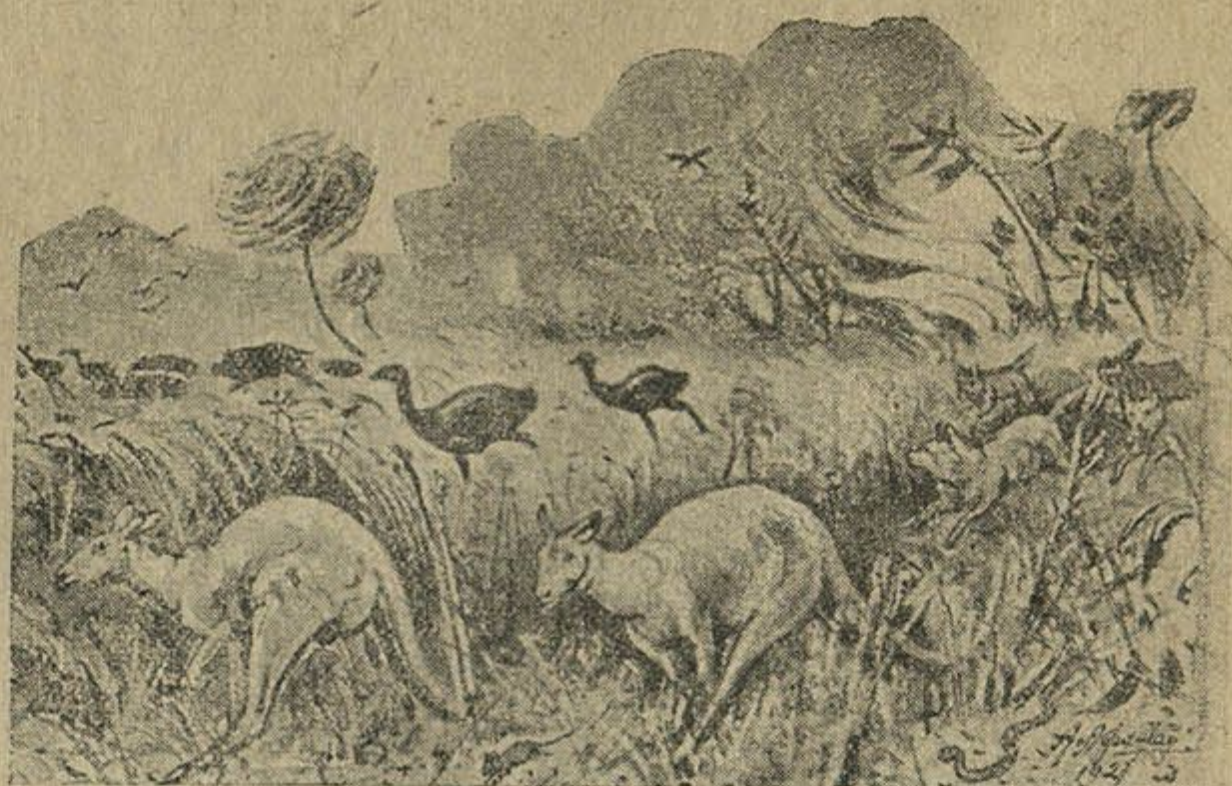
Убачыўшы сваіх супраціўнікаў, якія ішлі сабе хоць-бы што, з таго самага месца, адкуль іх вынесла з такой

бядой,—боцман і Ханубі паглядзелі адзін на аднаго, нібы кажучы:

— Зноў яны цэлыя! Гэтых чарцей, відаць, нішто не бярэ.

Становішча гаспадароў было такое, што нашым прыцелям не хапіла духу здзеквацца з іх, і яны моўчкі прайшлі міма.

Х

Зварот.—У вагні.—Сярод зьвяроў.—Правадыр аб'яднаных родаў
Какаду і Мукку.—Сьмерць Скотта.—Дасказ.

У гарачы поўдзень, калі ўсё жывое старалася схавацца ў цень, калі нават птушкі сядзелі моўчкі, праз густую траву прабіраўся гурток людзей з шасьці чалавек.

Худыя, абшарпаныя, да-нельга змораныя, яны ледзь праціскаліся праз моцную густую траву, якая дасягала вышыні больш за рост чалавека. Гушчар быў такі, што часам прыходзілася валіцца на траву сьпіною і прыціскаць яе да зямлі, каб пасунуцца на некалькі крокаў уперад.

Гэта была грозная экспэдыцыя Скотта. Апрача Чунг-Лі і Файлу, яна не далічвала яшчэ Кандаракі і аднаго сіпая, якія згінулі тады ў бурнай вадзе.

Да паўдня яны нічога ня елі. На шэсьць чалавек яны мелі толькі дзьве стрэльбы.

Па іх меркаваньнях яны павінны былі праз некалькі гадзін падыйсьці да ракі, дзе чакаў іх катэр, адпачынак, спакой, забясьпека і ўсе выгоды.

Кожны з іх толькі аб гэтым і думаў, і за ўвесь час яны не перакінуліся аніводным словам.

Ім трэба было прайсьці невялікі кавалак стэпу да таго пералеску, які віднеўся наперадзе, а там ужо быў канец падарожжа.

Вось ззаду зашуршэла трава. Не пасьпелі яны азірнуцца, як міма іх пранёсься дзік. Ханубі хацеў быў стрэльнуць, але не пасьпеў.

— Шкода,—сказаў ён, апусьціўшы стрэльбу.

— Дарма,—сказаў Скотт:—што нам з ім было-б рабіць? Усё роўна праз гадзіны дзьве будзем дома.

— Мы павінны яшчэ радавацца, што ён не зачাপіў нас,—сказаў боцман:—неспадзявана ён мог-бы нарабіць бяды.

Праз некалькі хвілін таксама міма іх праскакаў кэнгуру, а за ім зноў дзік.

— Чаго гэта яны сёньня разьлёталіся?—здзівіўся боцман і зараз-жа заўважыў з правага боку, крыху ззаду, дым. Дым уздымаўся сьцяной і, здавалася, набліжаўся да іх. Не пасьпелі яны агледзецца, як Ханубі закрычаў:

— Глядзецце: і з другога боку!

З другога боку таксама падымалася сьцяна дыму. У гэты момант зноў пранёсься дзік.

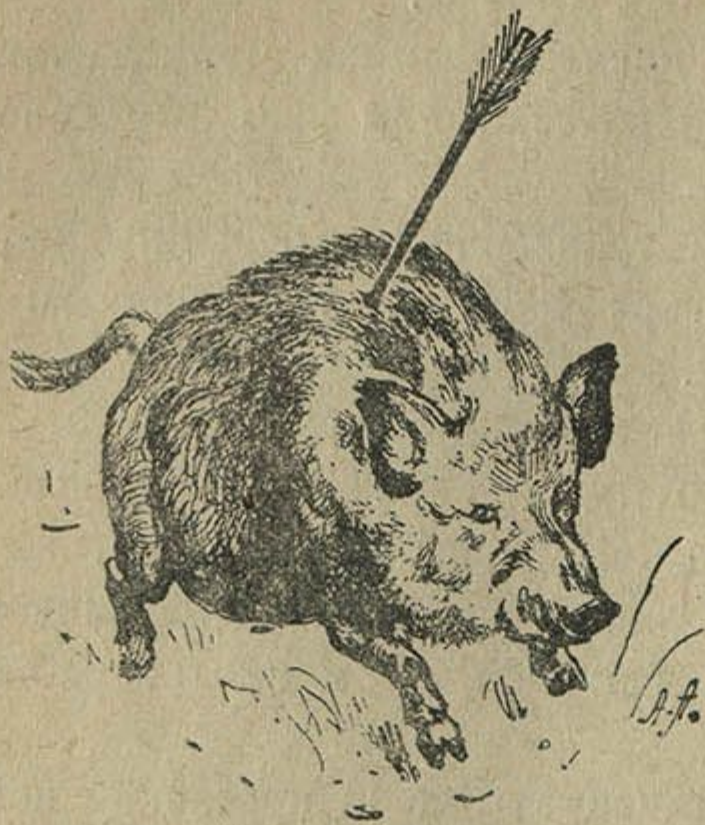
— Трэба сьпяшацца!—крыкнуў Ханубі:—Гэта, мусіць, папуасы паляць стэп для паляваньня...

Так яно і было. Гэта звычайны спосаб паляваньня як у папуасаў, таксама і ў іншых падобных народаў.

Але сьпяшацца ў такім гушчары было вельмі цяжка. Добра яшчэ, што дзікі зрабілі маленькую сьцежку.

Тымчасам дзьве сьцяны злучыліся за імі, і агонь пайшоў наперад, ахапляючы людзей падковай.

Становішча рабілася надта сур'ёзным. Можна было заўважыць, што агонь ішоў хутчэй за іх і паступова набліжаўся. А ўцякаць у такім гушчары зусім было немагчыма.

Падарожнікі напружвалі апошнія сілы, але агонь усё набліжаўся. Вось ужо і пах дыму па чаў адчувацца.

Разам з тым павялічыўся лік жывёлы, якая ратавалася ад агню і бегла ў тым самым кірунку, куды і людзі. Шмат дзікоў, кэнгураў, розных дробных зьвяр-

коў, пацукоў, нават зьмеяў—няслося наперад, не зважаючы ўвагі на людзей.

І людзі таксама не зварачалі на іх увагі. Перад агульнай бядой усе зрабіліся таварышамі,—і дзік і містэр Скотт.

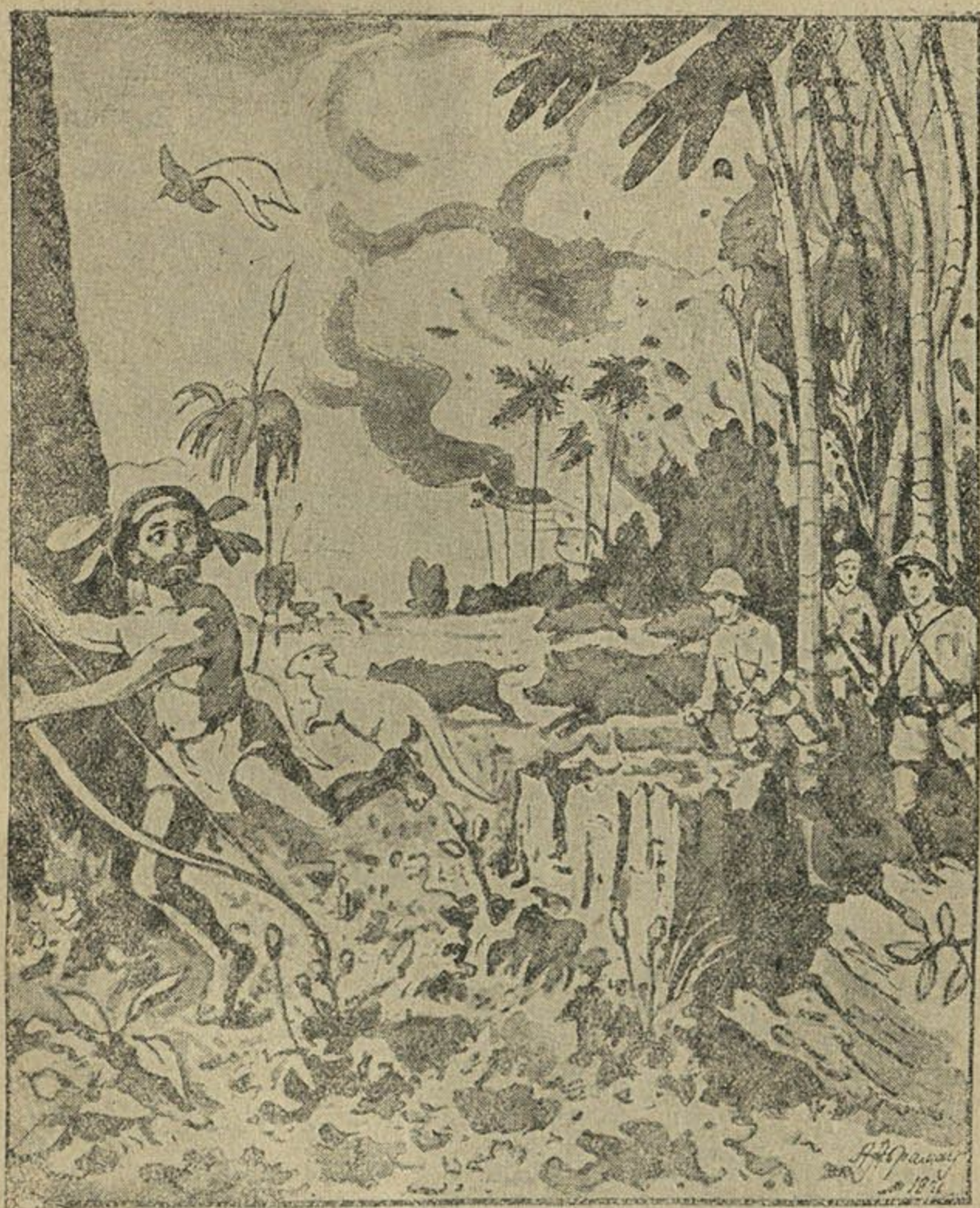
Да пералеску зусім блізка, але-ж затое і агонь блізка. Чутна як ён трашчыць ззаду, адчуваецца ўжо гарачыня, асабліва-ж данімае дым.

Але, нарэшце, зьвяры дапамагалі людзям: яны так папрыціскалі траву, што людзі за імі маглі ўжо бегчы бягом.

Вось ужо дрэвы. Трава зьменшылася. Толькі дым перашкаджае глядзець. І вось з разьбегу яны наляцелі на папуаса!

Той стаяў сабе на пні і пільнаваў здабычу. Ён ужо пусьціў некалькі стрэлаў у дзікоў і кэнгураў.

Неспадзявана ўбачыўшы перад самым носам такіх нязвычайных „звяроў“, ён перапалохаўся і пабег так шпарка, што толькі пяты мільгалі.

Папуас пабег так шпарка, што толькі пяты мільгалі.

Падарожнікі прабеглі ўвесь пералесак і больш нікога ня бачылі, бо папуасы стаялі далёка адзін ад аднаго.

Выбеглі ў поле і на кілёметр ад сябе ўбачылі сваю „крэпасць“. Усё было па старому, на ўзгорку стаяла тая самая будка.

Канец цяжкаму падарожжю! Яны ўжо дома!

Яны забыліся і на голад і на зморанасць. Адразу зрабілася лёгка ня толькі на сэрцы, але і ў нагах. Яны ішлі так хутка і лёгка, нібы цэлы тыдзень адпачывалі.

Ці бачыць іх Брук? Час ужо, бо яны падышлі зусім блізка.

Але ніхто ня ішоў насустрач. Ці сьпяць?

Яны пачалі крычаць. Нешта заварушылася ў будцы. Значыцца, усё добра.

Пералезьлі праз дратавую агарожу і тады ўбачылі, што ля кулямёту ўстаў чалавек.

Але... ня Брук, а папуас! Чорны, з пер'ямі какаду на галаве, з веправымі клыкамі на шыі, толькі чамусьці ў штанох.

Падарожнікі на хвіліну спыніліся, як укопаныя, ня ведаючы, што думаць і рабіць, але зараз-жа нацэліліся з стрэльбаў.

— Ня варта, — спакойна сказаў папуас на чыстай ангельскай мове, схіліўшыся да кулямёту, які быў накіраваны проста на іх: — Калі я крыху дакрануся да кулямёту, вы ўсе загінеце.

Стрэльбы мімаволі апусьціліся.

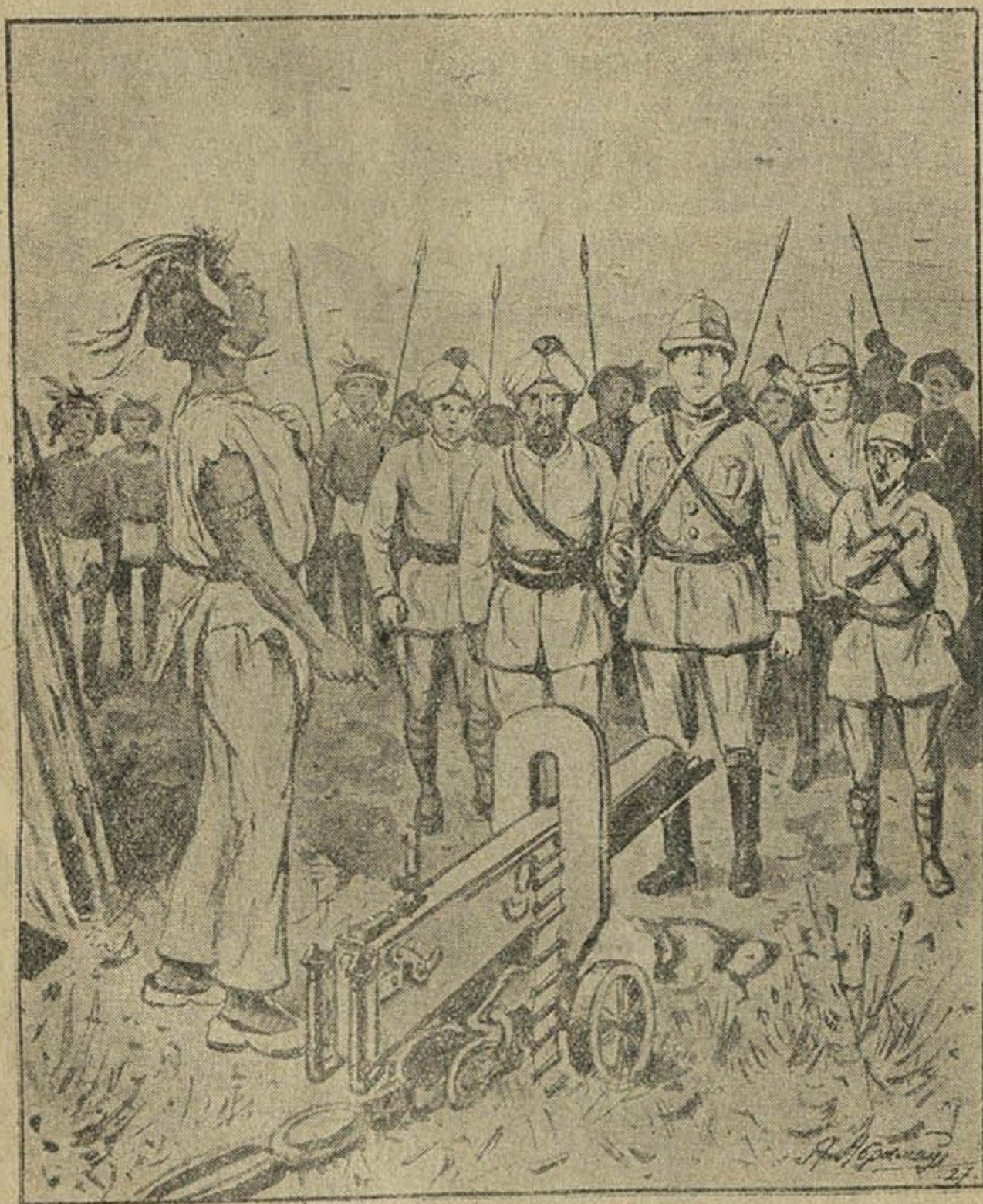
— Што гэта азначае? — здзіўлена запытаўся Скотт: — Хто ты?

— Я правадыр аб'яднаных родаў Какаду і Мукку, былы місіонер Саку, — з гонарам адказаў папуас.

Калі-б сярод яснага неба ўдарыў зараз гром, ён так бы не аглушыў, як гэтыя словы! Дык вось яно што? Гэты

„слуга божы“, відаць, надумаў нешта нядобрае. Нездарма ён зноў зрабіўся дзікуном. Праўду кажуць людзі: як ваўка ні кармі, ён усё ў лес глядзіць.

— Дык што-ж, нарэшце, азначае ўся гэтая комедыя?—строга сказаў Скотт, а сам адчуў як сэрца сьціснулася ад жаху.

Калі я крыху дакрануся да кулямёту, вы ўсе загінеце.

Тым часам іх атачыла чалавек сто ўзброеных папуасаў; некаторыя з іх былі нават са стрэльбамі.

— Справа вельмі простая,—сказаў Саку:—Катэр ваш разьбіўся на рацэ. Уся ваша маёмасьць, як бачыце, у нашых руках, у тым ліку і вашыя людзі. А цяпер, думаю, вы згодзіцеся,—і вы самі,—і ён паказаў рукой на сваё войска.

— Чаго-ж вы хочаце ад нас?—запытаўся Скотт крыху дрыжачым голасам.

— Ня многа: толькі пакараць містэра Скотта за яго зьверства над маімі братамі, над маёй маткай і нявіннымі дзецьмі,—адказаў Саку.

Скотт апусьціў галаву і задумаўся. Ханубі і боцман паднялі стрэльбы, але зараз-жа Саку дакрануўся да кулямёта; апрача гэтага, і ўсе папуасы паднялі зброю.

Скотт і яго таварышы стаялі ў сярэдзіне агарожы, а за імі, па другі бок дроту, у некалькіх кроках стаялі папуасы з нарыхтаванымі пікамі, лукамі і стрэльбамі.

Кожнаму відаць было, што аб супраціўленьні ня было чаго і думаць.

— Ня турбуйцеся,—сказаў Саку:—вы не пасьпеце цяпер, нават, аніводнага з нас забіць. А Старку, Ханубі і яго таварышом зусім ня варта супраціўляцца: мы іх усіх без перашкоды адпусьцім дадому. Нам патрэбен толькі галоўны злачынца.

Ад такой абразы Скотт нават забыўся, у якім ён становішчы знаходзіцца. Вочы яго заблішчэлі, ён выпрастаўся. Як? Гэты дзікун асьмельваецца яго, ангельца, назваць злачынцам? Гэта-ж зьявага для ўсёй Ангельшчыны!

Але зараз-жа ён апамятаўся. Што ён мог цяпер зрабіць?

— Для вас, як хрысьціяніна,—сказаў ён нібы спакойным голасам,—такое самачынства—вялікі грэх. Ці вы забыліся, што кажа Хрыстос! Ці вы ня ведаеце, што чалавек ня мае права самавольна судзіць другіх?

Саку усміхнуўся і выразна сказаў:

— Вы, містэр Скотт, асабліва павінны ведаць, што на зямлі, апрача божых законаў, існуюць суды, якія павінны караць злачынствы. За адсутнасць тут гэтых судов, я павінен выканаць гэты няпрыемны абавязак, каб ніхто не падумаў больш здэквацца нават над чорнымі.

Скотт пазнаў свае словы, якія ён тады казаў гэтаму самаму Саку, і яшчэ ніжэй апусьціў галаву.

— Дык вось,—казаў далей Саку:—мая канчатковая прапанова: містэр Скотт хай пакладзе зброю і застанецца, а рэшта хай ідуць сабе дадому. Зараз-жа далучым да іх і іншых таварышоў. Заўважце, што дасягнуць гэтага мне вельмі цяжка было. Вы-ж ведаеце, што гэтыя „дзікуны“ ня вельмі ахвотна выпускаюць з рук сваіх ворагаў. Толькі сваім вялікім аўторытэтам я мог прымусіць іх згадзіцца. Дзеля гэтага аўторытэту я і пер'е і зубы пана-чапляў на сябе. Я па праўдзе мог-бы і ўсіх вас загубіць: вы-ж нашых больш пабілі. Але лічу гэта бескарысным. Я хачу давесці вам, што бяз бога і бяз Хрыста можна лепш і разумней рабіць, як вы з Хрыстом. Ну, згаджайцеся, хутчэй!

Таварышы Скотта ня ведалі, што рабіць. Адразу было відаць, што Скотта яны ня выратуюць, а толькі самі дарма загінуць. Але-жа як выдаць свайго начальніка?

Можна было заўважыць, што абодва сіпаі ахвотна гатовы былі аддаць свайго гаспадара, але боцман і Ханубі, здаецца, гатовы загінуць разам.

— Ну, што-ж?—сказаў нарэшце Саку.—Калі вам усім ужо так хочацца паміраць, я прырэчыць ня буду.

І ён выпрастаўся, каб даць знак сваім воінам.

Але ў гэты момант раздаўся стрэл, і Скотт паваліўся на зямлю з разьбітай галавой.

Ён палічыў за лепшае пусьціць сабе самому кулю ў лоб...

Гэты стрэл на момант спалохаў папуасаў. Яны падумалі, што гэта ў іх страляюць і ўжо гатовы былі пусьціць у ход сваю зброю, але Саку гучным крыкам спыліў іх.

Трэба адзначыць, што ня толькі сіпаі, але Ханубі і нават боцман былі радыя і ўдзячныя Скотту, што ён так зрабіў... Цяпер ім ужо ня трэба было ламаць галаву, што рабіць.

Саку тымчасам зьвярнуўся да сваіх з прамовай. Ён казаў, што, згодна іх абяцаньню, трэба ўсіх іншых белых адпусьціць. Затое ім застаецца ўся маёмасьць і, галоўнае, зброя белых. А з гэткай зброяй яны ўжо нікога ня будуць баяцца і г. д.

Нельга сказаць, каб слухачы былі задаволеныя такой пастановай. Але-ж гэта кажа сам вялікі і магутны Саку,— значыцца, так і трэба.

Праз некаторы час прывялі Брука, Гуда і двух сіпаяў.

Брук ішоў схіліўшыся, азіраючыся і казаў:—Яны думаюць, што я ня бачу? Не, брат! Не ашукаеш! Усё бачу!

Потым падышоў да боцмана і казаў:—Ты хочаш мяне зьесьці? Дурны! Мяне ўжо зьелі, мяне няма. Бачыш?

І ён сеў на зямлю, працягнуў наперад далоні і нібы схаваўся за іх...

Вярнуліся дадому толькі боцман Старк, Ханубі і тры сіпаі. Рэшта памёрлі ў дарозе...

Чунг-лі, Хунь-Чжы і Качу са сваім канём пайшлі на

захад, у голяндзкую Новую Гвінэю. Качу застаўся, а браты вярнуліся ў Шанхай.

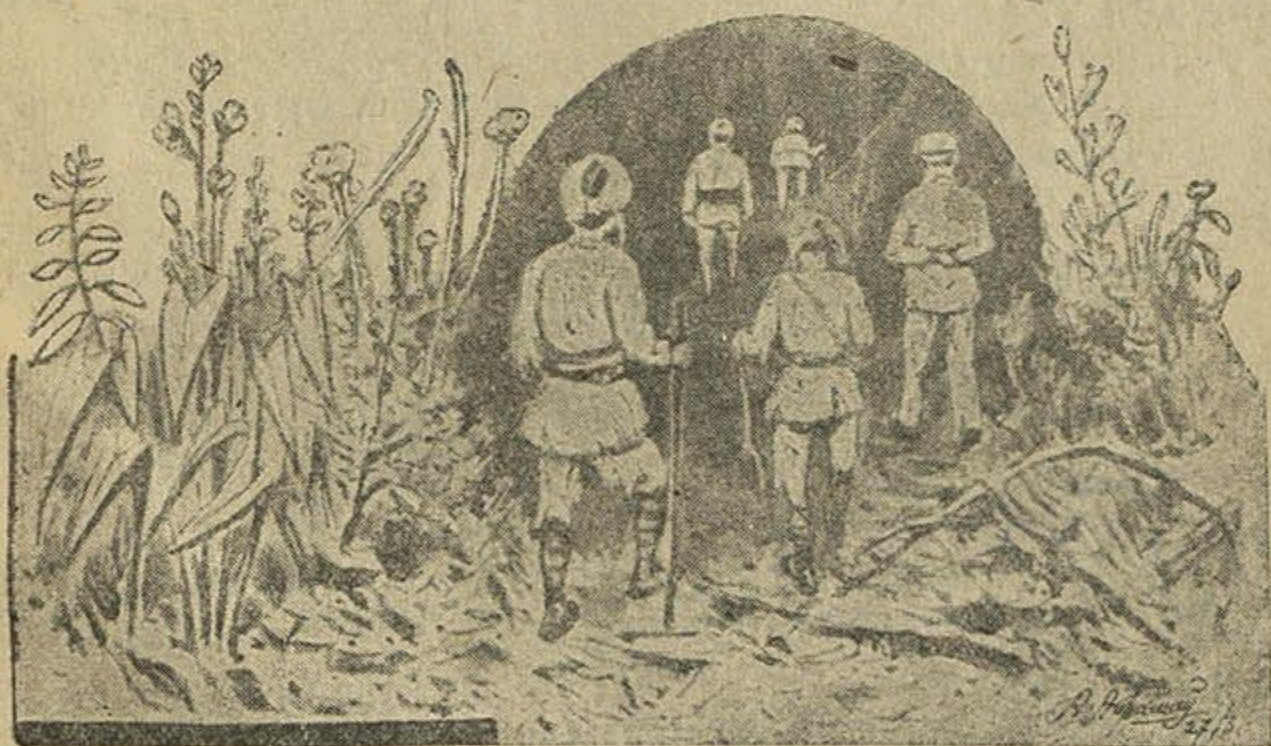
Яны купілі кавалак зямлі, халупу; перасялілі з сампану сваіх, бацькоў а самі пайшлі ў кітайскую Чырвоную армію змагацца за ўсіх кулі, што пакутуюць і ў Новай Гвінэі, і ў Амэрыцы, і на сваёй бацькаўшчыне.

А Саку?..

Саку і цяпер вядзе культурную працу сярод аб'яднаных родаў Какаду і Мукку, але ўжо бяз бібліі, без салодкіх слоў, без рэлігійнай хлусьні.

Затое і вынікі зусім іншыя.

Цяпер ужо усе разумеюць яго, ніхто не пярэчыць іня дзівіцца, усе ўжо бачаць, што такая навука сапраўды прыносіць карысьць.

ЗЬМЕСТ

	Стар.
Разьдзел I.	
„Земны рай“. У мангравым лесе. Кітаец Чунг-Лі. У гасьцёх у папуасаў	8
Разьдзел II.	
Эўропэйская станцыя. Выгадны гандаль. Гумовая плян- тацыя. „Каляровыя“ рабочыя. Паны і падпанкі. Зварот Чунг-Лі. Папаўся!	18
Разьдзел III.	
У моры. Сустрэча з папуасамі. Станцыя Доэр. Чорны місіонер. Па рацэ Фляй. Жывыя плады. Какаду і асва. Конь. Экскурсія ў папуаскую вёску. Кэнгуру на дрэве. Ноч на высьпе	38
Разьдзел IV.	
Племя Какаду. Жыцьцё папуасаў. Прыход місіонера. Хто зьвяры? Правадыр Мапу. „Культурная праца“ місіонера. Баль на ўвесь сьвет	59
Разьдзел V.	
Рэлігійныя дыскусіі. Палон містэра Брука. Захады Саку. Мапу хоча выкарыстаць хрысьціянства. Вызваленьне Брука. Напад Мукку. Расправа белых	77
Разьдзел VI.	
Зноў конь! Падарожжа пешшу. Няўдалы напад папу- асаў. Катастрофа. Адзін!	97
Разьдзел VII.	
Эўкаліптавы лес. Пальмавы ліст. Сярод гораў. Конь зной- дзен. Небясьпечная сьцежка. Няшчасны выпадак	113
Разьдзел VIII.	
Хань-Чжы і Качу. Як яны тут апынуліся. Мёртвы хоча пазубіць жывога. Просты канец таемнай гісторыі	122
Разьдзел IX.	
Залатая трасца. Жывы мярцьвяк. Небясьпека для аўторытэту Ангельшчыны. Уцекачы ў пастцы. Таёмнае зьнікненьне. Каму радасьць—каму гора	131
Разьдзел X.	
Зварот. У вагні. Сярод зьвяроў. „Правадыр аб'яднаных родаў Какаду і Мукку“. Сьмерць Скотта. Дасказ	146

Генеральнае імя

+

1874
1875
1876
1877

ЦАНА 1 р. 50 кап.

642

60

Бел. с. д. л. з. а. д.
1994 г.

8000000371159

